

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

[૨૦૧૬] ૩ એસ.સી.આર. ૪૮

વેરહોવેન, મેરી-ઈમેન્યુએલે

વિ.

ભારત સંઘ અને અન્ય

(રિટ અરજી: (ફોજદારી) નં. ૧૭૮/૨૦૧૫)

એપ્રિલ ૨૮, ૨૦૧૬

[મદાન બી. લોકુર અને એન.વી. રમણા, ન્યાયમુર્તીશ્રી]

પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨:

વિદેશી રાજ્ય પર અધિનિયમની લાગુપડતાશીલતા – ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની વ્યાપ્તિ – ઠરાવ્યું: પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમને કોઈ વિદેશી રાજ્ય પર લાગુ કરવો કે નહીં તે સંપૂર્ણપણે ભારત સરકાર દ્વારા લેવાતો રાજકીય નિર્ણય છે અને આ બાબતમાં ન્યાયિક સંયમ રાખવો આવશ્યક છે – નિઃસંદેહ, આ એવું ક્ષેત્ર છે જે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનનો વિષય બની શકતું નથી – પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૭૦.ધારા ૨(ડી) – ભારત અને ચિલી વચ્ચે બંધનકારક પ્રત્યાર્પણ – યુનાઈટેડ કિંગડમ ઓફ ગ્રેટ બ્રિટન એન્ડ આયર્લેન્ડ અને રિપબ્લિક ઓફ ચિલી વચ્ચે ૨૬મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૭ના રોજ કરવામાં આવેલ પ્રત્યાર્પણ સંધિ હજી પણ અમલમાં છે અને ભારત તથા ચિલી પર બંધનકારક છે – અધિનિયમની જોગવાઈઓ (તેના પ્રકરણ ૩ સિવાય) પ્રત્યાર્પણ સંધિમાં નિર્દિષ્ટ ગુનાઓના સંબંધમાં રિપબ્લિક ઓફ ચિલી પર લાગુ પડે છોકલમ ૨(ઈ) – વિદેશી રાજ્યના દૂતાવાસ દ્વારા કરવામાં આવેલી વિનંતી – નિર્ણય કરવામાં આવ્યો: તે વિદેશી રાજ્યે પોતે જ કરેલી વિનંતી જેટલી જ માન્ય ગણાય છે.ધારા ૩૪-બી – લાગુ પડતાપણું – અરજદાર, ચિલીના સેનેટરની હત્યાના ષડયંત્રમાં

આરોપિત ફ્રેન્ચ નાગરિક – અરજદારની ધરપકડ માટે ચિલીના દૂતાવાસ દ્વારા
 તા. ૨૨મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ની નોટ વર્જાલે મારફતે માંગણી કરવામાં આવી –
 તે નોટ વર્જાલે પર ભારત સરકાર દ્વારા કાર્યવાહી કરવામાં આવી અને નવી
 દિલ્હી, પટિયાલા હાઉસ અદાલતોના અતિરિક્ત મુખ્ય મહાનગર
 દંડાર્થિકારી સમક્ષ અરજી કરવામાં આવી, જેમણે અરજદારની કામચલાઉ
 ધરપકડ માટેની પ્રાર્થના મંજૂર કરી – કાયદેસરતા – ઠરાવાયું: અરજદારની
 કામચલાઉ ધરપકડ માટે અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયામાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા
 અથવા અનિયમિતતા નહોતી – ચિલી દ્વારા તા. ૨૨મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ની
 નોટ વર્જાલેમાં સમાવાયેલી વિનંતિના આધારે, ભારત અને ચિલી વચ્ચે
 પારસ્પરિકતા ના આધારે, પ્રત્યાર્પણ સંધિ હોય કે ન હોય, અરજદારને
 અધિનિયમની ધારા ૩૪-બી હેઠળ કાયદેસર રીતે અટકાયત હેઠળ રાખી
 કામચલાઉ ધરપકડમાં મુકવામાં આવી શકત – જોકે, આગળની આવશ્યકતા
 (અધિનિયમની ધારા ૩૪-બી મુજબ) એ રહેશે કે ચિલી, અરજદારે ચિલી તથા
 ભારત બન્નેમાં દંડનીય એવા પ્રત્યાર્પણયોગ્ય ગુનો કર્યો હોવાના વિશ્વસનીય
 પુરાવાના આધારે, ભારતમાંથી અરજદારના પ્રત્યાર્પણ માટે ઔપચારિક વિનંતી
 કરે.પ્રત્યાર્પણ કાયદો:આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો, પરસ્પરતાના
 સિદ્ધાંતનો આશ્રય લઈને કરાયેલી માંગણીને અવરોધતા નથી.ભારતમાં પ્રત્યાર્પણ
 કાયદાની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિની ચર્ચા કરવામાં આવી.રેડ નોટિસ – તેનું અર્થ,
 ચર્ચાયેલ.સિદ્ધાંતો/મૂલસિદ્ધાંતો: પારસ્પરિકતાનો સિદ્ધાંત – પારસ્પરિકતાના

સિદ્ધાંતનો અમલ કરવા માટે ભારત અને વિદેશી રાજ્ય વચ્ચે પ્રત્યર્પણ સંધિ હોવી પણ આવશ્યક નથી. શબ્દો અને વાક્યાંશો: બ્રિટિશ કબજો. ગવર્નર - પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૮૭૦ ની શરતોમાં અર્થ. રિટ અરજી અને અપીલને નામંજૂર કરતાં, અદાલતે

ઠેરવ્યું : ૧. એવો નિષ્કર્ષ કાઢવા માટે પૂરતું કરતાં વધુ સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે કે ૧૮૯૭-૧૮૯૮ પછીથી બ્રિટિશ ઈન્ડિયાની સરકાર અને ભારત સરકાર પોતાને ચિલી પ્રજાસત્તાક સાથે રફમી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ના રોજ કરવામાં આવેલી પ્રત્યર્પણ સંધિથી બંધાયેલ માનતી હતી અને ભારત સરકાર હંમેશાં એવો અભિપ્રાય રાખતી આવી છે કે પ્રત્યર્પણ સંધિ ભારતમાં અમલમાં છે. [ફકરો ૯૫] [૮૪-ઈ-એફ]

૨.૧. રેડ નોટિસ કોઈ વાંછિત વ્યક્તિની કામચલાઉ ધરપકડ મેળવવા માટે બહાર પાડવામાં આવે છે. તે ધરપકડનું વોરંટ નથી. તે એનસીબી દ્વારા ઈન્ટરપોલ મુખ્યાલયને કરવામાં આવેલ એવી વિનંતિ છે કે જેને પ્રત્યર્પણ માટે વાંછિત વ્યક્તિની કામચલાઉ ધરપકડ કરવામાં આવે અને જેના વિરુદ્ધ કોઈ રાષ્ટ્રીય અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય અદાલતે ધરપકડનું વોરંટ બહાર પાડ્યું હોય. એ જુદી બાબત છે કે ઈન્ટરપોલ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી રેડ નોટિસ હકીકતમાં આંતરરાષ્ટ્રીય ધરપકડના વોરંટ તરીકે કાર્ય કરે છે. જોકે, આ એવી શરતને આધીન છે કે જરૂરી પુરાવા સાથેની પ્રત્યર્પણની વિનંતિ, વિનંતિ કરનાર રાજ્ય દ્વારા વિલંબ વિના રજૂ કરવામાં આવશે. પરંતુ, રેડ નોટિસનો અભાવ

ભારત સરકારને પલાયનશીલ ગુનેગારની ધરપકડ કરીને તેને કાયદા અનુસાર મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર કરવાની કાર્યવાહીથી અટકાવતો નથી. તે પછી, જો કોઈ વિદેશી રાજ્ય તરફથી પલાયનશીલ ગુનેગારની કામચલાઉ ધરપકડ માટે તાત્કાલિક વિનંતિ હોય, તો અધિનિયમની કલમ ૩૪-બીની જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકી શકાય. વર્તમાન કેસમાં ચોક્કસપણે એવું જ બન્યું હતું, જ્યારે ચિલીના દૂતાવાસે ૨૨મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ની નોટ વર્બાલ દ્વારા અરજદારની ધરપકડ માટે તાત્કાલિક વિનંતિ કરી હતી. તે નોટ વર્બાલ પર ભારત સરકારે કાર્યવાહી કરી હતી અને નવી દિલ્હીની પટિયાલા હાઉસ અદાલતોના અતિરિક્ત મુખ્ય મહાનગર મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ અરજી કરવામાં આવી હતી, જેમણે અરજદારની કામચલાઉ ધરપકડ માટેની પ્રાર્થના મંજૂર કરી હતી. અરજદારની કામચલાઉ ધરપકડ માટે અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયામાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા અથવા અનિયમિતતા જોવા મળતી નથી. [પરા ૧૨૧ અને ૧૨૨] [૯૭-સી-એફ]

ભવેશ જયંતિ લાખાણી વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય.

(૨૦૦૯) ૯ એસ.સી.સી. ૫૫૧: ૨૦૦૯ (૧૨) એસ.સી.આર.

૮૬૧ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૨. અધિનિયમની કલમ ૨(ઈ) મુજબ “વિદેશી રાજ્ય”નો અર્થ ભારતની બહાર આવેલું કોઈપણ રાજ્ય થાય છે અને તેમાં આવા રાજ્યનો દરેક ઘટક ભાગ, વસાહત અથવા આધિન પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે. વિદેશી રાજ્યના દૂતાવાસ દ્વારા કરવામાં આવેલી વિનંતી, તે વિદેશી રાજ્યએ પોતે કરેલી વિનંતી જેટલી જ

માન્ય ગણાય. જો આ અર્થઘટન સ્વીકારવામાં નહીં આવે, તો એવી અસમંજસ અને અસંગત સ્થિતિ ઊભી થશે કે જેમાં વિદેશી રાજ્યના રાજ્યપ્રમુખ અથવા તે વિદેશી રાજ્યની સરકારના વડાને પ્રત્યાર્પણ માટે વિનંતી કરવાની આવશ્યકતા ઊભી થાય. આ પ્રસ્તાવના કોઈપણ રીતે સ્વીકાર્ય નથી. તેથી, અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી હેઠળ અરજદારની ધરપકડ માત્ર વિદેશી રાજ્ય તરફથી આવેલી વિનંતિ પર જ થઈ શકે (જેમ કે કલમમાં ઉલ્લેખિત છે), અને વિદેશી રાજ્યના પ્રતિનિધિ દ્વારા અથવા તો વિદેશી રાજ્યના દૂતાવાસ દ્વારા નહીં, એવી રજૂઆત નામંજૂર કરવામાં આવે છે.[પરિચ્છેદ ૧૨૩] [૯૭-જી-એચ; ૯૮-એ-બી]

૩. જો કોઈ રાજ્ય ફરાર ગુનેગારને પ્રત્યાર્પણ કરવા અનિચ્છુક હોય, તો તેને તેના વિરુદ્ધ કાર્યવાહી ચલાવવાની જવાબદારી સ્વીકારવી જોઈએ; તેના પાછળનો સિદ્ધાંત એવો છે કે ગુનેગારને દંડ વિના છોડી દેવામાં આવવો જોઈએ નહીં. પરસ્પરતાના આધારે જ ચિલી પ્રજાસત્તાકે પ્રથમવાર ૨૪મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ની નોટ વર્બાલમાં દર્શાવ્યા મુજબ અરજદારના પ્રત્યાર્પણની માંગણી કરી હતી. એ જ પરસ્પરતાના સિદ્ધાંતનો ભારત સરકારે ત્યારે આશરો લીધો હતો જ્યારે તેણે પોર્ટુગલ પાસેથી અબુ સેલેમના પ્રત્યાર્પણની માંગણી કરી હતી, ભલે ભારત સરકારે પોર્ટુગલને કરેલી માંગણીમાં આંતરરાષ્ટ્રીય આતંકવાદી બોમ્બ વિસ્ફોટોના દમન અંગેના કન્વેન્શન પર આધાર રાખીને પણ તેના પ્રત્યાર્પણની માંગણી કરી હતી. પરસ્પરતાના સિદ્ધાંતને આહ્વાન કરવા માટે ભારત અને વિદેશી રાજ્ય વચ્ચે પ્રત્યાર્પણ સંધિ હોવી આવશ્યક નથી, જેમ કે અબુ સેલેમ કેસમાં આ અદાલતના

નિર્ણયના વાચનથી સ્પષ્ટ થાય છે. હકીકતમાં, ભારત અને પોર્ટુગલ વચ્ચે કોઈ પ્રત્યાર્પણ સંધિ નહોતી, છતાંયે પરસ્પરતાના આધારે ભારતે અબુ સેલેમના પ્રત્યાર્પણ માટે માંગણી કરી હતી. માંગણી કરવામાં આવી તે સમયની આસપાસ જ ભારત સરકારે અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ અધીસૂચિત હુકમ બહાર પાડી એવો નિર્દેશ આપ્યો હતો કે પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ની જોગવાઈઓમાંથી ભાગ ૩ સિવાયની જોગવાઈઓ પોર્ટુગલ પ્રજાસત્તાકને લાગુ પડશે. ૨૨મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ની નોટ વર્ગીકરણમાં સમાયેલ ચિલી દ્વારા કરાયેલી માંગણીના આધારે, ભારત અને ચિલી વચ્ચે પ્રત્યાર્પણ સંધિ હોય કે ન હોય, અરજદારને પરસ્પરતાના આધારે અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી હેઠળ કાયદેસર રીતે અટકાયતમાં રાખી શકાય તેમ હતું અને કામચલાઉ ધરપકડ હેઠળ મૂકી શકાય તેમ હતું. તેમ છતાં, વધુ આવશ્યકતા એ રહેવાની હતી કે ચિલી અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી મુજબ ભારતમાંથી અરજદારના પ્રત્યાર્પણ માટે ઔપચારિક માંગણી કરે, અને તે પણ તેના વિરુદ્ધ એવા વિશ્વસનીય પુરાવાના આધારે કે તેણીએ એવો પ્રત્યાર્પણયોગ્ય ગુનો કર્યો છે જે માટે ચિલી તેમજ ભારતમાં બંને જગ્યાએ દંડનીયતા છે. [પરિષેદ ૧૨૪, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૨૯] [૯૮-ઈ; ૯૯-ઈ-એચ; ૧૦૦-એ-સી]

રોઝિલિન જ્યોર્જ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્યઓ.

(૧૯૯૪) ૨ એસ.સી.સી. ૮૦: ૧૯૯૩ (૩) સપ્લ.

એસ.સી.આર. ૧૪૧; અબુ સેલેમ અબ્દુલ કય્યૂમ અન્સારી વિરુદ્ધ

સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર (૨૦૧૧) ૧૧ એસ.સી.સી. ૨૧૪: ૨૦૧૦

(૧૩) એસ.સી.આર. ૮ – નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૪. ચિલી પ્રજાસત્તાક અંગે કલમ ૩(૧) હેઠળ સૂચિત હુકમ જારી કરવામાં આવ્યો છે અને સ્વાભાવિક અનુમાન એ છે કે આ સત્તાવાર કાર્યવાહી મનનો યોગ્ય ઉપયોગ કર્યા બાદ કરવામાં આવી છે. કોઈપણ સ્થિતિમાં, પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમને કોઈ વિદેશી રાજ્ય માટે લાગુ કરવો કે નહીં તે સંપૂર્ણપણે ભારત સરકાર દ્વારા લેવામાં આવતો રાજકીય નિર્ણય છે અને આ બાબતમાં ન્યાયિક સંચમ અનિવાર્ય છે. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે આ એવો ક્ષેત્ર છે જે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનનો વિષય બની શકતું નથી. [ફરો ૧૩૦] [૧૦૦-ડી-ઈ]

૫. અરજદાર સંબંધિત પ્રત્યાર્પણની કાર્યવાહી નવી દિલ્લી સ્થિત પટિયાલા હાઉસ અદાલતોના એડિશનલ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ બાકી છે. મેજિસ્ટ્રેટે અરજદારના પ્રત્યાર્પણ અંગે કેસના ગુણદોષ અને તેમના સમક્ષ રહેલા પુરાવાના આધારે નિર્ણય કરવો જોઈએ. [પેરા ૧૩૭] [૧૦૨-ડી-ઈ]

મેસર્સ ચાંગટ્ટે (લંડન) લિ. વિરુદ્ધ બારિયાસ બ્રધર્સ પી.એલ.ડી.

૧૯૬૧ એસ.સી. ૫૭૩; બાબુ રામ સક્સેના વિરુદ્ધ સ્ટેટ ૧૯૫૦

એસ.સી.આર. ૫૭૩; સેઈન વિરુદ્ધ શિપ્લી ૪૧૮ એફ.૨ડી ૬૭૯;

ટેરલિન્ડન વિરુદ્ધ એમ્સ ૧૮૪ યુ.એસ. ૨૭૦; ઈવાન્સેવિચ

વિરુદ્ધ આર્ટુકોવિચ ૨૧૧ એફ. ૨ડી ૫૬૫; ઝિરાડ વિરુદ્ધ

ફેરેન્ડિના ૩૫૫ એફ. સપ્પ. ૧૧૫૫; બેકર વિરુદ્ધ કાર ૩૬૯

યુ.એસ. ૧૮૬; ટોમ સી. ક્લાર્ક વિરુદ્ધ અલ્વિના એલન ૩૩૧

યુ.એસ. ૫૦૩, ૫૧૮ – સંદર્ભિત.હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ

ખંડ ૧૮(૨) જથ આવૃત્તિ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

પ્રકરણ કાયદા સંદર્ભ

૧૯૯૩ (૩) સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૧૪૧	નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો	પરા ૧૦૮
૧૯૫૦ એસસીઆર ૫૭૩	નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો	પેરા ૧૦૮
૨૦૧૦ (૧૩) એસ.સી.આર. ૮	નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે	પેરા ૧૧૭
૨૦૦૯ (૧૨) એસ.સી.આર. ૮૬૧	પર આધાર રાખવામાં આવ્યો	પરિષ્કેદ ૧૨૦

સિવિલ મૂળ અધિકારક્ષેત્ર: રિટ અરજી (ફિ.) નં. ૧૭૮/૨૦૧૫.

[ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ]

સાથે

સી. એ. સુંદરમ, ચંદર ઉદય સિંહ, વરિષ્ઠ વકીલો, સુશ્રી રામની તનેજા, સુશ્રી રોહિણી મુસા, અભિષેક ગુપ્તા, ઝફર ઇનાયત, અનિલ શ્રીવાસ્તવ, ઋષિ સિંહ ગૌતમ, ધવલ મહેરોત્રા, સુશ્રી સવિતા સિંહ, અરજદાર તરફથી વકીલો.પી. એસ. પટવાલિયા, એએસજી, સુશ્રી વી. મોહાના, વરિષ્ઠ વકીલ, અરીજિત પ્રસાદ, ધ્રુવ શ્યોરાન, અર્ચિત ઉપાધ્યાય, બી. કૃષ્ણ પ્રસાદ, બી. વી. બલરામ દાસ, સુશ્રી નતાશા વિનાયક, રજત સિંહ, વકીલો સામાવાળાઓ તરફથી.અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ ઉચ્ચારવામાં આવ્યો હતો દ્વારામદન બી. લોકુર, ન્યાયમુર્તીશ્રી.૧. રિટ અરજી સ્વીકારવામાં આવે છે અને સંકળાયેલ બાબતમાં, વિશેષ અનુમતિ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

૨. વિચારણા માટેનો મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે ભારત અને ચિલી વચ્ચે પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ ની કલમ ૨(ડી) ના અર્થમાં બંધનકારક પ્રત્યર્પણ સંધિ અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં. આ પ્રશ્નનો અમારો જવાબ હકારાત્મક છે.

૩. સમાન રીતે મહત્વનો અનુગામી પ્રશ્ન એ છે કે, ભારત અને ચિલી વચ્ચે કોઈ બાંધકામરૂપ પ્રત્યર્પણ સંધિ નથી એવી ધારણા પર, પરસ્પરતાના સિદ્ધાંત અને

આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સામાન્ય સિદ્ધાંતોનો આશ્રય લઈ ચિલી દ્વારા ભારતમાંથી અરજદારના પ્રત્યર્પણ માટે કરવામાં આવેલી માંગણી ટકાઉ છે કે નહીં. અમારી દૃષ્ટિએ, આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો આવી માંગણીને અવરોધતા નથી. જોકે, અરજદારનું પ્રત્યર્પણ કરવું જોઈએ કે નહીં તે અંગેનો નિર્ણય સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટ, જેઓની સમક્ષ પ્રત્યર્પણની કાર્યવાહી લંબિત છે, તેમના સમક્ષ રહેલા પુરાવા અને સામગ્રીના આધારે લેવા પાત્ર રહેશે.

૪. અમારા સમક્ષનો કેસ વાંકીચૂકી પ્રક્રિયાત્મક પૃષ્ઠભૂમિ ધરાવે છે, કારણ કે ચિલી પ્રજાસત્તાકે અરજકર્તાનું પ્રત્યર્પણ માંગ્યું છે, જેને ફ્રાન્સની નાગરિક હોવાની માન્યતા છે. અરજકર્તા પર ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૧ના રોજ ચિલીના એક સેનેટરની હત્યાના કાવત્રામાં સહષડયંત્રકારી હોવાનો આરોપ છે. તેનું પ્રત્યર્પણ જર્મનીમાંથી માંગવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ તે કાર્યવાહી તેના પક્ષમાં સમાપ્ત થઈ હતી. ત્યારબાદ તેનું પ્રત્યર્પણ ભારતમાંથી માંગવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ દિલ્હી વડી અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે તેના વિરુદ્ધ શરૂ કરાયેલ પ્રત્યર્પણ કાર્યવાહી કાયદા અનુસાર નહોતી. હાલની કાર્યવાહી ચિલી પ્રજાસત્તાક દ્વારા ચિલીના સેનેટરની હત્યાના કેસમાં તેની સામે વિચારણા ચાલે તે માટે તેને ચિલીને સોંપવા બાબતે કરવામાં આવેલી વધુ એક પ્રત્યર્પણ વિનંતિમાંથી ઉદ્ભવી છે.

૫. ફરાર ગુનેગારનું પ્રત્યાર્પણ એક ગંભીર બાબત છે, કારણ કે તેમાં વ્યક્તિની સ્વતંત્રતા સંકળાયેલી છે અને તેથી અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલે અમારી સમક્ષ વિશાળ પ્રમાણમાં સામગ્રી રજૂ કરી હતી, જે કરવાનો તેમને અધિકાર હતો, કારણ કે આ બાબતમાં તેમના મુક્તારની સ્વતંત્રતા સંકળાયેલી હતી. તેથી અમારી સમક્ષની આ બાબતમાં અનેક દિવસો સુધી દલીલો કરવામાં આવી હતી અને અમને ભારતમાં પ્રત્યાર્પણ સંબંધિત કાયદાઓનો ઇતિહાસ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો, તેમજ ચિલીમાં અમલમાં રહેલી પ્રક્રિયા અને આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના કેટલાક સામાન્ય સિદ્ધાંતો પણ અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા.

૬. એક તબક્કે, ભારત સરકાર તરફથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફ્રાન્સના નાગરિકને ભારત અને ચિલી વચ્ચેના પ્રત્યાર્પણ કરારના અસ્તિત્વને પડકારવાનો અધિકાર હોઈ શકતો નથી; પરંતુ અમારા બંધારણની કલમ ૨૧, જે ભારતના તમામ વ્યક્તિઓને, જેમાં અનાગરિકોનો પણ સમાવેશ થાય છે, લાભ આપે છે, તેને ધ્યાનમાં રાખીને અમે આ દલીલ સ્વીકારી નહોતી અને અમારા સમક્ષ રહેલી સમગ્ર સામગ્રીના આધારે મામલો સાંભળવાનો પ્રવર્ત કર્યો. આ સંદર્ભમાં અમારે એટલું જ કહેવાનું છે કે બંધારણની કલમ ૨૧ તે જે માન અને વ્યાપક અર્થઘટનને હકદાર છે, તથા તેનાથી પણ વધારે, તેની પાત્ર છે. આ જ દૃષ્ટિએ અમે અમારા સમક્ષનો મુદ્દો વિચારાધીન લીધો.

૭. અમારી સમક્ષ રહેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવા માટે, ભારત બ્રિટિશ સામ્રાજ્યનું એક વસાહત અને ‘કબજાવાળું પ્રદેશ’ હતું તે સમયના પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૮૭૦ (‘૧૮૭૦નો અધિનિયમ’) સુધી સંપૂર્ણપણે પાછળ જવું આવશ્યક છે. પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૮૭૦

૮. ૧૮૭૦ના અધિનિયમની કલમ ૨ અનુસાર, કાઉન્સિલના હુકમ દ્વારા, હર મેજેસ્ટી તેવા વિદેશી રાજ્યના મામલે ૧૮૭૦ના અધિનિયમનો અમલ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકતી હતી, જેના સાથે કોઈ ફરાર ગુનેગારને તે રાજ્યને સોંપવા બાબતે વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હોય. કાઉન્સિલના હુકમમાં તે વ્યવસ્થાની શરતોનો ઉલ્લેખ કરવો અથવા તેને સમાવેશ કરવો આવશ્યક હતો; તેમજ તે નિર્ધારિત અવધિની અંદર પાર્લામેન્ટના બંને ગૃહો સમક્ષ રજૂ કરવો આવશ્યક હતો, અને તેને લંડન ગેઝેટમાં પ્રકાશિત કરવો પણ આવશ્યક હતો।

અર્પણ અધિનિયમ, ૧૮૭૦ ની કલમ ૨ નીચે મુજબ છે:"૨. જ્યાં ગુનેગારોને સમર્પણ કરવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હોય, ત્યાં કાઉન્સિલમાં હુકમ દ્વારા અધિનિયમ લાગુ કરવો.---જ્યાં કોઈ વિદેશી રાજ્ય સાથે, એવા રાજ્યને કોઈ પણ ફરાર ગુનેગારોના સમર્પણ બાબતે કોઈ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હોય, ત્યાં હર

મેજેસ્ટી કાઉન્સિલમાં હુકમ દ્વારા નિર્દેશ આપી શકે છે કે આ અધિનિયમ એવા વિદેશી રાજ્યના કિસ્સામાં લાગુ પડશે.

૯. ૧૮૭૦ના અધિનિયમની કલમ ૧૭માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે, કાઉન્સિલના હુકમ દ્વારા અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં ન આવી હોય તો, તે અધિનિયમનો અમલ દરેક બ્રિટિશ કબજાવાળા પ્રદેશ સુધી એ જ રીતે વિસ્તરશે જાણે બ્રિટિશ કબજાવાળો પ્રદેશ, યુનાઈટેડ કિંગડમ અથવા ઇંગ્લેન્ડના સ્થાને મૂકવામાં આવ્યો હોય. ૧૮૭૦ના અધિનિયમની કલમ ૧૭નો કાર્યકારી ભાગ નીચે મુજબ છે:—

"૧૭. બ્રિટિશ કબજાઓમાં ફરાર ગુનેગારો અંગેની કાર્યવાહી.—
આ અધિનિયમ, જ્યારે કાઉન્સિલના હુકમ દ્વારા લાગુ કરવામાં આવે, ત્યારે, જો એવા હુકમમાં ભિન્ન રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી ન હોય, તો આ અધિનિયમમાં સર્વત્ર યુક્ત રાજતંત્ર અથવા ઇંગ્લેન્ડના સ્થાને, જે પ્રમાણે જરૂરી થાય તે મુજબ, તે બ્રિટિશ કબજાને મૂકવામાં આવ્યો હોય એમ જ, દરેક બ્રિટિશ કબજા સુધી વિસ્તરે છે.

૧૦. ૧૮૭૦ ના અધિનિયમની કલમ ૨૬ તેમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા કેટલાક શબ્દોની વ્યાખ્યા સાથે સંબંધિત હતી અને 'બ્રિટિશ કબજો' શબ્દનો અર્થ (અન્ય બાબતો ઉપરાંત) હર મેજેસ્ટીના પ્રભુત્વ હેઠળની કોઈપણ વસાહત એવો થતો હતો. 'ગવર્નર' શબ્દનો અર્થ બ્રિટિશ કબજાના શાસનનું વહીવટ સંભાળતી કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ એવો થતો હતો અને તેમાં ભારતના કોઈપણ ભાગના ગવર્નરનો પણ સમાવેશ થતો હતો.

૧૧. તેથી સ્પષ્ટ છે કે, ૧૮૭૦નો અધિનિયમ ભારતના તેવા ભાગ પર લાગુ પડતો હતો જે હર મેજેસ્ટીની સત્તાધિકાર હેઠળની વસાહત હતો અથવા હર મેજેસ્ટીના સત્તાધિકારોમાં આવેલી માલિકી હતી. ૧૮૭૦ના અધિનિયમની કલમ ૨૬ માં ઉલ્લેખિત 'બ્રિટિશ માલિકી' અને 'ગવર્નર' શબ્દોની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છે:—

૨૬. અર્થઘટન.--- “બ્રિટિશ કબજા હેઠળનો પ્રદેશ” શબ્દનો અર્થ હર મેજેસ્ટીના અધિકારક્ષેત્રોની અંદર આવેલ કોઈપણ વસાહત, ખેતીવાડી વસાહત, ક્ષીપ, પ્રદેશ અથવા વસવાટ થાય છે, અને યુનાઈટેડ કિંગડમ, ચેનલ ક્ષીપસમૂહ અને આઈલ ઓફ મેનની અંદર આવેલ નથી; તેમજ, આગળ અહીં વ્યાખ્યાયિત મુજબ, એક જ વિધાનમંડળ હેઠળ આવેલી બધી વસાહતો,

ખેતીવાડી વસાહતો, ક્ષીપો, પ્રદેશો અને વસવાટોને એક જ બ્રિટિશ કબજા હેઠળનો પ્રદેશ માનવામાં આવશે."ગવર્નર" શબ્દનો અર્થ બ્રિટિશ કબજાવાળા પ્રદેશના શાસનનું સંચાલન કરનાર કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ એવો થાય છે, અને તેમાં ભારતના કોઈપણ ભાગના ગવર્નરનો સમાવેશ થાય છે.

૧૨. ૧૮૭૦ના અધિનિયમની કલમ ૧૮માં બ્રિટિશ કબજાવાળા પ્રદેશોના કાયદાઓના સંરક્ષણ અંગે જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૮૭૦ની જોગવાઈઓ હર મેજેસ્ટી દ્વારા, કાઉન્સિલના હુકમ વડે, ૧૮૭૦ના અધિનિયમ પહેલાં અથવા પછી કોઈ બ્રિટિશ કબજાવાળા પ્રદેશ દ્વારા કોઈ પણ વિદેશી રાજ્ય અંગે ઘડાયેલા કોઈ પણ કાયદા પર, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, એવો નિર્દેશ આપી લાગુ કરી શકાતી હતી કે એવો કાયદો, ફેરફારો અને સુધારાઓ સાથે અથવા તેમના વિના, તેવા બ્રિટિશ કબજાવાળા પ્રદેશમાં એવો અમલ ધરાવશે જાણે કે તે ૧૮૭૦ના અધિનિયમનો જ એક ભાગ હોય. પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૮૭૦ની કલમ ૧૮ નીચે મુજબ છે:—

"૧૮. બ્રિટિશ કબજાવાળા પ્રદેશોના કાયદાઓનું સંરક્ષણ.---
જો આ અધિનિયમ પસાર થાય તે પહેલાં અથવા પછી, કોઈપણ

બ્રિટિશ કબજાવાળા પ્રદેશની વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કોઈ કાયદા અથવા ઓર્ડિનન્સ દ્વારા, એવા પલાયનકારી ગુનેગારોને, જે એવા બ્રિટિશ કબજાવાળા પ્રદેશમાં છે અથવા ત્યાં હોવાના સંદેહાસ્પદ છે, તેમના સમર્પણને તે પ્રદેશની અંદર અમલમાં મૂકવા માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય, તો મહારાણી, કાઉન્સિલમાં હુકમ દ્વારા, જે આ અધિનિયમને કોઈ વિદેશી રાજ્યના મામલે લાગુ કરે છે, અથવા ત્યારપછીના કોઈ હુકમ દ્વારા, આવા કોઈપણ બ્રિટિશ કબજાવાળા પ્રદેશની અંદર, આ અધિનિયમનું અથવા તેના કોઈપણ ભાગનું, જેટલા અંશે તે આવા વિદેશી રાજ્યને સંબંધિત હોય, તેટલા અંશે અને જ્યાં સુધી એવો કાયદો અથવા ઓર્ડિનન્સ ત્યાં અમલમાં રહે છે, અને તેનાથી વધુ નહીં, તેના અમલને સ્થગિત કરી શકે છે; અથવા એવો નિર્દેશ કરવો કે એવો કાયદો અથવા ઓર્ડિનન્સ, અથવા તેનો કોઈપણ ભાગ, તેવા બ્રિટિશ કબજાવાળા પ્રદેશમાં, ફેરફારો અથવા સુધારાઓ સાથે અથવા તેમના વિના, એવી રીતે અમલમાં રહેશે જાણે કે તે આ અધિનિયમનો ભાગ હોય."

પ્રત્યાર્પણ સંધિ

૧૩. ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ના રોજ ગ્રેટ બ્રિટન અને આયર્લેન્ડના યુનાઇટેડ કિંગડમ અને ચિલેના રિપબ્લિકે ભાગેડુ ગુનેગારોના પારસ્પરિક સમર્પણ બાબતની એક સંધિ કરી હતી (સંક્ષેપમાં ‘પ્રત્યર્પણ સંધિ’ અથવા ‘સંધિ’). સંધિના અનુચ્છેદ ૧ મુજબ, ઉચ્ચ કરારકર્તા પક્ષોએ નિશ્ચિત પરિસ્થિતિઓ અને શરતો હેઠળ એકબીજાને એવા વ્યક્તિઓ સોંપવા માટે બાંહેધરી વ્યક્ત કરી હતી, જેઓ પર સંધિના અનુચ્છેદ ૨માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ ગુના અથવા અપરાધનો આરોપ મૂકાયેલો હોય અથવા તે માટે દોષિત ઠરાવવામાં આવેલા હોય, અને જે ગુનો એક પક્ષના પ્રદેશમાં થયેલો હોય પરંતુ એવા વ્યક્તિઓ બીજા પક્ષના પ્રદેશની અંદર મળી આવે. સંધિના અનુચ્છેદ ૨માં, પરસ્પર પ્રત્યર્પણ માટે અન્ય બાબતો ઉપરાંત, હત્યા (જેમાં રાજહત્યા, પિતૃહત્યા, શિશુહત્યા, વિષપ્રયોગ દ્વારા હત્યા સમાવેશ થાય છે) અથવા હત્યાનો પ્રયાસ અથવા હત્યા કરવા માટેની સાઠગાંઠ જેવા ગુના અથવા અપરાધનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૪. સંધિના કલમ ૮ માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે પ્રત્યર્પણ માટેની માંગણી અનુક્રમે ઉચ્ચ કરારકર્તા પક્ષોના રાજદ્વારી પ્રતિનિધિઓ મારફતે કરવામાં આવશે અને એ માંગણી સાથે પ્રત્યર્પણની માંગ કરતી રાજ્યની સક્ષમ સત્તા દ્વારા જારી કરાયેલ ધરપકડ વોરંટ તેમજ એવો આવશ્યક પુરાવો પણ જોડાયેલો હોવો જોઈએ કે જે, જ્યાં આરોપી મળી આવે છે તે સ્થળના કાયદા

અનુસાર, જો ગુનો ત્યાં કરવામાં આવ્યો હોત તો તેની ધરપકડને ન્યાયસંગત ઠેરવતો હોત.

૧૫. સંધિ પર હસ્તાક્ષર થયેલ હોવાથી, ૯મી ઓગસ્ટ, ૧૮૯૮ના રોજ કાઉન્સિલમાં એક હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો અને તે ૧૨મી ઓગસ્ટ, ૧૮૯૮ના રોજ લંડન ગેઝેટમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો. કાઉન્સિલમાં થયેલ હુકમ અને લંડન ગેઝેટ બંનેમાં ગ્રેટ બ્રિટન અને આયર્લેન્ડના યુનાઇટેડ કિંગડમ તથા રિપબ્લિક ઓફ ચિલી વચ્ચે થયેલ સંધિનો પાઠ સમાવાયેલ હતો.

૧૬. પ્રત્યાર્પણ સંધિ અનુમોદનને આધીન હતી અને ૧૪મી એપ્રિલ, ૧૮૯૮ના રોજ હર મેજેસ્ટી તથા ચિલી પ્રજાસત્તાકના પ્રમુખે સંધિનું અનુમોદન કર્યું હતું, જે ૨૨મી ઓગસ્ટ, ૧૮૯૮થી અને તે પછી અમલમાં આવી હતી.

૧૭. તેની થોડા જ સમયમાં પછી, ૧૨મી નવેમ્બર, ૧૮૯૮ની ભારતના ગેઝેટમાં ૧૨મી ઓગસ્ટ, ૧૮૯૮ના લંડન ગેઝેટમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ કાઉન્સિલના હુકમનું પુનઃપ્રકાશન કરવામાં આવ્યું હતું, જે ગ્રેટ બ્રિટન અને આયર્લેન્ડના સંયુક્ત રાજતંત્ર અને ચીલીના પ્રજાસત્તાક વચ્ચેની પ્રત્યાર્પણ સંધિ સંબંધિત હતું. તેથી, ચીલીના પ્રજાસત્તાક સાથેની પ્રત્યાર્પણ સંધિ ભારત માટે

પણ સ્વતંત્ર રીતે લાગુ પડતી હતી. ઉપપ્રસંગરૂપે, દિલ્હી વડી અદાલત અથવા આ અદાલતમાં ભારત સંઘ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા કોઈપણ સોગંદનામામાં આ ગેઝેટ સૂચનાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી કે તેનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો નથી. આ સૂચના અમને અદાલતમાં વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે તેમની રજૂઆતો દરમિયાન સુપરત કરી હતી. આથી જણાય છે કે ભારત સરકારે દિલ્હી વડી અદાલતમાં અને પ્રારંભિક તબક્કે આ અદાલતમાં આ વાદપ્રક્રિયા કેટલી ગંભીરતાથી ચલાવી હતી અને તેની તૈયારીનો દરજ્જો કેવો હતો.

ભારતીય પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૦૩

૧૮. ભારતીય પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૦૩ (૧૯૦૩નો અધિનિયમ) તેની કલમ ૧(૩) અનુસાર ૧લી જૂન, ૧૯૦૪થી અમલમાં લાવવામાં આવ્યો હતો. ૧૯૦૩ના અધિનિયમની કલમ ૨(સી)માં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે 'વિદેશી રાજ્ય'નો અર્થ એવો રાજ્ય થાય છે, જેના પર તે સમય માટે પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૮૭૦ લાગુ પડતો હતો.

૧૯. ૧૯૦૩ના અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ કોઈ પણ વિદેશી રાજ્યની સરકાર દ્વારા તે રાજ્યના એવા પલાયનશીલ ગુનેગારના સમર્પણ માટે માંગણી કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, જે ભારતના પ્રાંતોમાં હતો અથવા ત્યાં હોવાનો

સંદેહ હતો (જેમાં પછી ભારતના ભાગ ૧ ના રાજ્યો અને ભાગ ૩ ના રાજ્યોનો સમાવેશ થયો હતો). આપું સમર્પણ તે બાબતમાં એવા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કરાતી તપાસને આધીન હતું, જેને તે ગુનાની તપાસ કરવાની અધિકારક્ષેત્ર હતી, એમ માનીને કે જાણે તે ગુનો તેની અધિકારક્ષેત્રની સ્થાનિક હદોમાં કરવામાં આવ્યો હોય.

૨૦. ભારતીય પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૦૩ ની કલમ ૩ ની સંબંધિત જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છે:—

"૩(૧) જ્યાં કોઈ વિદેશી રાજ્યની સરકાર દ્વારા તે રાજ્યના એવા ફરાર ગુનેગારના સમર્પણ માટે કે જે રાજ્યોમાં છે અથવા રાજ્યોમાં હોવાનો સંદેહ છે, કેન્દ્ર સરકારને વિનંતી કરવામાં આવે છે, ત્યાં કેન્દ્ર સરકાર, જો તે યોગ્ય માને, તો એવા કોઈ મેજિસ્ટ્રેટને, જેને તે ગુનાની તપાસ કરવાની અધિકારિતા હોત જો તે ગુનો તેની અધિકારિતાની સ્થાનિક હદોમાં કરવામાં આવેલ ગુનો હોત, મામલાની તપાસ કરવા માટે નિર્દેશ આપતો હુકમ બહાર પાડી શકે છે.(૨) આ મુજબ દિશા આપવામાં આવેલા મેજિસ્ટ્રેટએ પલાયનશીલ ગુનેગારની ધરપકડ માટે સમન્સ અથવા વોરંટ, જે રીતે મામલો એવો જણાય કે જેમાં સામાન્ય રીતે સમન્સ અથવા વોરંટ જારી કરવામાં આવતું હોય, તે મુજબ જારી કરવું.(૩) જ્યારે

આવો આરોપી હાજર થાય અથવા તેને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ લાવવામાં આવે, ત્યારે મેજિસ્ટ્રેટે તે મામલાની તપાસ શક્ય તેટલી હદ સુધી એ જ રીતથી કરવી અને એ જ અધિકારક્ષેત્ર તથા સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવો, જાણે કે તે મામલો સેશન્સ કોર્ટ અથવા વડી અદાલત દ્વારા વિચારણીય હોય, અને તેણે પ્રત્યર્પણની માંગના સમર્થનમાં તથા ફરાર આરોપીની તરફેણી રજૂ થતો એવો પુરાવો લેવો, જેમાં એવો કોઈપણ પુરાવો સમાવેશ થાય કે જેના દ્વારા દર્શાવી શકાય કે જે ગુનામાં આવા આરોપી પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે અથવા જેના માટે તેને દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો હોવાનું કહેવાય છે, તે રાજકીય સ્વરૂપનો ગુનો છે અથવા પ્રત્યર્પણયોગ્ય ગુનો નથી."

૨૧. ૭મી માર્ચ, ૧૯૦૪ના રોજ કાઉન્સિલમાં એક હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું કે ભારતીય પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૦૩નો પ્રકરણ ૨ બ્રિટિશ ઇન્ડિયામાં એવો અમલમાં રહેશે જાણે તે પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૮૭૦નો એક ભાગ હોય. પરિણામે, ભારતીય પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૦૩ના પ્રકરણ ૨ની જોગવાઈઓ, જે વિદેશી રાજ્યના મામલે ફરાર ગુનેગારના સમર્પણ સાથે સંબંધિત હતી, તે બ્રિટિશ ઇન્ડિયા પર લાગુ કરવામાં આવી હતી. આ સ્થિતિ સ્વતંત્રતા સુધી યથાવત્ રહી.

ભારતીય સ્વતંત્રતા (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭

૨૨. સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થવાના સમયકાળમાં, ભારતીય સ્વતંત્રતા (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭ (સંક્ષેપમાં 'આ હુકમ') ભારતીય સ્વતંત્રતા અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૯ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને ગવર્નર-જનરલ (રિફોર્મ્સ) ના સચિવાલય દ્વારા ૧૪મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ના રોજ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો. આ હુકમને ભારતના ડોમિનિયન અને પાકિસ્તાનના ડોમિનિયન વચ્ચે વિધિપૂર્વક કરવામાં આવેલા કરારનું પ્રભાવ છે અને તે ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭થી અમલમાં આવ્યો હતો.[૧] આ હુકમમાં અન્ય બાબતો ઉપરાંત એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે નિયુક્ત દિવસના તાત્કાલિક પૂર્વે ભારત જે તમામ આંતરરાષ્ટ્રીય કરારોમાં પક્ષકાર હતું તે અંતર્ગતના હકો અને બાધ્યતાઓ ભારતના ડોમિનિયન અને પાકિસ્તાનના ડોમિનિયન બંને પર અવતરિત થશે અને જરૂરી હોય તો તે બે ડોમિનિયનો વચ્ચે વહેંચી આપવામાં આવશે. તેનો પરિણામ એ થયો કે ગ્રેટ બ્રિટન અને આયર્લેન્ડના યુનાઈટેડ કિંગડમ તથા ચિલી ગણરાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવેલી પ્રત્યર્પણ સંધિ, જ્યાં સુધી ભારતનો પ્રશ્ન છે ત્યાં સુધી, અમલમાં યથાવત્ રહી.

પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨

૨૩. બ્રિટિશ ભારત અને વિદેશી રાજ્યો (કોમનવેલ્થ દેશો સહિત) વચ્ચે કરાયેલ પ્રત્યર્પણ સંધિઓની સ્થિતિ અંગે કોઈપણ શંકા અને આશંકા ટાળવા માટે અમારી સંસદ દ્વારા પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ (સંક્ષેપમાં 'અધિનિયમ') અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હતો. તે પમી જાન્યુઆરી, ૧૯૬૩ના રોજ અમલમાં આવ્યો હતો.

૨૪. અધિનિયમની કલમ ૨(ડી) પ્રત્યર્પણ સંધિની વ્યાખ્યા એવી રીતે કરે છે કે તેમાં ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ પહેલાં કરવામાં આવેલી ફરાર ગુનેગારોના પ્રત્યર્પણ માટેની એવી સંધિનો સમાવેશ થાય છે, જે ભારત સુધી વિસ્તરે છે અને ભારત પર બાધ્યકર્તા છે. આ વ્યાખ્યા મહત્વપૂર્ણ છે અને નીચેના શબ્દોમાં છે:—

૨(ડી) "પ્રત્યર્પણ સંધિ" નો અર્થ એવો થાય છે કે પલાયનશીલ ગુનેગારોના પ્રત્યર્પણ સંબંધે ભારત દ્વારા કોઈ વિદેશી રાજ્ય સાથે કરવામાં આવેલી સંધિ, કરાર અથવા વ્યવસ્થા, અને તેમાં પલાયનશીલ ગુનેગારોના પ્રત્યર્પણ સંબંધે ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ના દિવસે પૂર્વે કરવામાં આવેલી એવી કોઈ સંધિ, કરાર

અથવા વ્યવસ્થા પણ સમાવેશ પામે છે, જે ભારત સુધી વિસ્તરે છે અને ભારત પર બંધનકારક છે."

૨૫. અધિનિયમની કલમ ૩ પણ કંઈક મહત્વ ધરાવે છે અને તે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એક અધિસૂચિત હુકમ બહાર પાડવાની જોગવાઈ કરે છે, જેના દ્વારા અધ્યાય ૩ સિવાય અધિનિયમની જોગવાઈઓ એવી વિદેશી રાજ્યને અથવા તેના એવા ભાગને લાગુ કરવામાં આવે છે, જે અધિસૂચિત હુકમમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યો હોય. ઉક્ત કલમમાં એ પણ જોગવાઈ છે કે જ્યાં અધિસૂચિત હુકમ સંધિ-રાજ્યને સંબંધિત હોય, ત્યાં તે હુકમમાં તે રાજ્ય સાથેની પ્રત્યાર્પણ સંધિ સંપૂર્ણરૂપે દર્શાવવામાં આવશે. અધિનિયમની કલમ ૩ નીચે મુજબ છે:—

"૩. અધિનિયમનો અમલ.(૧) કેન્દ્ર સરકાર જાહેરિત હુકમ દ્વારા નિર્દેશ આપી શકે છે કે આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ, અધ્યાય ૩ સિવાયની, હુકમમાં દર્શાવેલ એવા વિદેશી રાજ્ય અથવા તેના કોઈ ભાગ પર લાગુ પડશે.(૨) કેન્દ્રીય સરકાર, ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત તે જ અધિસૂચિત હુકમ દ્વારા અથવા તે પછીના કોઈપણ અધિસૂચિત હુકમ દ્વારા, આવા અમલને એવા ફરાર અપરાધીઓ સુધી મર્યાદિત કરી શકશે, જેઓ ભારતમાં હુકમમાં નિર્દિષ્ટ કરાયેલા એવા ભાગમાં મળ્યા હોય અથવા હોવાની શંકા હોય.(૩)

જ્યાં સૂચિત હુકમ સંધિ રાજ્ય સાથે સંબંધિત હોય:-(એ) તે તે રાજ્ય સાથેની પ્રત્યર્પણ સંધિ સંપૂર્ણરૂપે દર્શાવશે,-(બી) તે તેવી સંધિ કરતાં વધુ લાંબા કોઈ સમયગાળા માટે અમલમાં રહેશે નહીં; અને(સી) કેન્દ્ર સરકાર, તે જ અથવા ત્યારબાદના કોઈપણ સૂચિત હુકમ દ્વારા, આ અધિનિયમનો અમલ તેવા ફેરફારો, અપવાદો, શરતો અને મર્યાદાઓના આધીન બનાવી શકે છે, જેમ તે રાજ્ય સાથેની સંધિ અમલમાં મૂકવા માટે યોગ્ય માનવામાં આવે.(જ) જ્યાં ભારતે કોઈ વિદેશી રાજ્ય સાથે કોઈ પ્રત્યાર્પણ સંધિ કરી ન હોય, ત્યાં કેન્દ્રીય સરકાર જાહેરનામા દ્વારા કરાયેલા હુકમથી, જે કોઈ સંમેલનમાં ભારત અને તે વિદેશી રાજ્ય પક્ષકાર હોય તેવા કોઈપણ સંમેલનને, તે સંમેલનમાં નિર્દિષ્ટ ગુનાઓ બાબતે પ્રત્યાર્પણની જોગવાઈ કરતી ભારતે તે વિદેશી રાજ્ય સાથે કરેલી પ્રત્યાર્પણ સંધિ તરીકે ગણવી શકે છે."

૨૬. અધિનિયમમાં બીજી એક મહત્વપૂર્ણ જોગવાઈ અસ્થાયી ધરપકડ સંબંધિત કલમ ૩૪-બી છે. આ કલમમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે ફરાર ગુનેગારની તાત્કાલિક ધરપકડ માટે કોઈ વિદેશી રાજ્ય તરફથી તાત્કાલિક વિનંતી પ્રાપ્ત થતાં, કેન્દ્રીય સરકાર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટને ફરાર ગુનેગારની

ધરપકડ માટે અસ્થાયી વોરંટ જારી કરવા વિનંતી કરી શકે છે. અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી આ મુજબ છે:-

"૩૪-બી. કામચલાઉ ધરપકડ.(૧) વિદેશી રાજ્ય તરફથી પલાયનશીલ ગુનેગારની તાત્કાલિક ધરપકડ માટેની તાકીદની વિનંતી પ્રાપ્ત થવા પર, કેન્દ્ર સરકાર એવા પલાયનશીલ ગુનેગારની ધરપકડ માટે અર્હ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટને કામચલાઉ વોરંટ બહાર પાડવા વિનંતી કરી શકે છે.(૨) ઉપકલમ (૧) હેઠળ ધરપકડ કરવામાં આવેલ ભાગેદુ ગુનેગારને તેની ધરપકડની તારીખથી સાઠ દિવસની મુદત પૂર્ણ થતાં મુક્ત કરવામાં આવશે, જો ઉદ્દેખિત અવધિમાં તેના સમર્પણ અથવા પરત મોકલવા બાબત કોઈ વિનંતી પ્રાપ્ત ન થાય."

૨૭. અંદાજે ૧૬મી માર્ચ, ૧૯૫૬ના રોજ (પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ અમલમાં આવ્યો તે પહેલાં જ), શ્રીમતી ઈલા પાલચૌધરી દ્વારા સંસદમાં તારાંકિત ન હોય એવો પ્રશ્ન નં. ૪૩૯ ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો, જેમાં પ્રધાનમંત્રીને ભારતે કયા કયા દેશો સાથે પ્રત્યાર્પણ સંધિ કરી છે તે જણાવવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું. તે તારાંકિત ન હોય એવા પ્રશ્નના જવાબમાં પ્રધાનમંત્રી શ્રી જવાહરલાલ નેહરુએ (જે વિદેશ મંત્રી પણ હતા) સ્વતંત્રતા પહેલાં ભારતની

તરફેથી બ્રિટિશ સરકારે વિદેશી દેશો સાથે કરેલી અને જે તે સમયે હજુ અમલમાં રહેલી પ્રત્યાર્પણ સંધિઓની યાદી સભાના પાટલા પર મૂકી હતી. ભારતની તરફેથી જે વિદેશી દેશ સાથે પ્રત્યાર્પણ સંધિ કરવામાં આવી હતી અને જે હજુ અમલમાં હતી, તે પૈકીના એક દેશ તરીકે રફમી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ના રોજ ચિલી સાથે કરવામાં આવેલી સંધિ હતી.

૨૮. જ્યારે પ્રત્યાર્પણ વિધેયક ૧૯૬૧માં રજૂ કરવામાં આવ્યું અને સંસદમાં તેના પર વિચારણા કરવામાં આવી, ત્યારે શ્રી ડી.સી. શર્મા (માનનીય સંસદ સભ્ય) એ પ્રત્યાર્પણ વિધેયકની કલમ ૨(ડી) નો ઉલ્લેખ કરીને ૭મી ઓગસ્ટ, ૧૯૬૨ના રોજ જણાવ્યું હતું કે તેમની પાસે એવા દેશોની યાદી હતી કે જેઓ સાથે ભારતે ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ પહેલાં પ્રત્યાર્પણ સંધી કરી હતી. શ્રી ડી.સી. શર્માએ આ રીતે ઉલ્લેખેલા દેશોમાંથી એક દેશ ચિલી હતો.

૨૯. આ વિગતોનો ઉલ્લેખ વિજ્ઞાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે કરેલી આ રજૂઆતને નોંધવા માટે કરવામાં આવ્યો છે કે ભારત અને ચિલે વચ્ચેનો પ્રત્યાર્પણ કરાર માત્ર સ્વાતંત્ર્ય પહેલાં જ નહીં પરંતુ ત્યારબાદ પણ અમલમાં હતો અને ભારતના પ્રધાનમંત્રીએ સ્થિતિને આ જ રીતે સમજી હતી.

૩૦. તેમ છતાં, ભારત અને ચિલે વચ્ચે પ્રત્યર્પણ સંધિ અમલમાં રહી હોય તેવી સ્થિતિ હોવા છતાં, હકીકત એ છે કે પમી જાન્યુઆરી, ૧૯૬૩ પછી, અધિનિયમની કલમ ૩(૧) [કલમ ૩(૩) સાથે વાંચવાની] અનુસાર જારી કરાયેલા યોગ્ય રીતે જાહેરનામિત હુકમ વિના, અધિનિયમની જોગવાઈઓ તે પ્રત્યર્પણ સંધિ પર લાગુ પડી શકતી નહોતી. સ્પષ્ટ છે કે આ બાબતનો ભાન થતા, ભારત સરકારે અધિનિયમની કલમ ૩(૧) સાથે કલમ ૩(૩) હેઠળ ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના તારીખનો હુકમ જાહેર કર્યો (જે ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના રોજ ગેઝેટમાં પ્રકાશિત થયો હતો), જેના દ્વારા અધિનિયમને રિપબ્લિક ઓફ ચિલે પર લાગુ કરવામાં આવ્યો.

૩૧. જાહેર કરાયેલા હુકમમાં ત્રણ ભૂલો છે અને તે નીચે પુનઃઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે:—

"જી.એસ.આર. ૩૨૮(ઈ) – જ્યારે યુનાઈટેડ કિંગડમ ઓફ ગ્રેટ બ્રિટન એન્ડ આયરલેન્ડ અને રિપબ્લિક ઓફ ચિલી વચ્ચેનો પ્રત્યર્પણ કરાર ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ના રોજ સાન્તિઆગો ખાતે પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો હતો અને હસ્તાક્ષરિત થયો હતો તથા ૧૪ એપ્રિલ, ૧૮૯૮ના રોજ સાન્તિઆગો ખાતે તેની પુષ્ટિની અદલાબદલી કરવામાં આવી હતી, ત્યારે તે રિપબ્લિક ઓફ

ઇન્ડિયા અને રિપબ્લિક ઓફ ચિલી વચ્ચે અમલમાં હોવાનું માનવામાં આવે છે; અને જ્યારે કે કેન્દ્ર સરકારે પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ (૧૯૬૨ નો ૩૪) ની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧) દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, તા. ૫મી જાન્યુઆરી, ૧૯૬૩ના જી.એસ.આર. ૫૬ નં.ના હુકમ દ્વારા નિર્દેશ આપ્યો હતો કે ઉક્ત અધિનિયમની જોગવાઈઓ, અધ્યાય ૩ સિવાયની, ચીલે પ્રજાસત્તાક પર લાગુ પડશે; હવે, તેથી, પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ (૧૯૬૨ નો ૩૪) ની ઉપકલમ (૩) દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, કેન્દ્રીય સરકાર આથી ઉપરોક્ત સંધિ નીચે મુજબ નિર્ધારિત કરે છે:—યુનાઇટેડ કિંગડમ ઓફ ગ્રેટ બ્રિટન એન્ડ આયર્લેન્ડની હર મેજેસ્ટી ધ ક્વીન અને રિપબ્લિક ઓફ ચિલીના હિઝ એક્સેલન્સી ધ પ્રેસિડેન્ટે, ગુનેગારોના પ્રત્યર્પણ માટે સંધિ સંપન્ન કરવાનો પરસ્પર સંમતિથી નિર્ધાર કર્યો હોઈ, તે અનુસંધાને પોતાના પૂર્ણસત્તાધિકારીઓ તરીકે નીચેના વ્યક્તિઓને નિયુક્ત કર્યા છે:—યુનાઇટેડ કિંગડમ ઓફ ગ્રેટ બ્રિટન એન્ડ આયર્લેન્ડની તેમની મહિમા રાણી, જૉન જી. કેનેડી, ઇસ્કવાયર, ચિલીમાં ગ્રેટ બ્રિટનના નિવાસી મંત્રી; અને ચિલે પ્રજાસત્તાકના રાષ્ટ્રપતિ મહામહિમ, સેન્યોર ડોન કાર્લોસ મોરલા વિકુના, વિદેશ મામલાઓના

પ્રધાન;જેમણે, પરસ્પર એકબીજાને પોતાના અનુક્રમે પૂર્ણ અધિકારપત્રો રજૂ કર્યા બાદ, અને તે યોગ્ય તથા વિધિસર સ્વરૂપમાં હોવાનું જણાય પછી, નીચેના અનુચ્છેદો પર સહમતિ વ્યક્ત કરી છે:—(પ્રત્યાર્પણ સંધિની કલમો જાહેરનામા દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા હુકમમાં પુનઃઉત્પન્ન કરવામાં આવી છે, પરંતુ અહીં પુનઃઉત્પન્ન કરવામાં આવી નથી)અતઃ હવે, ભારતીય પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ (૧૯૬૨નું ૩૪) ની કલમ ૪ ની ઉપકલમ (૧) દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરતાં, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આથી નિર્દેશ કરવામાં આવે છે કે ઉપરોક્ત સંધિમાં નિર્દિષ્ટ ગુનાઓના સંદર્ભમાં, ઉક્ત અધિનિયમની જોગવાઈઓ, અધ્યાય ૩ સિવાયની, આ સૂચનાના પ્રકાશનની તારીખથી ચિતેના ગણરાજ્ય પર લાગુ પડશે.

૩૨. સૂચિત હુકમમાં પ્રથમ ભૂલ એ છે કે તેમાં તા. ૫ જાન્યુઆરી, ૧૯૬૩ની જીએસઆર પડનો એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે અધિનિયમની જોગવાઈઓ, અધ્યાય ૩ સિવાયની, ચિલી પ્રજાસત્તાક પર લાગુ પડશે. જીએસઆર પડ સંપૂર્ણપણે (અને સ્વીકાર્ય રીતે) આ સંદર્ભે અપ્રસંગિક છે અને તેનો ચિલી પ્રજાસત્તાક સાથે કશી જ રીતે કોઈ સંબંધ નથી. બીજી ભૂલ એ છે કે સૂચિત હુકમ ભારતીય પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ની કલમ ૪(૧) દ્વારા

પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓના ઉપયોગમાં બહાર પાડવામાં આવ્યો હોવાનો દાવો કરવામાં આવ્યો છે. કલમ ૪(૧)નો આ સંદર્ભે કોઈ સંબંધ નથી. જે પ્રાસંગિક છે તે અધિનિયમની કલમ ૩(૧) છે. ત્રીજી ભૂલ એ છે કે ભારતીય પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ નામનો કોઈ કાયદો અસ્તિત્વમાં નથી. સંસદ દ્વારા જે અધિનિયમ બનાવવામાં આવ્યો છે તે પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ છે.

૩૩. દિનાંક ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના જાહેરનામાથી પ્રસિદ્ધ કરાયેલા હુકમની માન્યતાને અરજદારે દિલ્લી વડી અદાલતમાં ડબ્લ્યુ.પી. (ફિ.) નં. ૧૨૧૫/૨૦૧૫ દાખલ કરીને પડકાર્યો હતો અને ચિલી પ્રજાસત્તાક દ્વારા અરજદારને ભારતમાંથી ચિલી પરત સોંપવાની કરવામાં આવેલી માંગણીને પણ રદ કરવા માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી.

૩૪. રિટ અરજીની લંબિતતા દરમિયાન, ભારત સરકારને તા. ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના જાહેરિત હુકમમાં થયેલી ભૂલોનો ભાન થતાં, તેણે તા. ૧૧મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૫ના રોજ એક સુધારાપત્ર જારી કર્યો (જે ભારતના રાજપત્રમાં પ્રકાશિત થયો હતો), જેમાં તા. ૫મી જાન્યુઆરી, ૧૯૬૩ના જી.એસ.આર. પકનો ઉદ્દેશ કાઢી નાખવામાં આવ્યો હતો અને ભારતીય પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ની કલમ ૪ની ઉપકલમ (૧)ના સ્થાને ભારતીય પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ની કલમ ૩ની ઉપકલમ (૧) તરીકે વંચાય તે રીતે બદલવામાં આવ્યું

હતું. કહેવાતા ભારતીય પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ અંગે કોઈ સુધારો કરવામાં આવ્યો નહોતો. ભારત સરકાર દ્વારા આ સુધારાપત્ર જે નિર્લક્ષ્યતાથી જારી કરવામાં આવ્યો છે તે સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ થાય છે.

તા. ૧૧મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૫ના સુધારાપત્રનો પાઠ નીચે મુજબ છે:— "જીએસઆર ૬૨૮(ઈ)— ભારત સરકારના ગઝેટ, અસાધારણ, ભાગ ૨, કલમ ૩, ઉપકલમ (૧) માં જી.એસ.આર. ૩૨૮(ઈ) દ્વારા, તારીખ ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ ના રોજ પ્રકાશિત વિદેશ મંત્રાલયના તારીખ ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના હુકમમાં, ---ઉક્ત હુકમમાં, ---બીજા પરિચ્છેદમાં, "તા. ૫ જાન્યુઆરી, ૧૯૬૩ના નં. જી.એસ.આર. ૫૬ના હુકમ દ્વારા નિર્દેશ કર્યો હતો" ના સ્થાને "નિર્દેશ કરે છે" તરીકે વાંચવું.છેદા પરિચ્છેદમાં, "કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧)" એવું વાંચવું, "કલમ ૪ ની ઉપકલમ (૧)"ના સ્થાને.

૩૫. ૧૧મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૫ના સુધારાપત્રને ધ્યાનમાં લેતા, એવો નિષ્કર્ષ અવશ્ય કરવો પડે કે ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫નો જાહેર કરાયેલ હુકમ અંશતઃ દોષયુક્ત હતો અને તેથી ચિલી પર ૧૯૬૨ના પ્રત્યર્પણ અધિનિયમનો અમલ માત્ર ૧૧મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૫થી, જ્યારે સુધારા કરવામાં આવ્યા, ત્યારે જ

પ્રભાવકારક ગણાશે, ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫થી નહીં. તેમ છતાં, આથી આ કેસના અંતિમ પરિણામમાં કોઈ ફરક પડતો નથી.

હકીકતી પૃષ્ઠભૂમિ

૩૬. ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૧ના રોજ (ઇન્ટરપોલ દ્વારા જારી કરાયેલ પ્રથમ રેડ નોટિસમાં વર્ષ ભૂલથી ૧૯૯૨ દર્શાવવામાં આવ્યું છે) એક આતંકવાદી હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો, જેના પરિણામે ચિલીના સેનેટર જેમે ગુઝમાન એર્ઝુરિઝની હત્યા થઈ હતી. પ્રારંભિક તપાસોમાં સ્પષ્ટપણે અરજદાર મારી એમ્માન્યુએલ વર્હૂવન (જેને ફ્રેન્ચ નાગરિક માનવામાં આવે છે)ની સંડોવણી તરફ સંકેત મળ્યો નહોતો. તેમ છતાં, જ્યારે ૨૦૧૦માં વધુ તથ્યો પ્રકાશમાં આવ્યા, ત્યારે એવું જણાયું કે અરજદાર તે હત્યાકાંડ માટે જવાબદાર એક વિધ્વંસક સંગઠનની સભ્ય હતી. તે અનુસંધાને, ચિલીની સાન્તિઆગોની અપીલ અદાલતે અરજદારની ધરપકડ માટે ૨૧મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૦ના રોજ વોરંટ બહાર પાડ્યો હતો. આ ધરપકડ વોરંટ તથા ચિલીના સાન્તિઆગોમાં સ્થિત નેશનલ સેન્ટ્રલ બ્યુરો (અથવા એનસીબી) દ્વારા કરવામાં આવેલી વિનંતિના આધારે (અને સંભવતઃ ઉપલબ્ધ અન્ય માહિતીના આધારે પણ) અરજદારનું સ્થાન શોધવા અને તેની ધરપકડ કરવા માટે, તેને ચિલે પ્રત્યાર્પિત કરવાની દૃષ્ટિએ તથા તેની કામચલાઉ ધરપકડ માટે, ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૨ના

રોજ (વાસ્તવમાં ૧૯૯૧) બનેલી ઘટનાના સંદર્ભમાં, ઇન્ટરપોલ દ્વારા ૨૭મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૪ના રોજ “રેડ નોટિસ” જારી કરવામાં આવી હતી. રેડ નોટિસમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે ફરાર વ્યક્તિ મળી આવે ત્યારે એનસીબી સાન્નિધ્યમાં, ચિલે તથા ઇન્ટરપોલ જનરલ સેક્રેટેરિયટને તાત્કાલિક જાણ કરવામાં આવે.

૩૭. થોડા દિવસો પછી, ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૪ના રોજ અરજદાર સામે ઉપરોક્ત ગુનામાં આરોપ મૂકવામાં આવ્યો.

૩૮. એવું જણાય છે કે ઇન્ટરપોલ દ્વારા જાહેર કરાયેલ રેડ નોટિસના અનુસંધાને, અરજદારને જર્મનીમાં ધરપકડ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ જર્મનીની સંબંધિત અદાલતે તા. ૬મી જૂન, ૨૦૧૪ના હુકમ દ્વારા ઠરાવ્યું હતું કે અરજદારનું પ્રત્યાર્પણ ગેરકાયદેસર હતું. જર્મનીમાં થયેલી કાર્યવાહી સાથે અમને કોઈ સંબંધ નથી અને આનો ઉલ્લેખ માત્ર તથ્યાત્મક પૃષ્ઠભૂમિ પૂર્ણ કરવા માટે કરવામાં આવે છે.

૩૯. ઘણાં મોડા પછી, તા. ૧૭મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ના રોજ અરજદારને ઉત્તર પ્રદેશના સુનૌલી ખાતે ઇમિગ્રેશન પોઈન્ટ પર નેપાળ સીમા પાર કરતી વખતે

અટકાયત કરીને ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તેને ઉત્તર પ્રદેશના મહારાજ ગંજ ખાતે સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી અને ટ્રાન્ઝિટ રિમાન્ડ પર દિલ્હી લાવવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, તા. ૨૧મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ ના રોજ તેને નવી દિલ્હીની પટિયાલા હાઉસ અદાલતોના મુખ્ય મહાનગર મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી અને તા. ૨૪મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ સુધી ન્યાયિક કસ્ટડીમાં રિમાન્ડ પર મોકલવામાં આવી હતી।

૪૦. ત્યારબાદ, ૨૪મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ના રોજ અરજદારને નવી દિલ્હીની પટિયાલા હાઉસ અદાલતો ખાતેના વધારાના મુખ્ય મહાનગર દંડાધિકારી સમક્ષ હાજર કરવામાં આવ્યા હતા, જેઓએ અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી હેઠળ તેની કામચલાઉ ધરપકડનો હુકમ કર્યો હતો. તે દિવસથી અરજદાર સતત ન્યાયિક કસ્ટડીમાં છે. અરજદારે પોતાની કામચલાઉ ધરપકડને પડકારતાં દિલ્હી વડી અદાલતમાં રિટ અરજી નં. ૬૬૬/૨૦૧૫ (ફોજદારી) દાખલ કરી હતી અને ઇન્ટરપોલ દ્વારા જારી કરાયેલા રેડ નોટિસના પરિણામે તેની ન્યાયિક કસ્ટડી ચાલુ રાખતા અનુગામી હુકમને પણ પડકાર્યો હતો. રિટ અરજિયક્ષિ અરજદારે તિહાર જેલ, દિલ્હીમાંથી પોતાની તાત્કાલિક મુક્તિ માંગી હતી.

૪૧. દરમિયાન અને સંભાવિત રીતે અરજદારની ધરપકડ અંગે પ્રાપ્ત થયેલી માહિતીના આધારે, ચિલીના દૂતાવાસે રજમી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ના રોજ ભારત સરકારના વિદેશ મંત્રાલયને એક નોટ વર્જાલે આપી હતી. આ નોટ વર્જાલેને કેટલીક મહત્વતા છે અને તે નીચે મુજબ વાંચાય છે:—

"ચિલી ગણરાજ્યનું દૂતાવાસ ભારત ગણરાજ્યના વિદેશ મંત્રાલય – સીપીવી (કોન્સ્યુલર પાસપોર્ટ, વિઝા) વિભાગ – ને પોતાની શુભેચ્છાઓ અર્પણ કરે છે અને ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જારી કરવામાં આવેલ અને આ નોટ સાથે સંલગ્ન પ્રતિબંધાત્મક અટકાયત માટેની વિનંતિના આધારે ફેબ્રુ નાગરિક મારી ઇમેન્યુઅલ વર્હોવેનની અટકાયતની અવધિ વધારવાની વિનંતી કરવાની માનપૂર્વક રજૂઆત કરે છે. સેન્ટિયાગો વડી અદાલતની અપીલીય અદાલતના વિશેષ તપાસ ન્યાયાધીશ માન. મારિયો કારોજા એસ્પિનોસાની વિનંતિ પર, સર્વોચ્ચ ન્યાય અદાલત દ્વારા ચલાવવામાં આવેલ મામલો નં. ૩.૧૧૮–૨૦૧૫ માં, માંગવામાં આવનાર પ્રત્યાર્પણ સુનિશ્ચિત કરવા માટે નિવારક અટકાયત માટેની વિનંતિ જારી કરવામાં આવી હતી. સંલગ્ન દસ્તાવેજોમાં વર્ણવાયેલ સુશ્રી વર્હોવેન અંગે, તેમની વિરુદ્ધ ૨૭ જાન્યુઆરી, ૨૦૧૪ના રોજ ધરપકડનું વોરંટ જારી કરવામાં આવ્યું હતું. તેમના

વિરુદ્ધ ૨૯ જાન્યુઆરી, ૨૦૧૪ના રોજ ૧ એપ્રિલ, ૧૯૯૧ના દિવસે સેનેટર શ્રી જેમે ગુઝમાન એરાઝુરિઝની હત્યા સુધી પહોંચેલા આતંકવાદી હુમલાના કર્તા તરીકે આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. સુશ્રી વર્હોવેનની અટકાયત અવધિમાં વધારો કરવાનો આધાર એ છે કે અનુસંધાને આરોપીના પ્રત્યર્પણ માટે ભારત ગણરાજ્યની સરકાર સમક્ષ વિનંતી કરી શકાય તે હેતુસર ચિલીના આંતરિક નટપટિક્કમોને ધ્યાનમાં લેવાની આવશ્યકતા છે. વાસ્તવમાં, ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલત, જ્યારે સુશ્રી વર્હોવેન પર આવા ગુનાનો આરોપ મૂકનાર અદાલત દ્વારા દાખલ કરાયેલ પ્રત્યર્પણની વિનંતિ અંગે નિર્ણય કરશે, ત્યારે તે કેસની ફાઈલ ખોલવાની કાર્યવાહી કરાવશે, જેમાં પ્રત્યર્પણની વિનંતિને આધાર આપતા પુરાવાના દસ્તાવેજો સમાવેશ પામશે. ઉક્ત વિનંતી ભારતીય વિદેશ મંત્રાલય સમક્ષ ઔપચારિક રીતે રજૂ કરવામાં આવે તે પહેલાં તેને અંગ્રેજી ભાષામાં અનુવાદ માટે ચિલીના વિદેશ મંત્રાલયને મોકલવામાં આવશે. ઉપરાંત, જે વ્યક્તિના પ્રત્યર્પણની માંગ કરવામાં આવવાની છે તે ન્યાયથી પલાયન ન કરે તે માટે, પ્રકરણ પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલતે સર્વોચ્ચ અદાલતને પૂર્વરક્ષાત્મક અટકાયતનું વોરંટ જારી કરવા વિનંતી કરી છે. ચિલીની ફોજદારી કાર્યવાહી પ્રણાલી મુજબ, પૂર્વરક્ષાત્મક

અટકાયત માટેની વિનંતી — પ્રત્યાર્પણ માટેની વિનંતી જેવી જ — અદાલત સમક્ષ કરવામાં આવે છે અને તેનો નિર્ણય પણ અદાલત દ્વારા જ કરવામાં આવે છે; તેમાં કાર્યકારી સત્તાનો કોઈ જ સંબંધ નથી. કાર્યકારી સત્તાએ અનુવર્તી તબક્કાઓમાં, અર્થાત્ સક્રિય પ્રત્યાર્પણ કાર્યવાહી ના વહીવટી અને રાજદ્વારી તબક્કાઓમાં, કાર્ય કરવાનું રહે છે. સારાંશરૂપે, આ અટકાયતાત્મક અટકાયત માટેની વિનંતીનો હેતુ સુશ્રી વર્હોવનની અટકાયતની અવધિ વધારવાનો છે, જેથી ઔપચારિક પ્રત્યાર્પણ વિનંતી દાખલ કરવામાં આવે તે પહેલાં લેવાયેલી દરેક ન્યાયિક, વહીવટી અને રાજદ્વારી કાર્યવાહી યોગ્ય સમયમાં પૂર્ણ કરવામાં આવે, તેમજ જ્યારે પ્રત્યાર્પણ માટેની વિનંતી ઔપચારિક રીતે દાખલ કરવામાં આવે ત્યારે માંગવામાં આવેલ વ્યક્તિ ભારત પ્રજાસત્તાકની સક્ષમ સત્તાઓની ઉપલબ્ધિમાં રહે તે સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે. બંને દેશો વચ્ચે પ્રત્યાર્પણ અંગેની સંધીના અભાવને ધ્યાનમાં રાખીને, ચીલીની સરકાર ભારત ગણરાજ્યની સરકારને આ ખાતરી આપે છે કે જો આપના દેશની સક્ષમ સત્તાઓ દ્વારા સમાન વિનંતિ કરવામાં આવશે તો રાજ્યના અંગો પારસ્પરિકતા સુનિશ્ચિત કરશે. ચિલીની દૂતાવાસ સુશ્રી મેરી એમાન્યુઅલ વર્હોવેનના પ્રત્યાર્પણની સમયસર વિનંતી કરવા માટે ચિલીના સક્ષમ સત્તાધિકારીઓના

ઔપચારિક આશયની અભિવ્યક્તિ કરે છે.ચિલી પ્રજાસત્તાકનું દૂતાવાસ આ અવસરનો લાભ લઈ ભારત પ્રજાસત્તાકના વિદેશ બાબતોના મંત્રાલય- સીપિવી (કોન્સ્યુલર પાસપોર્ટ, વિસા) વિભાગ - પ્રત્યે પોતાના સર્વોચ્ચ અને અત્યંત વિશિષ્ટ આદરના આશ્વાસનોનું પુનઃનવીનીકરણ કરે છે.

૪૨. નોટ વર્જાણમાં ગુનાની તારીખ ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૧ તરીકે દર્શાવવામાં આવી છે (જે યોગ્ય તારીખ હોવાનું લાગે છે), જ્યારે રેડ નોટિસમાં ઘટનાની તારીખ ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૨ તરીકે દર્શાવવામાં આવી છે. આ બંને તારીખો વચ્ચેનો ભિન્નતા (કોઈ નિર્ધારિત કેસમાં) મહત્વપૂર્ણ બની શકે છે, કારણ કે તેમાં વ્યક્તિના સ્વાતંત્ર્યનો પ્રશ્ન સંકળાયેલો છે. જોકે, હાલના હેતુઓ માટે, તેને અવગણવામાં આવે છે અને ધ્યાનમાં લેવામાં આવતો નથી, કારણ કે આ કેસોમાં અંતિમ નિર્ણય પર તેનો કોઈ તત્ત્વજન્ય પ્રભાવ નથી.

૪૩. નોટ વર્જાણના વાંચન પરથી સ્પષ્ટ થતો બીજો મહત્વનો તથ્ય એ છે કે ચિલીના દૂતાવાસે સ્વીકાર્યું હતું કે ભારત અને ચિલી વચ્ચે પ્રત્યર્પણ અંગે કોઈ સંધિ નથી અને પ્રત્યર્પણ માટેની વિનંતી માત્ર પરસ્પર સમજણના આધારે કરવામાં આવી છે, જો ભારતની સક્ષમ સત્તાઓ દ્વારા આવી જ પ્રકારની વિનંતી કરવામાં આવે તેવા કિસ્સામાં.

૪૪. અરજદારને ભારતમાંથી ચિલે ખાતે પ્રત્યર્પણ કરવાની પ્રક્રિયા ચિલે પ્રજાસત્તાકમાં પણ વિચારાધીન વિષય રહી હતી. ચિલેની ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૬૩૭ ફરાર અપરાધીના પ્રત્યર્પણ અંગે જોગવાઈ કરે છે. આ કલમ મુજબ, પ્રત્યર્પણ સંબંધિત વિનંતી ચિલેની સર્વોચ્ચ અદાલતને પ્રાપ્ત થાય ત્યારે, તે કોર્ટ એટોર્નીને મોકલી આપવામાં આવશે, જે પછી આ બાબતનો અહેવાલ આપશે કે જે રાષ્ટ્રમાં દોષિત મળી આવે છે તે રાષ્ટ્ર સાથે થયેલ સંધિ અનુસાર, અથવા સંધિના અભાવે આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂનના સિદ્ધાંતો અનુસાર, પ્રત્યર્પણ કાયદેસર રીતે યોગ્ય છે કે નહીં.

૪૫. ચિલીની ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૬૩૮ મુજબ, સર્વોચ્ચ અદાલતના સરકારી વકીલના અહેવાલના આધારે, પ્રત્યર્પણ કાયદેસર છે કે નહીં તે અંગે સર્વોચ્ચ અદાલત નિર્ણય આપશે.

૪૬. ચિલીની ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૬૩૯ મુજબ, સર્વોચ્ચ અદાલત તેના નિર્ણયની એક નકલ વિદેશ બાબતોના મંત્રાલયને મોકલશે અને ગુનેગારનું પ્રત્યર્પણ મેળવવા માટે સંબંધિત રાજદ્વારી પગલાં લેવામાં આવે તેવી વિનંતી કરશે (જો જરૂરી હોય તો).

૪૭. ચિલેની ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની ધારા ૬૩૭, ૬૩૮ અને ૬૩૯ આ મુજબ છે:—

"કલમ ૬૩૭ (૬૮૫) – સર્વોચ્ચ અદાલતને ડોકેટ પ્રાપ્ત થતાં, તે જ બાબત અદાલતના એટર્ની પાસે પરત મોકલશે, જે નક્કી કરશે કે પ્રત્યાર્પણ કાયદેસર રીતે યોગ્ય છે કે નહીં, તે દોષિતે જ્યાં આશ્રય લીધો હોય તે રાષ્ટ્ર દ્વારા હસ્તાક્ષરિત સંધિઓ અનુસાર, અથવા અન્યથા, સંધિ ન હોય તેવી સ્થિતિમાં, આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સિદ્ધાંતો અનુસાર.કલમ ૬૩૮ – સર્વોચ્ચ અદાલતના સરકારી વકીલે તેનો અહેવાલ રજૂ કર્યા પછી, અદાલત તે મામલાને અગ્રતા આપશે અને પ્રત્યાર્પણ કાયદેસર છે કે નથી તે અંગે આધારિત નિર્ણય આપશે.કલમ ૬૩૯ (૬૮૭) – જો કાયદેસર હોય, તો સર્વોચ્ચ અદાલત અગાઉના પરિચ્છેદમાં ઉલ્લેખિત નિર્ણયની એક નકલ વિદેશ બાબતોના મંત્રાલયને મોકલશે અને ગુનેગારના પ્રત્યર્પણ મેળવવા માટે સંબંધિત રાજદ્વારી પગલાં લેવામાં આવે તેવી વિનંતી કરશે.તે સાથે, જે તથ્યપૃષ્ઠભૂમિની ગુણદોષ આધારે ગુનેગાર વિરુદ્ધ ધરપકડનું વોરંટ જારી કરવામાં આવ્યું હોય અથવા, દોષિત ઠરાવાયેલા વ્યક્તિના મામલામાં,

અંતિમ ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હોય, તેની પ્રમાણિત નકલ પણ સંલગ્ન કરવી રહેશે. આ ઔપચારિકતાઓ પૂર્ણ થયા પછી, સર્વોચ્ચ અદાલત મૂળ અદાલતને દસ્તાવેજી નોંધપોથી પરત મોકલશે.

૪૮. ઉપરોક્ત પ્રક્રિયાનું અનુસરણ કરતાં, ચિલીની સર્વોચ્ચ ન્યાય અદાલતે ૧ માર્ચ, ૨૦૧૫ના રોજ, ૧ એપ્રિલ, ૧૯૯૧ના રોજ આચરવામાં આવેલી સેનેટર જયમે ગુઝમાન એરાઝુરિઝની હત્યાના મામલે અરજદારના પ્રત્યર્પણ અંગે નિર્ણય આપ્યો. સર્વોચ્ચ અદાલતના માનનીય ન્યાયાધીશો દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું કે ચિલી અને ભારત વચ્ચે કોઈ પ્રત્યર્પણ સંધિ નથી અને તેથી અરજદારના પ્રત્યર્પણ માટે વિનંતી કરવા બાબતે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૬૩૭માં નિર્ધારિત પ્રમાણે સામાન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂની સિદ્ધાંતો લાગુ કરવા પડે. ત્યારબાદ, સામાન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂની સિદ્ધાંતોનો સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા વ્યાપક ઉલ્લેખ એવો કરવામાં આવ્યો કે તે ૨૦ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૨૮ની હવાના સંમતિ, ૨ જુલાઈ, ૧૯૩૫ના રોજ ચિલી દ્વારા અનુમોદિત પ્રત્યર્પણ વિષયક મોન્ટેવિડિયો સંમતિ, તેમજ અનેક દેશો સાથે આ વિષય પર થયેલી દ્વિપક્ષીય સંધિઓ અને દેશી તથા વિદેશી કાનૂનશાસ્ત્રીય મતપ્રણાલીમાં સ્પષ્ટપણે અંકિત થયેલા છે. ભારત હવાના સંમતિ અથવા મોન્ટેવિડિયો સંમતિનો હસ્તાક્ષરકાર નથી.

૪૯. ચિલીની સર્વોચ્ચ ન્યાય અદાલતના ચાર માનનીય ન્યાયાધીશોએ લખેલા બહુમતી મતમાં વિશેષરૂપે એવું ઠરાવ્યું હતું:

ચિલી અને ભારત વચ્ચે પ્રત્યાર્પણ વિષયક કોઈ સંધિ નથી; તેથી, વિનંતિ અંગે નિર્ણય કરવા માટે, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૬૩૭ માં નિર્ધારિત મુજબ, સામાન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સિદ્ધાંતો લાગુ પડવા જોઈએ.

૫૦. અસહમતિ દર્શાવનાર ન્યાયાધીશે ચિલી અને ભારત વચ્ચે કોઈ પ્રત્યાર્પણ સંધિ નથી એવો બહુમતીનો આ નિષ્કર્ષ ખાસ કરીને અસ્વીકાર કર્યો ન હતો. તેથી, એવું ધારવું અનિવાર્ય બને છે કે ચિલીની સર્વોચ્ચ ન્યાય અદાલતનો સર્વાનુમતે કરાયેલો નિષ્કર્ષ એ છે કે રિપબ્લિક ઓફ ચિલી અને રિપબ્લિક ઓફ ઈન્ડિયા વચ્ચે કોઈ પ્રત્યાર્પણ સંધિ નથી.

૫૧. તેમ હોય તે છતાં, ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષોના આધારે એવું ધરવામાં આવ્યું હતું કે ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૧ના રોજ સાન્તિઆગોમાં આચરાયેલા આતંકવાદી હુમલામાં મુખ્ય અપરાધી તરીકેની તેણીની કથિત જવાબદારીને લીધે અરજદારને પ્રત્યાર્પણ કરવા માટે ભારત સરકારને વિનંતી કરવી કાયદેસર રીતે યોગ્ય હતી. ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો કાર્યકારી ભાગ નીચે મુજબ છે:—

"ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમો ૬૩૫, ૬૩૬, ૬૩૭, ૬૩૮ અને ૬૩૯ માં કરાયેલ જોગવાઈઓને પણ ધ્યાનમાં લેતાં, આથી જણાવવામાં આવે છે કે આ નિર્ણયની કલમ ૧ માં દર્શાવ્યા મુજબ, રાજકીય સત્તાધિકારી વિરુદ્ધ થયેલા આતંકવાદી હુમલામાં મુખ્ય અપરાધી તરીકેની તેની આક્ષેપિત જવાબદારીને કારણે, જેના પરિણામે ૧ એપ્રિલ, ૧૯૯૧ના રોજ સાન્નિધ્યાગોમાં સેનેટર જેમે ગુઝમાન એરાઝુરિઝની હત્યા કરવામાં આવી હતી, તે બાબતે મેરી એમાન્યુએલ વર્હોવેનને પ્રત્યાર્પિત કરવા માટે ભારત સરકારને વિનંતી કરવી કાયદેસર અને યોગ્ય છે.આ નિર્ણયના અમલીકરણ માટે, વિદેશ બાબતોના મંત્રીને સત્તાવાર પત્ર મોકલવામાં આવે, જેથી જરૂરી એવી રાજદ્વારી ઔપચારિકતાઓ પૂર્ણ કરવામાં આવે."

પર. ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયના અનુસંધાને, ચિલીના દૂતાવાસ દ્વારા ૨૪મી માર્ચ, ૨૦૧૫ના રોજ વિદેશ મંત્રાલયને વધુ એક નોટ વર્બાલે આપવામાં આવી હતી. આ નોટ વર્બાલેએ સ્વીકાર્યું હતું કે અરજદારના પ્રત્યાર્પણ માટેની વિનંતી આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સિદ્ધાંતોના આધાર પર, બહુપક્ષીય સંમેલનો તથા પ્રત્યાર્પણ સંબંધિત દ્વિપક્ષીય સંધિઓના આધારે કરવામાં આવી રહી હતી, જેમાં ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ના રોજ સાન્નિધ્યાગોમાં હસ્તાક્ષરિત

અને બંને દેશો માટે અમલમાં રહેલી ચિલી પ્રજાસત્તાક અને ગ્રેટ બ્રિટન તથા આયર્લેન્ડના યુનાઇટેડ કિંગડમ વચ્ચેની પ્રત્યાર્પણ સંધિનો સમાવેશ થાય છે. સંધિમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના આધારે, આ નોટ વર્બાલેએ ૯મી માર્ચ, ૨૦૧૫ના ચિલીની સર્વોચ્ચ ન્યાય અદાલતના ઠરાવ તરફ પણ ધ્યાન દોર્યું હતું, તેમજ ૨૭મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૪ના રોજ અરજદાર વિરુદ્ધ જારી કરાયેલા ધરપકડ વોરંટ અને ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૪ના રોજ ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૧ના રોજ કરવામાં આવેલા આતંકવાદી હુમલામાં, જેના પરિણામે સેનેટર જાયમે ગુઝમાન એરાઝુરિઝની હત્યા થઈ હતી, મુખ્ય અપરાધી તરીકે તેના આરોપનિર્ધારણ તરફ પણ ધ્યાન દોર્યું હતું. ૨૪મી માર્ચ, ૨૦૧૫ની નોટ વર્બાલે આ મુજબ વાંચવામાં આવે છે:—

"ચિલી પ્રજાસત્તાકનું દૂતાવાસ ભારત પ્રજાસત્તાકના માનનીય વિદેશ વ્યવહાર મંત્રાલયને પોતાની વિનમ્ર શુભેચ્છાઓ અર્પે છે, અને ચિલીની માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની માંગણીના અનુસંધાને, ફ્રેન્ચ નાગરિક મેરી એમ્માન્યુએલ વર્હોવેન, ચિલીયન વિદેશી ઓળખપત્ર નં. ૧૨.૦૪૬.૮૧૮-૯, જન્મ તારીખ ૮ ઓક્ટોબર, ૧૯૫૯, ને પ્રત્યર્પિત કરવાની વિનંતી કરવાની માન્યતા ધરાવે છે, જે વિનંતી પ્રત્યર્પણ સંબંધિત બહુપક્ષીય સંધિઓ અને ઢિપક્ષીય કરારોમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા આંતરરાષ્ટ્રીય

કાનૂનના સિદ્ધાંતોના આધારે કરવામાં આવે છે, જેમાં ચિલી પ્રજાસત્તાક અને ગ્રેટ બ્રિટન તથા આયર્લેન્ડના યુનાઇટેડ કિંગડમ વચ્ચેનો પ્રત્યર્પણ કરાર, જે ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ ના રોજ સાન્તિયાગોમાં હસ્તાક્ષરિત થયો હતો અને બંને દેશોમાં અમલમાં છે, તેનો પણ સમાવેશ થાય છે, અને અનુપૂરક રીતે, ચિલી અને ભારત વચ્ચે લાગુ પડી શકે તેવા એવા વિષયો બાબતે ઉક્ત કરારમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના આધારે પણ કરવામાં આવે છે.આ વિનંતી ચિલીની માનનીય સર્વોચ્ચ ન્યાય અદાલતના કેસ નં. ૩૧૧૮-૨૦૧૫ના વર્તમાન વર્ષના માર્ચ ૯ના નિર્ણય અનુસાર, સાન્તિયાગો અપીલ અદાલતના વિશેષ તપાસ ન્યાયાધીશ માનનીય મારિયો કારોઝા એસ્પિનોસા દ્વારા કરાયેલા હુકમથી, સાન્તિયાગોની ભૂતપૂર્વ ૬મી ફોજદારી અદાલતના કેસ નં. ૩૯.૮૦૦- ૧૯૯૧માં, આતંકવાદી કૃત્યો અંગેના અધિનિયમ નં. ૧૮.૩૧૪ના ઉદ્ધંધન તથા ચિલીના સેનેટર જઈમે ગુઝમાન એરાઝુરિઝની હત્યાને કારણે કરવામાં આવે છે.પ્રત્યર્પણ માટેની ઔપચારિક વિનંતી સાથે સંલગ્ન આ નોંધ ચીલીના કાયદાઓમાં સમાવિષ્ટ લાગુ પડતા નિયમો અનુસાર રજૂ કરવામાં આવે છે. તે અનુસાર, વિદેશ બાબતોનું મંત્રાલય મુખ્યત્વે ચીલીની ન્યાય અદાલતો દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલી પ્રત્યર્પણ વિનંતી સાથે સંબંધિત રાજદ્વારી ઔપચારિકતાઓનું પાલન કરવા માટે

જવાબદાર છે, જ્યારે ઉત્તરવર્તી માત્ર આવા અનુરોધોના ન્યાયિક પાસાઓ માટે જવાબદાર એકમાત્ર સત્તાધિક અંગો છે.સુશ્રી વર્હોવેન તા. જાન્યુઆરી ૨૭, ૨૦૧૪ના ધરપકડ વોરંટ અને તે જ મહિના તથા વર્ષના ૨૯મા દિવસના આરોપપત્રને આધીન છે, જેમાં તા. એપ્રિલ ૧, ૧૯૯૧ના રોજ હાથ ધરવામાં આવેલા આતંકવાદી હુમલામાં મુખ્ય ગુનેગાર તરીકે તેમનો ઉલ્લેખ છે, જેનાં પરિણામે સેનેટર જેઈમે ગુઝમાન એરાઝુરિઝની હત્યા થઈ હતી, અને તે સંલગ્ન દસ્તાવેજો, ખાસ કરીને સંલગ્ન અનુક્રમણિકામાં દર્શાવાયેલા દસ્તાવેજોના આધારે છે.ઉપરોક્ત અનુક્રમણિકામાં સમાવેશ પામેલા તમામ દસ્તાવેજો, જે ચિલીની ન્યાયિક સત્તાધિકારીઓ દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યા છે, તેઓ ચિલીના ન્યાય મંત્રાલય, ચિલીના વિદેશ મંત્રાલય તથા ચિલીમાં સ્થિત ભારત પ્રજાસત્તાકના દૂતાવાસ દ્વારા વિધિવત્ પ્રમાણીકૃત કરવામાં આવ્યા છે.ચિલી સરકાર ભારત ગણરાજ્યની સરકારને ફરીથી દોહરાવવા ઇચ્છે છે કે તે આ પ્રત્યાર્પણ કેસના સફળ વિકાસ માટે સક્ષમ ભારતીય સત્તાધિકારીઓ જેને જરૂરી માને તેવી પૂરક માહિતી પૂરી પાડવા સંપૂર્ણપણે તૈયાર છે.ચિલી પ્રજાસત્તાકનું દૂતાવાસ આ અવસરનો લાભ લઈને ભારત પ્રજાસત્તાકના વિદેશ કાર્ય મંત્રાલયને પોતાની ઉચ્ચતમ માન્યતા અને આદરની ખાતરી પ્રેષિત કરે છે.

૫૩. ૨૪મી માર્ચ, ૨૦૧૫ના નોટ વર્બાલ અને તેની સાથે જોડાયેલા દસ્તાવેજો તેમજ ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના જાહેર કરાયેલા હુકમના આધારે, ભારત સરકારે ૧૮મી મે, ૨૦૧૫ના રોજ એવો હુકમ પસાર કર્યો કે અરજદાર દ્વારા કથિત રીતે કરવામાં આવેલ ગુનાઓ ચીલે અને ભારત વચ્ચેની પ્રત્યર્પણ સંધિ મુજબ પ્રત્યર્પણયોગ્ય ગુનાઓ હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું છે. તે અનુસાર, અધિનિયમની કલમ ૫ હેઠળ નવી દિલ્હી સ્થિત પટિયાલા હાઉસ અદાલતોના અતિરિક્ત મુખ્ય મહાનગર દંડાધિકારી સમક્ષ આ બાબતની તપાસ કરવા વિનંતી કરવામાં આવી કે અરજદારના પ્રત્યર્પણ માટે પ્રથમદષ્ટિએ કેસ બને છે કે કેમ. તે અનુસાર, નવી દિલ્હી સ્થિત પટિયાલા હાઉસ અદાલતોના અતિરિક્ત મુખ્ય મહાનગર દંડાધિકારીએ આ મામલો વિચારણા માટે હાથ ધર્યો અને તેના પરિણામે અરજદારે દિલ્હી વડી અદાલતમાં ૨૦૧૫ની ડબલ્યુ.પી. (ક્રિમિનલ) નં. ૧૨૧૫ દાખલ કરીને ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના જાહેર કરાયેલા હુકમ અને ૧૮મી મે, ૨૦૧૫ના હુકમને પડકાર્યો.

૫૪. નોંધ પૂર્ણ કરવા માટે, એવું જણાવવું યોગ્ય રહેશે કે ભારત સરકારની તરફથી વિશેષ સરકારી વકીલ દ્વારા અરજદારના પ્રત્યર્પણ માટેની ઔપચારિક વિનંતી ૨૭મી મે, ૨૦૧૫ના રોજ એડિશનલ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, પટિયાલા હાઉસ અદાલતો, નવી દિલ્હી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી.

વડી અદાલતમાં કાર્યવાહી

૫૫. દિલ્હી વડી અદાલતે બંને રિટ અરજીઓને વિચારણા માટે સ્વીકારી. તેના તા. ૨૧મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ના ચુકાદા અને હુકમમાં (જેને અરજદાર દ્વારા મર્યાદિત હદ સુધી અમારી સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો છે) વડી અદાલત પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ આ બાબતે સંતુષ્ટ હતી કે પ્રત્યર્પણ સંધિ બ્રિટિશ ઇન્ડિયા પર લાગુ પડતી હતી. તેમ છતાં, "કારણ કે આ મુદ્દામાં રાજકીય મહત્વના જટિલ પ્રશ્નો સંકળાયેલા છે, અમને એવું જણાય છે કે અમારી સમક્ષ ઉપલબ્ધ મર્યાદિત સામગ્રીના આધારે તેનો નિશ્ચિત નિર્ણય કરી શકાય તેમ નથી." વધુમાં, એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે "૧૫.૦૮.૧૯૪૭ પૂર્વે ભારતની તરફથી સંપાદિત કરાયેલ પ્રત્યર્પણ સંધિ, ભારતે સાર્વભૌમત્વ પ્રાપ્ત કર્યા બાદ આપમેળે અસ્તિત્વમાં રહેતી બંધ થઈ ગઈ હોવાનું માની શકાય નહીં." વડી અદાલતે આ નિષ્કર્ષ આપ્યો કે ઇન્ટરપોલ દ્વારા જારી કરાયેલ રેડ નોટિસના આધારે અરજદારને રોકવામાં લેવાયેલ કાર્યવાહી ગેરકાયદેસર નહોતી, પરંતુ અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી હેઠળ અરજદારની કામચલાઉ ધરપકડનો હુકમ અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ જાહેરિત હુકમના અભાવે કરી શકાય તેમ નહોતો. પરિણામે, તા. ૨૪મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ના રોજ અરજદારની કામચલાઉ ધરપકડ અધિકારક્ષેત્ર વિના હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું.

પક. તા. ૧૮મી મે, ૨૦૧૫ના, અરજદારને પ્રત્યાર્પિત કરવો જોઈએ કે નહીં તે અંગે તપાસ કરવાની વિનંતિ કરતા હુકમની માન્યતા સંબંધે, વડી અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

"૭૧. અધિનિયમની કલમો ૪ અને ૫ ને સંયુક્ત રીતે વાંચતાં, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે ફરાર અપરાધી દ્વારા કરાયેલા ગુનાની પ્રત્યર્પણયોગ્યતા અંગે મેજિસ્ટ્રીયલ તપાસ માટે કેન્દ્ર સરકારનો હુકમ સંબંધિત વિદેશી રાજ્ય પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી પ્રત્યર્પણની વિનંતિ પછી જ અનુસરશે. તેથી, પ્રત્યર્પણની કાર્યવાહી અધિનિયમની કલમ ૪ હેઠળ સંબંધિત વિદેશી રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવેલી વિનંતિથી પ્રારંભ પામશે.૭૨. વર્તમાન મામલામાં, અધિનિયમની કલમ ૪ હેઠળ આવો પ્રત્યર્પણ વિનંતીપત્ર રિપબ્લિક ઓફ ચિલીએ તેની દૂતાવાસ મારફતે ૨૪.૦૩.૨૦૧૫ના રોજ કર્યો હતો. જોકે, હકીકત એ જ રહે છે કે તે તારીખ સુધી ચિલી પ્રજાસત્તાક પર પ્રત્યર્પણ અધિનિયમની જોગવાઈઓ લાગુ કરવામાં આવી નહોતી, કારણ કે કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧) ને ઉપકલમ (૩) સાથે વાંચતાં જે જાહેરનામું છે તે માત્ર ૨૯.૦૪.૨૦૧૫ના રોજ જ પ્રકાશિત થયું હતું. અમે પહેલેથી

જ ઠરાવ્યું છે કે ૨૯.૦૪.૨૦૧૫ તારીખના ભારતના રાજપત્રમાં પ્રકાશિત ૨૯.૦૪.૨૦૧૫ના ઉક્ત જાહેરનામાના બળે, અધિનિયમની જોગવાઈઓ ચિલી પ્રજાસત્તાક પર માત્ર ૨૯.૦૪.૨૦૧૫થી જ લાગુ કરવામાં આવી છે. તેવી સ્થિતિમાં, અમારો મત છે કે ૨૪.૦૩.૨૦૧૫ના પ્રત્યર્પણ વિનંતીપત્રને અધિનિયમની કલમ ૪ મુજબ સમર્પણ માટેની માંગણી તરીકે ગણાવી શકાય નહીં. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ૨૯.૦૪.૨૦૧૫ના રોજ અથવા તે પછી કરાયેલ વિનંતી પર જ ચિલીમાં અરજદાર દ્વારા કથિત રીતે કરવામાં આવેલા ગુનાના પ્રત્યર્પણયોગ્ય હોવા બાબતે મેજિસ્ટ્રીયલ તપાસ માટે દિશાનિર્દેશ આપવા હેતુથી કાર્યવાહી કરી શકાય. તેથી, અમારો મત છે કે પ્રથમ સામાવાળાએ ચિલી પ્રજાસત્તાકના ૨૪.૦૩.૨૦૧૫ના પ્રત્યર્પણ વિનંતીપત્રને સ્વીકારીને ૧૮.૦૫.૨૦૧૫ના રોજ મેજિસ્ટ્રીયલ તપાસનો દિશાનિર્દેશ આપતો હુકમ પસાર કરીને ભૂલ કરી હતી. અધિનિયમની કલમ ૩(૧) મુજબ પ્રકાશિત ૨૯.૦૪.૨૦૧૫ના જાહેરનામા દ્વારા અનુસંગે અધિનિયમની જોગવાઈઓ ચિલી પ્રજાસત્તાક પર લાગુ કરવામાં આવી છે, તે હકીકત, અમારા વિચારીને બનાવેલા અભિપ્રાય મુજબ, કોઈ પરિણામકારક નથી. ૨૪.૦૩.૨૦૧૫ના પ્રત્યર્પણ વિનંતીપત્રને

૨૮.૦૪.૨૦૧૫ના અનુવર્તી જાહેરનામાના બળે માન્ય ઠેરવી શકાય તેમ નથી.૭૩. ઉપરોક્ત કારણોસર, અમારો એવો મત છે કે અધિનિયમની કલમ ૫ હેઠળ સામાવાળા નં. ૧ દ્વારા તા. ૧૮.૦૫.૨૦૧૫નો હુકમ, રિપબ્લિક ઑફ ચિલે તરફથી પ્રત્યાર્પણ માટે કોઈ માન્ય વિનંતી હાજર ન હોવા છતાં, કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, માત્ર તે જ આધારે તા. ૧૮.૦૫.૨૦૧૫નો હુકમ ગેરકાયદેસર જાહેર થવા પાત્ર છે."

૫૭. તેના નિષ્કર્ષોના પ્રકાશમાં, વડી અદાલતે અરજદારની કામચલાઉ ધરપકડને અધિકારક્ષેત્ર વિના અને ગેરકાયદેસર જાહેર કરી અને તે મુજબ તેને રદ કરી; અધિનિયમની કલમ ૫ હેઠળ તપાસ કરવા બાબતનો હુકમ પણ ગેરકાયદેસર જાહેર કરવામાં આવ્યો અને તે પણ રદ કરવામાં આવ્યો. તેમ છતાં, વડી અદાલતે સ્પષ્ટ કર્યું કે તેનો નિર્ણય ભારત સરકારને કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયાનું પાલન કરીને અરજદારના પ્રત્યાર્પણ માટે પુનઃ યોગ્ય પગલાં શરૂ કરવામાં અવરોધરૂપ નથી. આ પરિસ્થિતિઓમાં જ આ પ્રશ્નો હવે અમારા સમક્ષ છે.

અનુગામી વિકાસક્રમ

૫૮. વડી અદાલતમાં રિટ અરજીઓની બાકીગીરી દરમિયાન, કેટલાક મહત્વપૂર્ણ વિકાસો થયા હતા, જે દષ્ટિગોચર રીતે વડી અદાલતના ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યા નહોતાં. વડી અદાલતના નિર્ણય પછી થયેલા કેટલાક વધુ વિકાસો પણ અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

૫૯. જે કારણો સ્પષ્ટ નથી તેવા કારણોસર, એનસીબી સાનિટ્યાગોએ ૨૯મી મે, ૨૦૧૫ના રોજ ડિફ્યુઝન વિનંતી પ્રેષિત કરી હતી.[૨] તેના તરત પછી, ૩૦મી મે, ૨૦૧૫ના રોજ ઇન્ટરપોલ તરફથી રેડ નોટિસ તથા ડિફ્યુઝન વિનંતી બંને રદ કરતી જાણ કરવામાં આવી હતી. રદ કરવાની દષ્ટિગોચર કારણરૂપ બાબત એ હતી કે રેડ નોટિસને બીજી એક વિનંતિથી બદલી મૂકવામાં આવી રહી હતી.

૬૦. સ્પષ્ટ રીતે, ઉપરોક્ત ઘટનાઓના પ્રકાશમાં, એનસીબી સાનિટ્યાગોએ ૩૦મી જૂન, ૨૦૧૫ના રોજ ઇન્ટરપોલને રેડ નોટિસ જારી કરવા વિનંતી મોકલી હતી. ત્યારબાદ, ઇન્ટરપોલ દ્વારા રેડ નોટિસ જારી કરવાની તેની વિનંતીના વિશ્લેષણ બાકી હોય તે દરમિયાન અરજદારની હાજરી સુનિશ્ચિત કરવા માટે એનસીબી સાનિટ્યાગોએ ૧લી જુલાઈ, ૨૦૧૫ના રોજ ડિફ્યુઝન વિનંતી મોકલી હતી. વધુ મહત્વની બાબત એ છે કે ૮મી જુલાઈ, ૨૦૧૫ના રોજ ઇન્ટરપોલ જનરલ સચિવાલયના કાનૂની બાબતોના કાર્યાલયે એવી જાણ કરી હતી કે અરજદાર વિરુદ્ધની રેડ નોટિસની ઇન્ટરપોલ દ્વારા સમીક્ષા કરવામાં આવી રહી

છે અને એનસીબી સાનિટયાગો દ્વારા મોકલાયેલ ડિફ્યુઝન ઇન્ટરપોલના બંધારણ અને નિયમો સાથે સુસંગત ન હતું અને તેથી તે ડિફ્યુઝન ઇન્ટરપોલના ડેટાબેઝમાંથી કાઢી નાખવામાં આવશે. ડિફ્યુઝનના આધારે અરજદાર વિરુદ્ધ રાષ્ટ્રીય ડેટાબેઝમાં નોંધાયેલી માહિતી દૂર કરવાની વિનંતી પણ ઇન્ટરપોલ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. ઇન્ટરપોલ જનરલ સચિવાલયના કાનૂની બાબતોના કાર્યાલય દ્વારા મોકલાયેલ જાણ આ મુજબ છે:—

"જનરલ સચિવાલય દ્વારા અહીંથી એન.સી.બી. સાનિટયાગો, ચિલી દ્વારા ૧ જુલાઈ ૨૦૧૫ના રોજ મેરી ઇમેન્યુઅલ વર્હોવેન પુત્રીનું નામ મારી (જન્મતારીખ ૮ ઓક્ટોબર ૧૯૫૯) વિરુદ્ધ પ્રસિદ્ધ કરાયેલ પ્રસારણનો સંદર્ભ આપવામાં આવે છે. કૃપા કરીને જાણ રાખશો કે તે જ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ તે જ હકીકતો અને આરોપોને આધારે જારી કરાયેલ રેડ નોટિસ હાલમાં ઇન્ટરપોલના કમિશન ફોર કન્ટ્રોલ ફાઈલ્સ (સીસીએફ) દ્વારા સમીક્ષા હેઠળ છે. સીસીએફે તેની તાજી બેઠકમાં, રેડ નોટિસ ઇન્ટરપોલના બંધારણ અને નિયમો સાથે સુસંગત છે કે કેમ તે અંગેના તેના અંતિમ નિષ્કર્ષ સુધી, સાવચેતીરૂપ ઉપાય તરીકે તે માહિતી અવરોધિત કરવાનો નિષ્કર્ષ કર્યો છે. તેથી, તે પ્રસારણ ઇન્ટરપોલના માહિતીભંડારોથી કાઢી નાખવામાં આવશે. મહેરબાની કરીને નોંધ લેવાની વિનંતી છે

કે આ કેસોમાં ઇન્ટરપોલની પ્રક્રિયાઓ મારફતે આંતરરાષ્ટ્રીય પોલીસ સહકાર તેની બંધારણ અને નિયમો સાથે સુસંગત નહીં ગણાય.અંતે, તમને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે ઉપરોક્ત ડિફ્યુઝનના આધારે ઉક્ત વ્યક્તિ વિરુદ્ધ નોંધાયેલ માહિતી તમારા રાષ્ટ્રીય ડેટાબેસમાંથી દૂર કરો.કાનૂની બાબતોનું કાર્યાલય, વધુ કોઈ માહિતી માટે, આપની સેવામાં યથાવત્ ઉપલબ્ધ રહે છે.

૬૧. વડી અદાલતમાં અથવા આસપાસ તા. ૨૮મી જુલાઈ, ૨૦૧૫ના રોજ સેન્ટ્રલ બ્યૂરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન (એનસીબી - ઇન્ડિયા ઇન્ટરપોલ, ન્યૂ દિલ્હી) દ્વારા વર્ષ ૨૦૧૫ની ડબલ્યુ.પી. (ક્રિ.) નં. ૧૨૧૫ માં દાખલ કરાયેલ સોગંદનામામાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું હતું કે:

"આ સંદેશાવ્યવહારનું પરિણામ એ છે કે હાલમાં ઇન્ટરપોલ એચક્યુ દ્વારા જારી કરાયેલ રેડ કોર્નર નોટિસ અને એનસીબી-ચિલે દ્વારા જારી કરાયેલ ડિફ્યુઝન અસ્તિત્વમાં નથી.

૬૨. તે જેમ હોય તેમ, એવું જણાય છે કે ચિલીની વિનંતી પર ઇન્ટરપોલ દ્વારા હાથ ધરાયેલ વિશ્લેષણને અનુસરીને, અરજીકર્તાની ધરપકડ અને પ્રત્યાર્પણ માટે ઇન્ટરપોલ દ્વારા ૩૦મી ઓક્ટોબર, ૨૦૧૫ના રોજ નવી રેડ નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી.

૬૩. વધુમાં, વડી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલી મુક્તિના પરિણામે, અરજદારના પ્રત્યર્પણનો મુદ્દો ચિલે ગણરાજ્ય દ્વારા ફરીથી હાથ ધરવામાં આવ્યો. ૨૧મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ના રોજ ચિલેના દૂતાવાસે અરજદારની પ્રત્યર્પણની હેતુસર તેની કામચલાઉ ધરપકડ કરવાની વિનંતિ કરતાં એક નવી નોટ વર્બાલે આપી હતી, "પ્રત્યર્પણ વિષયક બહુપક્ષીય સંમેલનો અને દ્વિપક્ષીય સંધિઓમાંથી ઉત્પન્ન થતા આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂનના સિદ્ધાંતોના આધારે, જેમાં ચિલે ગણરાજ્ય અને ભારત ગણરાજ્ય વચ્ચે અમલમાં રહેલી પ્રત્યર્પણ સંધિનો પણ સમાવેશ થાય છે, અને પરિપૂરક રીતે ઉક્ત સંધિમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના આધારે."

૨૧મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ની નોટ વર્બેલ નીચે મુજબ વાંચાય છે:"ભારતમાં ચિલી ગણરાજ્યનું દૂતાવાસ ભારત ગણરાજ્યના માનનીય વિદેશ કાર્ય મંત્રાલય, સી.પી.વી. વિભાગ, ને પોતાની વિનમ્ર શુભેચ્છાઓ અર્પણ કરે છે અને ફ્રેન્ચ નાગરિક સુશ્રી મેરી એમેન્યુએલ વર્હોવેન, જન્મ તારીખ ૮ ઓક્ટોબર, ૧૯૫૯, ના પ્રત્યર્પણના હેતુસર કામચલાઉ ધરપકડ કરવાની વિનંતી કરવાની માનપૂર્વક રજૂઆત કરે છે; આ વિનંતી પ્રત્યર્પણ સંબંધિત બહુપક્ષીય અભિસમયો અને દ્વિપક્ષીય સંધિઓમાંથી ઉત્પન્ન આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂનના સિદ્ધાંતોના આધારે કરવામાં આવે છે, જેમાં

ચિલી ગણરાજ્ય અને ભારત ગણરાજ્ય વચ્ચે અમલમાં રહેલી પ્રત્યર્પણ સંધિનો પણ સમાવેશ થાય છે, તેમજ પૂરકરૂપે ઉક્ત સંધિમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના આધારે પણ કરવામાં આવે છે.તે માનનીય વિભાગ સમક્ષ સર્વોચ્ચ ધ્યાનાર્થે રજૂ કરવામાં આવે છે કે માનનીય દિલ્હી વડી અદાલતે સોમવાર, ૨૧મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ના રોજ આપેલા ચુકાદામાં, તેના પરિચ્છેદ નં. ૭૬, પાનું ૪૬ પર, ફરાર વ્યક્તિ સંબંધિત મામલે એમ જણાવ્યું હતું કે “સામાવાળાઓને કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયા અનુસરીને અરજદાર (એફ.સી.) ના પ્રત્યર્પણ માટે નવી રીતે યોગ્ય પગલાં શરૂ કરવામાંથી અટકાવવામાં આવ્યા નથી.”આથી, કારણ કે અરજદાર (એફસી)ના પ્રત્યર્પણ માટે નવી કાર્યવાહી શરૂ કરવાની છૂટ ભારત સંઘને પહેલેથી જ આપવામાં આવી ચૂકી છે, તેથી ભારત સંઘને વિનમ્રતાપૂર્વક તથા તાત્કાલિક વિનંતી કરવામાં આવે છે કે એફસીના પ્રત્યર્પણના હેતુસર અસ્થાયી ધરપકડ કરવામાં આવે.ચિલી ગણરાજ્યનું ભારતમાં આવેલ દૂતાવાસ આ અવસરનો લાભ લઈ માનનીય વિદેશ કાર્ય મંત્રાલય, સીપીવી વિભાગ, પ્રત્યે પોતાની સર્વોચ્ચ માન-આદર અને વિશેષ વિચારણાની ખાતરીઓનું પુનર્નવીકરણ કરે છે.

૬૪. નોટ વર્બેલનું વાચન કરતાં તે સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ થાય છે કે અરજદારની કામચલાઉ ધરપકડ માટેની વિનંતી હવે ચિલી અને ભારત વચ્ચેની પ્રત્યર્પણ સંધિના આધારે કરવામાં આવી હતી, અને ભારતે પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ ને ચિલી માટે લાગુ કર્યો હતો. આ અગાઉની નોટ્સ વર્બેલ્સથી એક મહત્વપૂર્ણ અને તાત્વિક વિસંગતિ છે, જેમાં પ્રત્યર્પણ સંધિના અસ્તિત્વ અને તેના બંધનકારક સ્વભાવ અંગે અનિશ્ચિતતા દર્શાવવામાં આવી હતી.

૬૫. ત્યારબાદ, નોટ વર્બાલેના આધારે, અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી હેઠળ અરજદારની કામચલાઉ ધરપકડ માટે ભારત સરકાર દ્વારા એક અરજી કરવામાં આવી અને નવી દિલ્હી સ્થિત પટિયાલા હાઉસ અદાલતોના વધારાના મુખ્ય મહાનગર દંડાધિકારીએ ૨૨મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ના રોજ કરવામાં આવેલી તે પ્રાર્થના મંજૂર કરી હતી.

૬૬. ચિલી પ્રજાસત્તાકના સંદર્ભમાં, તા. ૧૯મી ઓક્ટોબર, ૨૦૧૫ના રોજ સેન્ટિયાગો માટે અને તેમાં અપીલ અદાલતમાં તેના ઉપ વિશેષ તપાસ ન્યાયાધીશે અરજદાર વિરુદ્ધ “પ્રત્યર્પણની કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે જરૂરી એવા પગલાં લેવાય તેવી કૃપા કરશો” એવી વિનંતી ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલતને સંબોધી હતી. આ વિનંતિ પર કાર્ય કરતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતમાં સરકારી વકીલના કાર્યાલયે તા. ૬મી નવેમ્બર, ૨૦૧૫નો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. તે અહેવાલમાં,

સરકારી વકીલના કાર્યાલય દ્વારા તમામ સંબંધિત સામગ્રીની તપાસ કરવામા આવી હતી અને એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવ્યો હતો કે રાજદ્વારી માર્ગો દ્વારા અને ચિલી તથા ભારત વચ્ચેની પ્રત્યર્પણ સંધિ અનુસાર, અરજદારને ભારતમાંથી પ્રત્યર્પિત કરવાની વિનંતિ કરવી કાયદેસર રીતે યોગ્ય હતી.

૬૭. ચિલીના કાયદાઓ અનુસાર, ત્યારબાદ આ મામલો ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટે લેવામાં આવ્યો. તેની ૧૧મી નવેમ્બર, ૨૦૧૫ના રોજ અપાયેલ નિર્ણયમાં ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું નિષ્કર્ષ નોંધ્યું કે ચિલી પ્રજાસત્તાક અને યુનાઈટેડ કિંગડમ ઓફ ગ્રેટ બ્રિટન એન્ડ આયર્લેન્ડ વચ્ચે ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭નો પ્રત્યાર્પણ સંધિ, ચિલી અને ભારત વચ્ચે અસ્તિત્વમાં રહેલો પ્રત્યાર્પણ સંધિ છે. આ સંધિ પક્ષકારો દ્વારા અનુમોદિત કરવામાં આવી હતી અને ૧૪મી એપ્રિલ, ૧૮૯૮ના રોજ ચિલીમાં અમલમાં મૂકવામાં આવી હતી. તે ૨૨મી એપ્રિલ, ૧૮૯૮ના રોજ ચિલીના અધિકૃત રાજપત્રમાં પણ પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી. આથી, એવો નિર્ધાર કરવામાં આવ્યો કે આ સંધિ ચિલી પ્રજાસત્તાક અને ભારત પ્રજાસત્તાક વચ્ચે પૂર્ણ બળ અને અમલમાં છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે આ પણ નોંધ્યું કે પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ની જોગવાઈઓ ચિલી પ્રજાસત્તાક માટે લાગુ કરવામાં આવી હતી અને તેથી ભારત સરકારના દૃષ્ટિકોણથી પણ પ્રત્યાર્પણ સંધિ અમલમાં હતી.

૬૮. સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું કે ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલતમાં માનનીય બે ન્યાયાધીશોએ એવો ચુકાદો આપવા માટે મત આપ્યો હતો, જે સર્વોચ્ચ અદાલતે ૯મી માર્ચ, ૨૦૧૫ના રોજ આપેલા અગાઉના નિર્ણયને પૂરક બને. આ કારણસર કે તે નિર્ણય દ્વારા અરજદારના પ્રત્યર્પણ માટે કરવામાં આવેલી વિનંતીની યોગ્યતા પહેલેથી જ સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી.

૬૯. પરિણામે, ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ કર્યો કે અરજીકર્તાને તેના વિરુદ્ધ આક્ષેપિત ગુના માટે, એટલે કે ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૧ના રોજ કરવામાં આવેલા આતંકવાદી હુમલા, જેના પરિણામે સેનેટર જાયમે ગુઝમાન એરાઝુરીઝની હત્યા થઈ હતી, તે બાબતે પ્રત્યર્પણ માટે ચિલીની સરકારને વિનંતી કરવી કાયદેસર રીતે યોગ્ય હતી. આ આધારે, ચિલી ગણરાજ્યે ૧૬મી નવેમ્બર, ૨૦૧૫ના રોજ અરજીકર્તાના પ્રત્યર્પણ માટે ભારત સરકારને ઔપચારિક વિનંતી સાથે નોટ વર્બાલે પાઠવી હતી.

૭૦. પ્રત્યર્પણ માટેની વિનંતી તથા તેની સાથે જોડાયેલા દસ્તાવેજોની વિદેશ મંત્રાલય દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી હતી અને ૧૪મી ડિસેમ્બર, ૨૦૧૫ના રોજ અધિનિયમની કલમ ૫ હેઠળ હુકમ જારી કરીને ન્યૂ દિલ્હી સ્થિત પટિયાલા હાઉસ અદાલતોના વધારાના મુખ્ય મહાનગર દંડાધિકારીને અરજદારના સંદર્ભમાં

ચિલે સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલી પ્રત્યર્પણ વિનંતી અંગે તપાસ કરવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી.

૭૧. ઉપર દર્શાવેલ મૂળભૂત હકીકતોના આધારે, અરજદારે આ અદાલતમાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ, આશરે ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ના રોજ, રિટ અરજી દાખલ કરી હતી, જે ડબલ્યુ.પી. (ક્રિ.) નં. ૧૭૮/૨૦૧૫ છે. રિટ અરજીમાં કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ હેબિયસ કોર્પસની રિટ માટે અને નવી દિલ્હી સ્થિત તિહાર જેલમાંથી અરજદારને મુક્ત કરવાની દિશા માટે છે; તેમજ અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી હેઠળ અરજદારની કામચલાઉ ધરપકડ કરવાનો નિર્દેશ આપતા પટિયાલા હાઉસ અદાલતો, નવી દિલ્હી ના વધારાના મુખ્ય મહાનગર દંડાધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોને રદ કરવા માટે સર્ટિયોરારીની રિટ માટે અને પ્રત્યર્પણ કાર્યવાહી રદ કરવા માટે તથા અન્ય અનુસંગિક રાહતો માટે છે. અરજદારે આશરે ૧૩મી ઓક્ટોબર, ૨૦૧૫ના રોજ સ્પેશિયલ લીવ પેટીશન (ક્રિ.) નં. ૮૯૩૧/૨૦૧૫ પણ દાખલ કરી હતી, જેમાં દિલ્હી વડી અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા ચુકાદા અને હુકમની યોગ્યતા અંગે એટલી હદ સુધી પડકાર કરવામાં આવ્યો હતો કે જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વડી અદાલત દ્વારા અપાયેલ નિર્ણય ભારત સરકારને કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા પછી અરજદારના પ્રત્યર્પણ માટે યોગ્ય પગલાં શરૂ કરવાથી અટકાવતો નથી. અરજદારને આ બાબતે પણ આશ્વેષ છે કે વડી

અદાલતે ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના જાહેરનામા સ્વરૂપ હુકમને રદ કર્યો નહોતો અથવા ચિલી અને ભારત વચ્ચે કોઈ પ્રત્યર્પણ સંધિ નહોતી તેવો નિષ્કર્ષ આપ્યો નહોતો. પ્રત્યર્પણ સંધિના અસ્તિત્વ અંગે ચર્ચા

૭૨. નિર્ધારિત કરવાનું મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે ભારત અને ચિલી વચ્ચે પ્રત્યર્પણ સંધિ અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પ્રશ્ન એ છે કે ગ્રેટ બ્રિટન અને આયર્લેન્ડના યુનાઈટેડ કિંગડમ અને ચિલી પ્રજાસત્તાક વચ્ચે ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૮૮૭ના રોજ કરવામાં આવેલી પ્રત્યર્પણ સંધિ હજી પણ અમલમાં છે તથા ભારત અને ચિલી પર બાંધધરીરૂપે લાગુ પડે છે કે નહીં.

૭૩. આ પ્રશ્નને પ્રથમ ચિલી પ્રજાસત્તાકના દૃષ્ટિકોણથી જોવો યોગ્ય રહેશે. અત્યંત આદરપૂર્વક એવું જણાય છે કે પ્રારંભમાં ચિલીમાં આ સંધિ અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં તે બાબતે કેટલીક અનિશ્ચિતતા હતી. આ અનુમાન ૨૪મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ની નોટ વર્બાલ પરથી કાઢી શકાય છે. તે નોટ વર્બાલમાં ખાસ કરીને સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું કે ચિલી અને ભારત વચ્ચે પ્રત્યર્પણ અંગે કોઈ સંધિ નથી. તેથી, ચિલી સરકાર દ્વારા ભારત સરકારને અરજદારના પ્રત્યર્પણ માટે કરાયેલ વિનંતિનો આધાર પારસ્પરિકતાના આધારે હતો.

૭૪. ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલતે, ૯મી માર્ચ, ૨૦૧૫ના રોજ આપવામાં આવેલા તેના નિર્ણયમાં વિશેષરૂપે એવો નિષ્કર્ષ કર્યો હતો કે ચિલી અને ભારત વચ્ચે પ્રત્યાર્પણ અંગે કોઈ સંધિ નથી. પરિણામે, ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે અરજદારના પ્રત્યાર્પણ માટેની વિનંતી સામાન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂની સિદ્ધાંતોના આધારે હોવી જોઈએ, જેમ કે હવાના કન્વેન્શન અને પ્રત્યાર્પણ સંબંધિત મોન્ટેવિડિયો કન્વેન્શનમાં પ્રતિપાદિત કરવામાં આવેલા સિદ્ધાંતો, તેમજ અનેક દેશો વચ્ચેની દ્વિપક્ષીય સંધિઓ અને ઓપિનિયો જ્યુરિસ.

૭૫. ૨૪મી માર્ચ, ૨૦૧૫નું અનુગામી નોટ વર્ગાલે, ૯મી માર્ચ, ૨૦૧૫ના રોજ ચિલીની સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા આ નિર્ણયથી, કે ચિલી અને ભારત વચ્ચે પ્રત્યાર્પણ સંધિ નહોતી, વિમુખ થયું નહોતું (અને થઈ પણ શકતું નહોતું). તેથી, અરજદારના પ્રત્યાર્પણ માટેની વિનંતી, આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂનના તે સિદ્ધાંતોના આધારે કરવામાં આવી હતી, જે બહુપક્ષીય કરારો અને પ્રત્યાર્પણ સંબંધિત દ્વિપક્ષીય સંધિઓમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, “જેમાં ચિલી પ્રજાસત્તાક અને ગ્રેટ બ્રિટન અને આયરલેન્ડના યુનાઈટેડ કિંગડમ વચ્ચે ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ના રોજ સાન્ટિયાગોમાં હસ્તાક્ષરિત પ્રત્યાર્પણ સંધિનો સમાવેશ થાય છે, જે બંને દેશો માટે અમલમાં છે.” કોઈપણ સ્થિતિમાં, ચિલીએ ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ની પ્રત્યાર્પણ સંધિના અસ્તિત્વને સ્વીકાર્યું હતું, પરંતુ

જ્યાં સુધી ચિલી સરકારનો પ્રશ્ન છે ત્યાં સુધી આ બાબત સ્પષ્ટ નહોતી કે તે સંધિ ભારત માટે બાંધધરીરૂપ અને અમલમાં હતી કે નહીં, અને દ્વિપક્ષીય સંધિઓના સંદર્ભમાં ‘બંને દેશો’નો ઉલ્લેખ ચિલી અને ગ્રેટ બ્રિટન અને આયરલેન્ડના યુનાઇટેડ કિંગડમ તરફ હતો કે નહીં.

૭૬. ત્યારબાદ, જોકે, ચિલે અને ભારત વચ્ચે પ્રત્યર્પણ સંધિ અસ્તિત્વમાં હતી કે નહીં તે પ્રશ્ન અંગે સ્પષ્ટતા ત્યારે થઈ, જ્યારે ચિલેની સર્વોચ્ચ અદાલતે ૧૧મી નવેમ્બર, ૨૦૧૫ના રોજ પોતાનો નિર્ણય આપ્યો. આ નિર્ણયથી સ્પષ્ટ થયું કે વાસ્તવમાં ચિલે અને ભારત વચ્ચે ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ના રોજ અમલમાં આવેલી પ્રત્યર્પણ સંધિ હતી અને તે અમલમાં હતી તેમજ ભારત પર બાધ્યકારક હતી. આ નિષ્કર્ષે પહોંચતાં, ચિલેની સર્વોચ્ચ અદાલતે અધિનિયમની કલમ ૩(૧) [કલમ ૩(૩) સાથે વાંચવી] હેઠળ ભારત સરકાર દ્વારા ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલ જાહેરનામાકૃત હુકમ (૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના રોજ રાજપત્રમાં પ્રકાશિત) પર આધાર રાખ્યો, જેના દ્વારા ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ની પ્રત્યર્પણ સંધિ ચિલે ગણરાજ્યને લાગુ કરવામાં આવી. ચિલેની સર્વોચ્ચ અદાલતે આને નિશ્ચિતરૂપે અંતિમ માન્યું (અને, અત્યંત આદર સાથે કહીએ તો, સંપૂર્ણપણે યોગ્ય રીતે) કે ભારત સરકારનો આશય પ્રત્યર્પણ સંધિને અમલમાં મૂકવાનો અને અધિનિયમને ચિલે ગણરાજ્ય પર લાગુ કરવાનો હતો.

૭૭. આ ઉપરાંત, અને કદાચ ચીલી પ્રજાસત્તાક પ્રત્યાર્પણ સંધિથી બંધાયેલું હતું કે નહીં તેની પુષ્ટિ કરવા માટે, ચીલીની સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું કે તે ચીલી સરકાર દ્વારા ૧૪મી એપ્રિલ, ૧૮૯૮ના રોજ અનુમોદિત કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, તે ૨૨મી એપ્રિલ, ૧૮૯૮ના રોજ સત્તાવાર ગઝેટમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી. તેથી, જો કોઈ શંકા જરાય હતી, તો તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે ચીલી સરકાર પણ પ્રત્યાર્પણ સંધિના જોગવાઈઓથી બંધાયેલ હતી.

૭૮. ચીલીની સર્વોચ્ચ અદાલતે, ચીલી સરકાર તથા ભારત સરકાર એમ બંનેના દૃષ્ટિકોણથી, એવો નિષ્કર્ષ કર્યો કે બંને દેશો વચ્ચે બંધનકારક પ્રત્યાર્પણ સંધિ અસ્તિત્વમાં છે અને અમલમાં છે.

૭૯. હવે, આ મુદ્દાને ભારત સરકારના દૃષ્ટિકોણથી પણ જોવામાં આવી શકે. વિદ્વાન વકીલે વિદેશી સંબંધો અંગેની નિષ્ણાત સમિતિ નં. ૯ના અહેવાલ પર, ખાસ કરીને તેની કલમ ૪૨ થી ૪૫ પર, આધાર મૂક્યો, જે ભારત અને અન્ય દેશો તથા જનજાતિઓ વચ્ચે પ્રવર્તમાન સંધિઓ અને કરારોને સંબંધિત છે. તેમણે તેની સામગ્રી પર દૃઢ આધાર રાખીને રજૂ કર્યું કે પ્રત્યાર્પણ સંધિ હવે અસ્તિત્વમાં રહી નથી. વિદેશી સંબંધો અંગેની નિષ્ણાત સમિતિ નં. ૯નો

અહેવાલ વિભાગ સંબંધિત કાર્યવાહી (ખંડ ૩) નો એક ભાગ છે. ભારત સરકારના વિભાગ સચિવાલય દ્વારા તા. ૫મી ડિસેમ્બર, ૧૯૪૭ના રોજ આ ખંડની પ્રસ્તાવનામાં એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે આ ખંડમાં નિષ્ણાત સમિતિ નં. ૩ થી ૯ સાથે સંબંધિત તમામ બાબતો વિષેના અહેવાલો, દસ્તાવેજો અને નિર્ણયો એકત્રિત કરવામાં આવ્યા છે.

૮૦. અહેવાલના પરિચ્છેદ ૪૨માં પરિશિષ્ટ પનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં ભારત સરકાર દ્વારા અથવા એચ.એમ.જી. દ્વારા કરવામાં આવેલી ૬૨૭ સંધિઓ, અભિસમયો, કરારો વગેરેની યાદી સમાવિષ્ટ છે, જેમાં ભારત અથવા પાકિસ્તાન અથવા બંનેને હિતસંબંધ છે. અહેવાલનો પરિચ્છેદ ૪૩ કાનૂની સ્થિતિનો ઉલ્લેખ કરે છે, જે આ મુજબ છે:

"પાકિસ્તાનને બાદ કરતાં ભારત, વિભાજન પહેલાં જે આંતરરાષ્ટ્રીય એકમ હતું તે જ રહેશે. તે બાકી રહેલા ભારતના સંદર્ભમાં, વિભાજન પહેલાંનું ભારત સીધા અથવા એચ.એમ.જી. મારફતે જે તમામ આંતરરાષ્ટ્રીય કરારોનું પક્ષકાર હતું, તે સંબંધિત બધી જ આંતરરાષ્ટ્રીય બાંહેધરીઓને આધીન રહેશે અને તેમાંથી મળતા તમામ લાભોની હકદાર રહેશે; પરંતુ એવા વિષયો અપવાદરૂપ રહેશે કે જેમાં વિભાજનને કારણે તે પોતાના હકોનો

ઉપયોગ કરવા અને પોતાની બાંહેધરીઓનું પાલન કરવા અસમર્થ બને છે. તેના બંધારણીય માળખામાં કોઈ ફેરફાર થાય અથવા તેને ડોમિનિયનનો દરજ્જો પ્રાપ્ત થાય, તો પણ આ સ્થિતિ પર તેનો કોઈ પ્રભાવ પડશે નહીં. જોકે, આ બાબતમાં પાકિસ્તાન જે સ્થિતિ ધરાવશે તે સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ નથી. જો તેને નવા રાજ્ય તરીકે માનવામાં આવે, તો એક દૃષ્ટિકોણ એવો છે કે વિભાજન પહેલાંનું ભારત જે કોઈ કરારનું પક્ષકાર હતું તેવા કોઈ પણ કરારથી પાકિસ્તાન બંધાયેલું નહીં ગણાય અને તેને તે હેઠળ કોઈ લાભ મળવાનો હક પણ રહેશે નહીં. આ નિષ્કર્ષને આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂનવિદોના અભિપ્રાયથી પણ સમર્થન મળે છે, અને સર થોમસ હોલેન્ડ મુજબ – "પ્રદેશના કોઈ ભાગના નુકસાનની સ્થિતિમાં, જૂનું રાજ્ય અસ્તિત્વમાં યથાવત્ રહે છે, અને જો ગુમાવેલો ભાગ, ભલે તે જુદો પાડવામાં આવ્યો હોય, સ્વતંત્ર રાજ્ય બની જાય, તો તે તમામ સામાન્ય બાધ્યતાઓથી મુક્ત સ્થિતિથી શરૂ કરે છે; તેમજ, બીજી બાજુ, તે રાજ્યનો ભાગ હતો ત્યારે, જેમાંથી તેને જુદું પાડવામાં આવ્યું છે, તે વખતે જે સામાન્ય લાભો તેને પ્રાપ્ત હતા, તેમાંથી કોઈપણ સામાન્ય લાભનો તે દાવો પણ કરી શકતું નથી."

૮૧. ત્યારબાદ, અહેવાલના પરિચ્છેદ ૪૫ માં, ઉપલબ્ધ ટૂંકા સમયને ધ્યાનમાં રાખીને સમિતિએ આ મુદ્દાના કાનૂની પાસાઓ અંગે અધિકૃત અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં પોતાની અસક્ષમતા દર્શાવી હતી. સમિતિએ ભલામણ કરી હતી કે બંને સરકારોએ (ભારત અને પાકિસ્તાન) આ મુદ્દાના તમામ પાસાઓ અંગે નિષ્ણાત કાનૂની અભિપ્રાય મેળવવા માટે પગલાં લેવા જોઈએ.

૮૨. અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલે દર્શાવ્યું કે અહેવાલ સાથેનું પરિશિષ્ટ ૫ માં ભારત અને ચિલી વચ્ચેની પ્રત્યર્પણ સંધિનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલો નથી, જોકે અન્ય ત્રણ પ્રત્યર્પણ સંધિઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. આના પ્રકાશમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે વિદેશી સંબંધો અંગેની નિષ્ણાત સમિતિએ ગ્રેટ બ્રિટન અને આઈરલેન્ડના યુનાઈટેડ કિંગડમ અને ચિલી વચ્ચેની, અથવા તો ભારત અને ચિલી વચ્ચેની, પ્રત્યર્પણ સંધિના અસ્તિત્વને માન્યતા આપી નહોતી.

૮૩. વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે જવાબમાં રજૂ કર્યું કે યાદી સંપૂર્ણ નહોતી અને નિષ્ણાત સમિતિનો અહેવાલ અનુસરે સ્ટિયરિંગ સમિતિએ વિચાર્યો હતો, જેણે નોંધ કરી હતી કે તે નિષ્ણાત સમિતિએ વ્યક્ત કરેલા મતો સાથે મુખ્યત્વે સહમત છે અને તે સમિતિએ પ્રાપ્ત કરેલા નિષ્કર્ષોને મંજૂરી આપવી જોઈએ. જોકે, સ્ટિયરિંગ સમિતિએ નોંધ્યું હતું કે ભારત અને પાકિસ્તાનના

આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યક્તિગત કાનૂની દરજ્જા અંગેની ન્યાયિક સ્થિતિ તથા તેની સંધિબદ્ધ બાધ્યતાઓ અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓની સભ્યતા ઉપર પડતા પ્રભાવ અંગે નિષ્ણાત સમિતિ સર્વસંમતિભર્યો નિર્ણય લઈ શકી નહોતી. તે મુજબ, સ્ટીયરિંગ સમિતિએ વિભાગ પરિષદ સમક્ષ વિચારણા માટે અલગ નોંધ રજૂ કરવાની પ્રસ્તાવના કરી. સ્ટીયરિંગ સમિતિનો મત નીચે મુજબ છે:—

"પરદેશી સંબંધો પર વહેંચણીના પ્રભાવની તપાસ કરવા માટે નિયુક્ત નિષ્ણાત સમિતિ નં. ૯ નો અહેવાલ સંલગ્ન છે. સ્ટીયરિંગ સમિતિ તેમાં વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયો સાથે મુખ્યત્વે સહમત છે અને ભલામણ કરે છે કે સમિતિએ પહોંચેલા નિષ્કર્ષોને મંજૂરી આપવામાં આવે.ર. નિષ્ણાત સમિતિ ભારત અને પાકિસ્તાનની આંતરરાષ્ટ્રીય વિધિક વ્યક્તિગતતા સંબંધિત વિધિશાસ્ત્રીય સ્થિતિ અંગે (પરિછેદો ૧૪ અને ૧૫) તેમજ તેનો, જો કોઈ હોય તો, સંધિજન્ય બાધ્યતાઓ પરનો પ્રભાવ (પરિછેદો ૪૩ અને ૪૪) અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓની સભ્યતા (પરિછેદ ૪૭) અંગે સર્વસંમતિપૂર્ણ નિર્ણય સુધી પહોંચી શકી નથી. સ્ટીયરિંગ સમિતિએ સૂચવ્યું છે કે આ વિષય પરનો એક અલગ નો ધપત્ર પછીની તારીખે વિભાગ પરિષદ દ્વારા વિચારણા માટે અલગથી રજૂ કરવામાં આવે.

૮૪. સ્ટિયરિંગ કમિટી ફરો જરૂર વલે મૌન રહી હતી, જેમાં પરિશિષ્ટ પનો ઉલ્લેખ હતો, જેમાં ૬૨૭ સંધિઓ, પરિષદો અને કરારોની યાદી સામેલ હતી. તે જે હોય તે, સ્ટિયરિંગ કમિટીની ભલામણોને પાર્ટિશન કાઉન્સિલે મંજૂરી આપી હતી, અને સાથે સાથે એ પણ નોંધ્યું હતું કે, જણાવ્યા મુજબ, સ્ટિયરિંગ કમિટી તેના વિચારાર્થે એક અલગ નોંધ રજૂ કરશે.

૮૫. ત્યારબાદ સ્ટીયરિંગ કમિટીએ આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂની વ્યક્તિત્વ અને સંધિજન્ય બાધ્યતાઓ સંબંધિત કાનૂની સ્થિતિ અંગે નોંધ રજૂ કરી. આ નોંધ ભારત સરકાર દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલી આંતરરાષ્ટ્રીય બાધ્યતાઓ અને તેને અનુરૂપ વિશેષાધિકારોનો વારસદાર કોણ બને છે તે મુદ્દા સંદર્ભે હતી. સ્ટીયરિંગ કમિટીએ આ મુદ્દાની સર્વાંગી રીતે તપાસ કરી અને તેના નિષ્કર્ષો નીચે મુજબ આપ્યા:—

"સારાંશરૂપે, બે નવા ડોમિનિયનોની સ્થાપના પરિણામે આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રમાં સ્થિતિ નીચે મુજબ રહેશે:—૧) પૂર્વઅસ્તિત્વ ધરાવતા ભારતે સ્વીકારેલી તમામ આંતરરાષ્ટ્રીય બાધ્યતાઓ ભારતના ડોમિનિયનમાં અવતરિત થશે અને તે ડોમિનિયનને આવી બાધ્યતાઓ સાથે સંકળાયેલા હકો પ્રાપ્ત થશે. (આ વર્ગમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘમાં ભારતનું સભ્યપદ આવશે.) ૨) પૂર્વ-અસ્તિત્વ

ધરાવતા ભારત દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલી બધી આંતરરાષ્ટ્રીય બાધ્યતાઓ, જેઓનો વિશિષ્ટ પ્રાદેશિક અમલ પાકિસ્તાનમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ વિસ્તાર પર થાય છે, તેવી બાધ્યતાઓ સાથે સંકળાયેલા તમામ અધિકારો સહિત પાકિસ્તાન ડોમિનિયન પર અવતરિત થશે.૩) ભારત તરીકે જાણીતી આંતરરાષ્ટ્રીય સત્તા દ્વારા સ્વયં નહિ, પરંતુ યુનાઈટેડ કિંગડમમાં હિઝ મેજેસ્ટીની સરકાર દ્વારા, બ્રિટિશ વિદેશસ્થિત માલિકીના પ્રદેશોના વતી કાર્ય કરતી અને જેની ભારત પર સમગ્ર રીતે પ્રાદેશિક લાગુ પડતી હોય એવી બધી આંતરરાષ્ટ્રીય બાધ્યતાઓ, આવી બાધ્યતાઓ સાથે સંકળાયેલા તમામ અધિકારો સહિત, બંને ડોમિનિયનો પર અવતરશે."

૮૬. એ નોંધનીય છે કે નોંધના મુખ્ય ભાગમાં સ્ટીયરિંગ કમિટીએ અવલોકન કર્યું હતું કે "એવી સંધિઓ હોઈ શકે છે જેમાં સમગ્ર બ્રિટિશ એમ્પાયર પક્ષકાર હોય અને જેનો પ્રાદેશિક અમલ સમગ્ર ભારત પર થતો હોય. આવી સંધિઓ હેઠળના હકો અને બાધ્યતાઓ પણ તે જ રીતે બંને ડોમિનિયનો દ્વારા વારસામાં પ્રાપ્ત થશે."

૮૭. સ્ટિયરિંગ કમિટિ દ્વારા આપવામાં આવેલી નોંધ પાર્ટિશન કાઉન્સિલના વિચારાર્થે રજૂ કરવામાં આવી હતી. તેમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે શ્રી મોહદ. અલી નોંધમાં દર્શાવવામાં આવેલા અભિપ્રાય સાથે સહમત નહતા અને તેમનું માનવું હતું કે ભારત સરકાર એક એકમ તરીકે સંપૂર્ણપણે અદૃશ્ય થઈ જશે અને તેની સ્થાને સમાન આંતરરાષ્ટ્રીય દરજ્જાવાળા બે સ્વતંત્ર ડોમિનિયનો આવશે. ત્યારબાદ પાર્ટિશન કાઉન્સિલે સમગ્ર મુદ્દાનો વિચાર કર્યો અને તેના નિર્ણયમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:—

"પરિષદે આ બાબતે સંમતિ દર્શાવી કે બંધારણીય સલાહકાર [શ્રી કુક] ને, શક્ય હોય તો, એવું સૂત્ર ઘડવા વિનંતી કરવી જોઈએ, જે બંને પક્ષોના મામલાને અનુરૂપ આવે. આવું સૂત્ર, જો ઘડવામાં આવે, તો તેની મંજૂરી માટે પાકિસ્તાન અને ભારતના મંત્રિમંડળો સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે."

૮૮. વિભાજન પરિષદના નિર્ણયને અનુસરીને, ગવર્નર-જનરલે ૧૪મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ના રોજ ઇન્ડિયન ઇન્ડિપેન્ડન્સ (ઇન્ટરનેશનલ એરેન્જમેન્ટ્સ) ઓર્ડર, ૧૯૪૭ બહાર પાડ્યો, જેમાં ભારત ડોમિનિયન અને પાકિસ્તાન ડોમિનિયન વચ્ચે થયેલ કરારનો લેખાજોખો નોંધવામાં આવ્યો હતો. આ ઓર્ડર સાથેની અનુસૂચિ મહત્વપૂર્ણ છે અને તે નીચે મુજબ છે:—

અનુસૂચિ

ભારત અને પાકિસ્તાનના ડોમિનિયનો ઉપર આંતરરાષ્ટ્રીય અધિકારો અને બાધ્યતાઓના ઉત્તરાધિકાર અંગેનો કરાર. આ કરારની જોગવાઈઓ અનુસાર, ભારતને જે આંતરરાષ્ટ્રીય હકો પ્રાપ્ત છે અને જે આંતરરાષ્ટ્રીય બાધ્યતાઓને ભારત ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ના દિવસના તાત્કાલિક પૂર્વે આધીન છે, તે હકો અને બાધ્યતાઓ અનુગામી રીતે હસ્તાંતરિત થશે.૨. (૧) તેવા સભ્યપદ સાથે સંલગ્ન અધિકારો અને ફરજો સહિત તમામ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓનું સભ્યપદ માત્ર ભારતના ડોમિનિયન પર જ અવતરિત થશે.આ પરિણેદના હેતુઓ માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રની મોનેટરી અને ફાઇનાન્સિયલ કોન્ફરન્સના અંતિમ અધિનિયમ હેઠળ ઉદ્ભવતા કોઈપણ હક્કો અથવા બાધ્યતાઓને આંતરરાષ્ટ્રીય મોનેટરી ફંડની સભ્યતાથી અને પુનર્નિર્માણ અને વિકાસ માટેની આંતરરાષ્ટ્રીય બેંકની સભ્યતાથી સંલગ્ન હક્કો અથવા બાધ્યતાઓ ગણવામાં આવશે.(૨) પાકિસ્તાનનું ડોમિનિયન જે આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓમાં જોડાવાનું પસંદ કરે તેવા સંગઠનોની સભ્યતા માટે અરજી કરવા જરૂરી હોય તેવા પગલાં લેશે.૩. (૧) ભારતના ડોમિનિયનમાં સમાવિષ્ટ વિસ્તાર પર વિશિષ્ટ પ્રાદેશિક લાગુ પડતા આંતરરાષ્ટ્રીય કરારો હેઠળના અધિકારો અને બાધ્યતાઓ તે ડોમિનિયન પર અવતરિત થશે.

(૨) પાકિસ્તાનના ડોમિનિયનમાં સમાવિષ્ટ ક્ષેત્ર પર વિશિષ્ટ પ્રાદેશિક લાગુ પડતા આંતરરાષ્ટ્રીય કરારો હેઠળના હકો અને બાંહેધરીઓ તે ડોમિનિયન પર અવતરિત થશે.૪. આ કરારની કલમ ૨ અને ૩ ને આધીન રહીને, નિયુક્ત દિવસથી તત્કાળ અગાઉ ભારત જે તમામ આંતરરાષ્ટ્રીય કરારોમાં એક પક્ષકાર હતું, તે કરારો હેઠળના અધિકારો અને બાધ્યતાઓ ભારતના ડોમિનિયન તથા પાકિસ્તાનના ડોમિનિયન બંને પર અવતરશે, અને જો જરૂરી હોય તો, તે બંને ડોમિનિયનો વચ્ચે વહેંચવામાં આવશે."

૮૯. ઉપરોક્તમાંથી સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ થાય છે કે ભારત (અથવા બ્રિટિશ ભારત) જે તમામ આંતરરાષ્ટ્રીય કરારોમાં પક્ષકાર હતું, તે બધા ભારત ડોમિનિયન અને પાકિસ્તાન ડોમિનિયન ઉપર અવતરિત થવાના હતા અને જરૂરી હોય તો તેમાંથી ઊભા થતા બાધ્યતાઓ અને વિશેષાધિકારો તેમ વચ્ચે વહેંચવાના હતા. ઉપરોક્ત હુકમમાં એવી કોઈ મર્યાદા નથી કે તે ફક્ત વિદેશ સંબંધિત નિષ્ણાત સમિતિ નં. ૯ દ્વારા ઉદ્દેખિત ૬૨૭ સંધિઓ અંગે જ છે — તેમાં સંદર્ભ "તમામ આંતરરાષ્ટ્રીય કરારો" નો છે. નિઃસંદેહ, યુનાઈટેડ કિંગડમ ઓફ ગ્રેટ બ્રિટન એન્ડ આયર્લેન્ડ અને ચિલી વચ્ચેની પ્રત્યર્પણ સંધી, ભારત અથવા બ્રિટિશ ભારત દ્વારા કરવામાં આવેલી તમામ સંધિઓનો ભાગ હતી અને ઉપરોક્ત હુકમના

અનુસંધાને તે સંધી હેઠળના હકો અને બાધ્યતાઓ ભારત ડોમિનિયન અને પાકિસ્તાન ડોમિનિયન ઉપર અવતરિત થયા હતા.

૯૦. તે સિવાય અને વધુમાં, ઉપર પહેલેથી જ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તેમ, જ્યારે ૧૬મી માર્ચ, ૧૯૫૬ના રોજ સંસદમાં સુશ્રી ઇલા પાલચૌધરી દ્વારા એક મુદ્દો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે પ્રધાનમંત્રી શ્રી જવાહરલાલ નહેરૂએ (જે વિદેશ કારોબાર મંત્રી પણ હતા) ભારતની તરફથી સ્વતંત્રતા પહેલાં સંપન્ન થયેલી અને જે હજુ અમલમાં રહેલી હતી તેવી સંધિઓની યાદી સભા સમક્ષ પાટલા પર મૂકી હતી. ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૭ની પ્રત્યર્પણ સંધિ તે યાદીમાં સામેલ હતી અને તેથી ઓછામાં ઓછું ૧૯૫૬થી જ (હાલનો વિવાદ ઊભો થયો તેનાથી ઘણાં પહેલાં) ભારત સરકારનો એવો અભિપ્રાય હતો કે ચિલે સાથે પ્રત્યર્પણ સંધિ અસ્તિત્વમાં હતી.

૯૧. ૭ ઓગસ્ટ, ૧૯૬૨ના રોજ પ્રત્યર્પણ વિધેયક અંગે સંસદમાં થયેલી ચર્ચાનું સ્મરણ કરવું પણ ઉપયોગી રહેશે, જ્યારે માનનીય સંસદસભ્ય શ્રી ડી.સી. શર્માએ ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ પૂર્વે કરવામાં આવેલી મોટી સંખ્યામાં પ્રત્યર્પણ સંધિઓના અસ્તિત્વનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. માનનીય સંસદસભ્ય દ્વારા ઉલ્લેખિત પ્રત્યર્પણ સંધિઓમાંની એક ચિલે સાથેની પ્રત્યર્પણ સંધી અસ્તિત્વમાં હતી.

૯૨. “રાજ્યોના દ્વિપક્ષીય સંધિઓ અંગેના ઉત્તરાધિકાર – સચિવાલય દ્વારા તૈયાર કરાયેલ અભ્યાસ” શીર્ષક ધરાવતા દસ્તાવેજ એ/સી એન.૪/૨૨૯નો પણ ઉલ્લેખ કરી શકાય, જે આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા આયોગના “સંધિઓના સંદર્ભમાં રાજ્યોના ઉત્તરાધિકાર” વિષય સાથે સંબંધિત છે. આ દસ્તાવેજ આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા આયોગની વર્ષપુસ્તિકા ૧૯૭૦, ખંડ ૨.[૩] માંથી લેવામાં આવેલ છે. દસ્તાવેજમાં નોંધવામાં આવ્યું છે:

“ઓગણીસમી અને વીસમી સદીઓમાં કરવામાં આવેલા પ્રત્યાર્પણ સંબંધિત સંધિઓની નોંધપાત્ર સંખ્યા પક્ષકારોના આધારિત પ્રદેશો પર, જે પાછળથી સ્વતંત્ર રાજ્યો બન્યા, સ્વયંસંચાલિત રીતે અથવા અનુવર્તી વિસ્તરણ દ્વારા લાગુ પડે છે. તેના ઉપરાંત, પ્રત્યાર્પણ સંધિઓના પક્ષકાર રહેલા રાજ્યોમાં ક્યારેક આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થિતિમાં ફેરફારો (સંઘો અથવા સંઘરાજ્યોની રચના, વિભાજન, વિલય, સ્વતંત્રતાની પુનઃસ્થાપના, વગેરે) થયેલા છે, જેના કારણે આ સંધિઓમાં તેમની ભાગીદારી પર અસર પડી છે.”

૯૩. ભારતના સંદર્ભમાં, દસ્તાવેજ પરિચ્છેદ ૨૨ માં નોંધે છે કે યુનાઈટેડ કિંગડમે સંપન્ન કરેલ પ્રત્યાર્પણ સંધિઓમાંથી મોટાભાગની ભારત પર પણ લાગુ

પડતી હતી. નોંધવામાં આવ્યું છે કે ૧૯૫૬ માં ભારતના પ્રધાનમંત્રીએ જપ દેશો સાથેની સંધિઓની ચાદી અદાલત સમક્ષ મૂકી હતી. વધુમાં નોંધવામાં આવ્યું છે કે પ્રત્યર્પણ વિધેયક પસાર થતી વખતે પણ સમાન મુદ્દો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો અને કાયદા પ્રધાને એ જ અભિગમ અપનાવ્યો હતો, એટલે કે, વિરુદ્ધમાં કેટલાક તર્કો હોવા છતાં, યુનાઈટેડ કિંગડમ સંપન્ન કરેલ પ્રત્યર્પણ સંધિઓ અમલમાં ચલાવત્ રહે છે.

૯૪. અમારું ધ્યાન વિદેશ મંત્રાલય દ્વારા જારી કરાયેલ કોન્સ્યુલર મેન્યુઅલ (સુધારિત આવૃત્તિ ૧૯૮૩) તરફ પણ દોરવામાં આવ્યું છે. આ દસ્તાવેજ વિદેશ મંત્રાલયના અધિકારીઓના હિતાર્થે તૈયાર કરાયેલ આંતરિક દસ્તાવેજ હોવાનું જણાય છે. તેમાં અધ્યાય ૮ માં જાન્યુઆરી ૧૯૩૮ પહેલાં ભારત તરફથી યુનાઈટેડ કિંગડમની સરકાર દ્વારા વિદેશી દેશો સાથે સંપન્ન કરવામાં આવેલી અને હજી અમલમાં રહેલી પ્રત્યર્પણ સંધિઓ અંગે પરિશિષ્ટ ૩ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. તે ચાદીમાં ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ના રોજ સંપન્ન થયેલી ચિલે સાથેની પ્રત્યર્પણ સંધિનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. ચાદ રાખવું યોગ્ય છે કે ભારતના રાજપત્રની ૧૨મી નવેમ્બર, ૧૮૯૮ની આવૃત્તિમાં ૧૨મી ઓગસ્ટ, ૧૮૯૮ના લંડન ગેઝેટમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ કાઉન્સિલનો હુકમ, જે ગ્રેટ બ્રિટન અને આયર્લેન્ડના યુનાઈટેડ કિંગડમ અને ચિલે પ્રજાસત્તાક વચ્ચેની પ્રત્યર્પણ સંધિ સંબંધિત હતો, તેનું પુનર્મુદ્રણ કરવામાં આવ્યું હતું. તેથી, પ્રત્યર્પણ સંધિ માત્ર

ગ્રેટ બ્રિટન અને આયર્લેન્ડના યુનાઇટેડ કિંગડમની સરકાર પર બાંધકર્તા તરીકે માન્ય ગણાવવામાં આવી હતી એટલું જ નહીં, પરંતુ તે ભારતમાં અમલમાં પણ હતી.

૯૫. અમારી અભિપ્રાય મુજબ, ૧૮૯૭-૧૮૯૮થી આગળ, બ્રિટિશ ઇન્ડિયાની સરકાર અને ઇન્ડિયાની સરકારે પોતાને રફમી જાન્યુઆરી, ૧૮૯૭ના રોજ રિપબ્લિક ઓફ ચિલી સાથે કરવામાં આવેલી પ્રત્યાર્પણ સંધિથી બંધાયેલ માન્યા હતા અને ઇન્ડિયાની સરકારનો હંમેશાં એવો અભિપ્રાય રહ્યો છે કે પ્રત્યાર્પણ સંધિ ઇન્ડિયામાં અમલમાં છે.

૯૬. તેથી, ચીલે અને ભારત બંનેના દૃષ્ટિકોણથી, પ્રત્યાર્પણ સંધિ અસ્તિત્વમાં છે અને દરેક રાજ્ય પર બંધનકારક છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાય અદાલતમાં કાર્યવાહી

૯૭. તેમ છતાં, અરજદાર તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે આ દલીલ રજૂ કરી કે, આ બધું હોવા છતાં, પ્રત્યાર્પણ સંધિ ભારત પર બાંધકામરૂપ નહોતી, જોકે સંધિનું અસ્તિત્વ નકારવામાં આવ્યું ન હોઈ શકે. આ સંદર્ભમાં તેમણે ૧૦

ઓગસ્ટ, ૧૯૯૯ની વાયુમાર્ગીય ઘટનાને લગતા કેસમાં પાકિસ્તાનની અરજીએ આધારિત પ્રકરણમાં આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાય અદાલત દ્વારા અધિકારક્ષેત્ર સ્વીકારવા બાબતે ભારત સરકાર તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલ પ્રારંભિક વાંધામાં રજૂ કરાયેલ દલીલ પર આધાર મૂક્યો હતો (પાકિસ્તાન વિરુદ્ધ ભારત), જેનો નિર્ણય ૨૧ જૂન, ૨૦૦૦ના રોજ કરવામાં આવ્યો હતો, આઈ.સી.જે. અહેવાલો ૨૦૦૦, પાનું ૧૨.

૯૮. ભારત સરકાર દ્વારા રજૂ કરાયેલ મત એવો હતો કે તેણે ૨૬મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૨૮ના રોજ જિનીવામાં હસ્તાક્ષરિત આંતરરાષ્ટ્રીય વિવાદોના શાંતિપૂર્ણ નિરાકરણ માટેના સામાન્ય અધિનિયમથી પોતાને ક્યારેય બંધાયેલ ગણ્યું નહોતું. આ બાબત વિદેશ પ્રધાન દ્વારા ૧૮મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૭૪ના રોજ સંયુક્ત રાષ્ટ્રોના સચિવ જનરલને સંબોધિત એક સંદેશામાં વિશેષરૂપે જણાવવામાં આવી હતી. વૈકલ્પિક રીતે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સામાન્ય અધિનિયમ ભારત સરકારે અસ્વીકાર કર્યો હતો.

૯૯. મુખ્ય રજૂઆત તેમજ વૈકલ્પિક રજૂઆત બંનેને સ્વીકારીને, આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાય અદાલતે ચુકાદાના પરિણે ૨૮ માં બહુમતીના અભિપ્રાયમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:—

"૨૮. આમ, ભારતે એવું માન્યું હતું કે તે સ્વતંત્ર રાજ્ય તરીકે ક્યારેય ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમનું પક્ષકાર રહ્યું નહોતું; તેથી તેની તરફથી તે અધિનિયમનો ઔપચારિક ત્યાગ કરવામાં આવશે તેવી અપેક્ષા રાખી શકાતી નહોતી. દલીલ ખાતર એમ માનીએ કે સામાન્ય અધિનિયમ ભારત પર બાધ્યકારી હતો, તો પણ ૧૮ સપ્ટેમ્બર ૧૯૭૪નો સંદેશ, વર્તમાન કેસની પરિસ્થિતિઓમાં, અધિનિયમની કલમ ૪૫ હેઠળ વિનિર્ધારિત ત્યાગની સૂચના જેવી જ કાનૂની અસર હાંસલ કરનાર ગણવાનો છે. ૧૮ ઓક્ટોબર ૧૯૭૪ના રોજ સંયુક્ત રાષ્ટ્રોના કાનૂની સલાહકારે, મહાસચિવના સૂચનાના અનુસરણમાં કાર્ય કરતાં, ભારતની "સૂચના" અંગે સંયુક્ત રાષ્ટ્રોના સભ્ય રાજ્યોને, તેમજ લિખટેન્શટાઈન, સાન મારિનો અને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડને જાણ કરી હતી. ઉપરોક્તમાંથી એવું અનુસરિત થાય છે કે, કોઈપણ સ્થિતિમાં, ભારત વધુમાં વધુ ૧૬ ઓગસ્ટ ૧૯૭૮થી ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમથી બાધ્ય રહેતું બંધ થઈ ગયું હોત, કારણ કે તે તારીખે તેની કલમ ૪૫ હેઠળ સામાન્ય અધિનિયમના ત્યાગનો અમલ પ્રભાવી થયો હોત. વર્તમાન કેસમાં પાકિસ્તાન દ્વારા અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી તે તારીખે ભારતને ઉક્ત અધિનિયમનું પક્ષકાર માનવામાં આવી શકતું નથી. તેથી, સામાન્ય અધિનિયમ,

૧૯૨૮ની કલમ ૧૭ તથા વિધાનની કલમ ૩૭ની જોગવાઈઓના આધારે આ અરજી સ્વીકારવા માટે અદાલતને અધિકારક્ષેત્ર પ્રાપ્ત નથી.”

આ આધારે, એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કે ઇન્ટરનેશનલ અદાલત ઑફ જસ્ટિસને પાકિસ્તાનની અરજી સ્વીકારી વિચારવા માટે કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નહોતું. ઇન્ટરનેશનલ અદાલત ઑફ જસ્ટિસનો નિર્ણય ખરેખર અમારી સમક્ષના આ કેસના તથ્યો સાથે કોઈ સંબંધિતતા ધરાવતો નથી.

૧૦૦. તે જેમ હોય તેમ, ઉપરોક્ત કાર્યવાહીમાં પાકિસ્તાન દ્વારા રજૂ કરાયેલા મેમોરિયલના જવાબમાં ભારત સરકાર દ્વારા દાખલ કરાયેલા કાઉન્ટર-મેમોરિયલ પર અરજદાર પક્ષના વિદ્વાન વકીલે સંપૂર્ણપણે ગેરસમજ પરથી આધાર મૂક્યો હતો. કાઉન્ટર-મેમોરિયલમાં, પાકિસ્તાન સરકાર તરફથી મહાસચિવને ૩૦મી મે, ૧૯૭૪ના રોજ પ્રાપ્ત થયેલ ૧૯૨૮ના જનરલ એક્ટ સંબંધિત ઉત્તરાધિકારની એક અધિસૂચનાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. તે અધિસૂચનાના પ્રતિભાવરૂપે, વિદેશ બાબતોના પ્રધાને ૧૮મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૭૪ના રોજ મહાસચિવને એક અધિસૂચના મોકલી હતી. અરજદાર પક્ષના વિદ્વાન વકીલે તે અધિસૂચનાના કેટલાક અવતરણો પર આધાર મૂક્યો હતો. વિદ્વાન વકીલે જે અધિસૂચનાના સંબંધિત ભાગો પર આધાર મૂક્યો છે, તેમને અમારે રેખાંકિત કર્યા

છે. તે અધિસૂચનામાં, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

“ . . . ૨. ઉપરોક્ત પત્રવ્યવહારમાં, પાકિસ્તાનના પ્રધાનમંત્રીએ, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે કે ભારત અને પાકિસ્તાન સ્વતંત્ર બન્યા તે સમયે કરવામાં આવેલી બંધારણીય વ્યવસ્થાઓના પરિણામે, આંતરરાષ્ટ્રીય વિવાદોના શાંતિપૂર્ણ નિવારણ અંગેના ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમમાં પાકિસ્તાન પોતાની સ્વતંત્રતાની તારીખથી, અર્થાત્ ૧૪મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૭થી, એક અલગ પક્ષ રહ્યું છે, કારણ કે ૧૯૪૭ના ઇન્ડિયન ઇન્ડિપેન્ડન્સ (ઇન્ટરનેશનલ અરેજમેન્ટ્સ) ઓર્ડરની કલમ ૪ અનુસાર, બ્રિટિશ ઇન્ડિયાને તેના બે ઉત્તરાધિકારી રાજ્યોમાં વિભાજિત કરવામાં આવે તે પહેલાં તેના પર બંધનકારક રહેલી તમામ બહુપક્ષીય સંધિઓ હેઠળના હકો અને બાધ્યતાઓમાં પાકિસ્તાન ઉત્તરાધિકારી બન્યું હતું. પાકિસ્તાનના પ્રધાનમંત્રીએ વધુમાં જણાવ્યું છે કે, તે મુજબ, બ્રિટિશ ઇન્ડિયા જે બહુપક્ષીય કન્વેન્શનો દ્વારા બંધાયેલું હતું, તેમાં જોડાવા માટે પોતાની સંમતિ નવી રીતે સંપ્રેષિત કરવા પાકિસ્તાન સરકારને કોઈ પગલાં લેવાની જરૂર નહોતી. તેમ છતાં, આ સંબંધમાં રહેલી તમામ શંકાઓ દૂર

કરવા હેતુથી, પાકિસ્તાન સરકારે જણાવ્યું છે કે તેઓ બ્રિટિશ ઇન્ડિયાએ ૧૯૨૮ના જનરલ એક્ટમાં કરેલા જોડાણથી યથાવત્ બંધાયેલા રહે છે. આ સંદેશામાં વધુમાં ઉમેરવામાં આવ્યું છે કે 'પાકિસ્તાન સરકાર, તેમ છતાં, બ્રિટિશ ઇન્ડિયાએ કરેલા આરક્ષણોની પુષ્ટિ કરતી નથી'.૩. આ સંદર્ભમાં, ભારત સરકારને નીચે મુજબના અવલોકનો રજૂ કરવાના છે:(૧) આંતરરાષ્ટ્રીય વિવાદોના શાંતિપૂર્ણ નિરાકરણ માટેનો ૧૯૨૮નો સામાન્ય અધિનિયમ એક રાજકીય કરાર હતો અને તે લીગ ઓફ નેશન્સની પ્રણાલીના અભિન્ન ભાગરૂપે હતો. તેની કાર્યક્ષમતા એ હકીકતને કારણે ક્ષીણ થઈ ગઈ હતી કે જેમાં તે જે લીગ ઓફ નેશન્સના અંગોનો ઉલ્લેખ કરે છે, તે હવે અસ્તિત્વમાં રહ્યા નથી. આ કારણોસર જ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભાએ ૨૮ એપ્રિલ ૧૯૪૮ના રોજ આંતરરાષ્ટ્રીય વિવાદોના શાંતિપૂર્ણ નિરાકરણ માટેનો સુધારિત સામાન્ય અધિનિયમ સ્વીકાર્યો હતો. (૨) જ્યારે બ્રિટિશ ઇન્ડિયાએ ૨૧ મે ૧૯૩૧ના સંદેશાવ્યવહાર દ્વારા, જે ૧૫ ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૮ના રોજ સુધારાયો હતો, ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમમાં જોડાણ કર્યું હતું, ત્યારે ૧૯૪૭માં જેમાં બ્રિટિશ ઇન્ડિયાનું વિભાજન થયું તે ભારત અને પાકિસ્તાન પૈકી કોઈપણ ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમના ઉત્તરાધિકારી બન્યા ન હતા, ન

તો સામાન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા હેઠળ અને ન તો ઇન્ડિયન ઇન્ડિપેન્ડન્સ (ઇન્ટરનેશનલ એરેન્જમેન્ટ્સ) ઓર્ડર, ૧૯૪૭ની જોગવાઈઓ અનુસાર. (૩) ભારત અને પાકિસ્તાન હજી સુધી ૧૯૪૮ના સુધારિત સામાન્ય અધિનિયમમાં જોડાયા નથી. (૪) ભારત કે પાકિસ્તાન પૈકી કોઈએ પોતાને ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમના પક્ષકાર તરીકે અથવા તેની જોગવાઈઓથી બંધાયેલ હોવાનું માન્યું નથી. આ નીચે મુજબથી સ્પષ્ટ થાય છે: (એ) ૧૯૪૭માં, ઇન્ડિયન ઇન્ડિપેન્ડન્સ (ઇન્ટરનેશનલ એરેન્જમેન્ટ્સ) ઓર્ડર, ૧૯૪૭ લાગુ પડવાનો હતો તેવા સંધિઓની યાદી 'એક્સપર્ટ કમિટી નં. ૯ ઓન ફોરેન રિલેશન્સ' દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવી હતી. તેમનો અહેવાલ પાર્ટિશન પ્રોસીડિંગ્સ, ખંડ ૩, પાનાં ૨૧૭-૨૭૬માં સમાવિષ્ટ છે. આ યાદીમાં ૧૯૪૭માં અમલમાં રહેલી ૬૨૭ સંધિઓનો સમાવેશ થાય છે. ૧૯૨૮નો સામાન્ય અધિનિયમ તે યાદીમાં સમાવિષ્ટ નથી. અહેવાલ પર ભારત અને પાકિસ્તાનના પ્રતિનિધિઓએ હસ્તાક્ષર કર્યા હતા. તેથી ૧૫ ઓગસ્ટ ૧૯૪૭થી ભારતને ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમના પક્ષકાર તરીકે કોઈપણ નોંધમાં દર્શાવવામાં આવવું જોઈએ ન હતું. (બી) ૧૯૪૭ પછીના અનેક મતભેદો અથવા વિવાદોમાં, જેમ કે નદીના જળના ઉપયોગ

અથવા રણ ઓફ કચ્છ વિસ્તારમાં સીમા નિર્ધારણ સંબંધિત બાબતોમાં, ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમ પર ન તો ભારત દ્વારા અને ન તો પાકિસ્તાન દ્વારા આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો કે તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. (સી) ૧૯૬૧માં નિર્ધારિત એક કેસમાં, પાકિસ્તાનની સર્વોચ્ચ અદાલતે ઇન્ડિયન ઇન્ડિપેન્ડન્સ (ઇન્ટરનેશનલ એરેન્જમેન્ટ્સ) ઓર્ડર, ૧૯૪૭નો ઉલ્લેખ કરતાં ઠરાવ્યું હતું કે આ ઓર્ડર 'એવી સંધિજન્ય હકો અને ફરજોનું અનુસરણ થવા માટે જોગવાઈ કરતો ન હતો અને વાસ્તવમાં કરી પણ શકતો ન હતો, જે રાજ્યપ્રથાના અનુસાર, માતૃ રાજ્યથી અલગ કરવામાં આવેલા અને સ્વતંત્ર સર્વભૌમ સત્તા તરીકે સ્થાપિત થયેલા દેશના એક ભાગ દ્વારા ઉત્તરાધિકારરૂપે પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવી ન હતી'. આવી સંધિઓમાં ગઠબંધન, મધ્યસ્થતા અથવા વાણિજ્ય સંબંધિત સંધિઓનો સમાવેશ થાય છે. અદાલતે એમ પણ ઠરાવ્યું કે 'ઉલ્લેખિત ૧૯૪૭ના ઓર્ડરની જોગવાઈનું પરીક્ષણ પણ આ સિદ્ધાંતથી ભિન્ન જવાનો કોઈ આશય દર્શાવતું નથી'. (ડી) ઉત્તરાધિકાર સંબંધિત અસ્તિત્વમાન આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા વિષયક નિવેદનો સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત કરે છે કે ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમ જેવી રાજકીય સંધિઓ ઉત્તરાધિકારથી અથવા હક્કોના હસ્તાંતરણ સંબંધિત કરારો દ્વારા સ્થાનાંતરિત

થતી નથી. પ્રોફેસર ઓ'કોનેલ આ પ્રમાણે જણાવે છે: 'સ્પષ્ટ છે કે આ બધી સંધિઓ સ્થાનાંતરિત થતી નથી; અત્યાર સુધી કોઈ રાજ્યએ આંતરરાષ્ટ્રીય વિવાદોના શાંતિપૂર્ણ નિરાકરણ માટેના સામાન્ય અધિનિયમ' (૧૯૨૮) 'સંદર્ભે પોતાના ઉત્તરાધિકારને સ્વીકાર્યો નથી.' (સ્ટેટ સક્સેશન ઇન મ્યુનિસિપલ લો એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ લો, ખંડ ૨, ૧૯૬૭, પાનું ૨૧૩.) સિર હમ્ફ્રી વોલ્ડોકનો બીજો અહેવાલ (લેખ ૩) અને ત્રીજો અહેવાલ (લેખો ૬ અને ૭) રાજ્ય ઉત્તરાધિકાર વિષે, જે અનુક્રમે ૧૯૬૯ અને ૧૯૭૦માં આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા આયોગ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા; સક્સેશન ઓફ સ્ટેટ્સ એન્ડ ગવર્નમેન્ટ્સ, દસ્તાવેજ એ/સી.એન.૪/૧૪૯-એડ.૧ અને એ/સી.એન.૪/૧૫૦ - સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સચિવાલય દ્વારા અનુક્રમે ૩ ડિસેમ્બર ૧૯૬૨ અને ૧૦ ડિસેમ્બર ૧૯૬૨ના રોજ તૈયાર કરાયેલા મેમોરેન્ડમ્સ; તેમજ ઓસ્કર શક્ટર, 'ધ ડેવલપમેન્ટ ઓફ ઇન્ટરનેશનલ લો થ્રૂ લીગલ ઓપિનિયન્સ ઓફ ધ યુનાઈટેડ નેશન્સ સેક્રેટેરિયટ', બ્રિટિશ યરબુક ઓફ ઇન્ટરનેશનલ લો (૧૯૪૮) પાનાં ૯૧, ૧૦૬-૧૦૭ પણ જુઓ. (ઈ) પાકિસ્તાન સરકારે મે ૧૯૭૩માં ટ્રાયલ ઓફ પ્રિઝનર્સ ઓફ વોર કેસમાં આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાય અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને સ્થાપિત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો અને તે

સંદર્ભમાં, વૈકલ્પિક દલીલરૂપે, પ્રથમ વખત ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમની જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ આ મામલાનો નિવેડો કરવાની અદાલતની અધિકારિતા સમર્થન માટે કર્યો હતો. જોકે ભારત સરકારે આ કાર્યવાહીગળદિ હાજરી આપી ન હતી, કારણ કે સંબંધિત સંધિ હેઠળ જરૂરી એવી તેમની સંમતિ આ કાર્યવાહી આરંભિત કરતાં પહેલાં પ્રાપ્ત કરવામાં આવી ન હતી, તેમ છતાં ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમનો ભારત-પાકિસ્તાન પર અમલ ન થતો હોવા અંગેના તેમના મત હેગ ખાતેના ભારતીય રાજદૂત દ્વારા ૪ જૂન ૧૯૭૩ના તારીખવાળા સંદેશાવ્યવહારથી અદાલત સમક્ષ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા હતા.૪. સંક્ષેપમાં કહીએ તો, રાષ્ટ્રસંઘની પ્રણાલીની અભિન્ન ભાગરૂપ ૧૯૨૮નો સામાન્ય અધિનિયમ, રાષ્ટ્રસંઘના અંગોના લોપ પામતાં અમલમાં રહેલી સંધિ તરીકે અસ્તિત્વમાં રહ્યો નહીં. રાજકીય કરાર હોવાથી, ઉત્તરાધિકારના કાયદા હેઠળ તેનો હસ્તાંતર શક્ય નહોતો. ભારત કે પાકિસ્તાન, બંનેએ ૧૯૪૭થી ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમથી પોતાને બંધાયેલ માન્યા નથી. ૧૯૨૮નો સામાન્ય અધિનિયમ તે ૬૨૭ કરારોની યાદીમાં સમાવાયેલ નહોતો, જેને ભારતીય સ્વતંત્રતા (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭ સંબંધિત હતો, અને તેથી ભારત તથા પાકિસ્તાનને ૧૯૨૮ના સામાન્ય

અધિનિયમના પક્ષકારો તરીકે કોઈપણ નોંધમાં દર્શાવી શકાય તેમ નહોતાં. તેમ જ, પાકિસ્તાન અથવા ભારતે હજી સુધી ૧૯૪૮ના સંશોધિત સામાન્ય અધિનિયમને અનુમોદન આપ્યું નથી.૫. પાકિસ્તાન સરકારએ, તેમના ૩૦ મે ૧૯૭૪ના સંદેશાવ્યવહાર દ્વારા, હવે બ્રિટિશ ઇન્ડિયા દ્વારા કરવામાં આવેલા અનામતો વિના, ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમથી બંધાયેલ રહેવાનો પોતાનો ઇરાદો વ્યક્ત કર્યો છે. પાકિસ્તાનનું આ નવું કૃત્ય, એક સ્વાધીન રાજ્ય તરીકે તેમની ઇચ્છા અને પ્રશ્નાધીન સંધિની આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂનમાં સ્થિતિ પર આધાર રાખીને, ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમમાં અધિમિલન સમાન ગણાય અથવા ન પણ ગણાય. ઉપર જણાવ્યા મુજબની બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, ભારત સરકાર માને છે કે પાકિસ્તાન દ્વારા જણાવ્યા મુજબ, ઇન્ડિયન ઇન્ડિપેન્ડન્સ (ઇન્ટરનેશનલ એરેન્જમેન્ટ્સ) ઓર્ડર, ૧૯૪૭ હેઠળ ઉત્તરાધિકારના માર્ગે પાકિસ્તાન ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમનો પક્ષકાર બની શકતું નથી.

૧૦૧. ૩૦મી મે, ૧૯૭૪ની પાકિસ્તાન સરકારની સૂચના માત્ર એટલા સંદર્ભમાં હતી કે વિભાજન પહેલાં બ્રિટિશ ભારત પર બાધ્યકારક રહેલી તમામ સંધિઓ અંગેના અધિકારો અને બાધ્યતાઓમાં, નિશ્ચિતપણે ૧૯૨૮ના સામાન્ય

અધિનિયમ સહિત, પાકિસ્તાનનું ઉત્તરાધિકાર થયું હતું. બસ એટલું જ. તેથી, વિદેશ વ્યવહાર મંત્રીએ સંયુક્ત રાષ્ટ્રના સચિવ-જનરલને આપેલી ૧૮મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૭૪ની પ્રતિસાદરૂપ સૂચના પોતાની જાતને ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમ તથા ભારતીય સ્વતંત્રતા (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭ના પ્રભાવ સુધી મર્યાદિત રાખે છે અને તેની મૂલવણી તે સંદર્ભમાં જ કરવી આવશ્યક છે. ભારત સરકાર સ્પષ્ટ હતી કે તે ૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમની પક્ષકાર ન હતી અને ક્યારેય તેનાથી બંધાયેલી પણ ન હતી. ત્યાં જ આ મુદ્દાનો અંત આવી જવો જોઈતો હતો. જોકે, તેના ઉપરાંત ભારત સરકારે એ પણ પ્રકાશમાં મૂક્યું કે પાકિસ્તાનની સર્વોચ્ચ અદાલતે મેસર્સ. યાંગટ્ઝે (લંડન) લિ. વિરુદ્ધ બરલાસ બ્રધર્સ, પી.એલ.ડી. ૧૯૬૧ એસ.સી. ૫૭૩ માં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે "ભારતીય સ્વતંત્રતા (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭એ એવી સંધીજન્ય હકો અને બાધ્યતાઓના હસ્તાંતરણ માટે જોગવાઈ કરી નહોતી અને હકીકતમાં કરી પણ શકતી નહોતી, જે રાજ્યોની પ્રથાનુસાર કોઈ દેશના એક એવા ભાગને, જે માતૃ રાજ્યથી અલગ થયો હોય અને સ્વતંત્ર સર્વભૌમ સત્તા તરીકે સ્થાપિત થયો હોય, ઉત્તરાધિકારરૂપે પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવી ન હોય." [૬] અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, પાકિસ્તાનની સર્વોચ્ચ અદાલતે પણ એવો મત ધારણ કર્યો હતો કે ભારતીય સ્વતંત્રતા (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭એ પાકિસ્તાન સરકારને સંધીજન્ય હકો અને બાધ્યતાઓના હસ્તાંતરણ માટે જોગવાઈ કરી નહોતી. તેથી, તે

૧૯૨૮ના સામાન્ય અધિનિયમ પર આધાર રાખી શકતી નહોતી. ભારત સરકારે માત્ર આ જ અભિપ્રાય આગળ મૂક્યો હતો. પ્રત્યુત્તર-સ્મારકે અરજદારના વિદ્વાન વકીલે સૂચવ્યા મુજબ ભારતીય સ્વતંત્રતા (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭નો વિરોધ કર્યો નહોતો કે તેને રદબાતલ કર્યો નહોતો.

૧૦૨. પ્રતિ-સ્મારકનો કોઈપણ દેશ સાથેની કોઈપણ સંધિ સાથે, ખાસ કરીને પ્રત્યર્પણ સંધિ સાથે, કોઈ લેવાદેવા ન હતો, તેમજ તે પોતે ૧૯૨૮ ના જનરલ એક્ટના પરિપ્રેક્ષ્યમાં પાકિસ્તાન અને ભારત વચ્ચેના વિવાદનું નિરાકરણ કરવા માટે આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાયાલયની અધિકારક્ષેત્ર સંબંધિત મુદ્દા સિવાય અન્ય કોઈ મુદ્દા સાથે સંકળાયેલું પણ ન હતું. પ્રતિ-સ્મારકની સામગ્રીએ નિષ્ણાત સમિતિના અહેવાલને માન્યતા આપી નહોતી, અને વાસ્તવમાં તે આપી પણ શકતી ન હતી. આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાયાલય સમક્ષની કાર્યવાહીનું મૂલવણ કરવામાં અરજદારના વિદ્વાન વકીલે કરેલી આ જ ભૂલ છે.

૧૦૩. અરજદાર તરફના વિદ્વાન વકીલ એ વાત પણ ભૂલી જાય છે કે ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭ નો ભારતના ડોમિનિયન અને પાકિસ્તાનના ડોમિનિયન વચ્ચે થયેલા કરાર જેટલો જ પ્રભાવ હતો. વિભાજન કાર્યવાહી ના પરિણામે આ બે ડોમિનિયને ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭ ના કાર્યક્ષેત્રમાંથી કોઈ સંધિ,

કન્વેન્શન અથવા કરારને બહાર રાખવા માટે સંમતિ આપી નહોતી. વાસ્તવમાં, સ્વાતંત્ર્ય પૂર્વેની કોઈપણ સંધિના અસ્તિત્વને નકારી કાઢવાની ઈચ્છા કોઈપણ ડોમિનિયન રાખી શકે તેમ નહોતું. તેના વિરુદ્ધ, આ બે ડોમિનિયને સ્પષ્ટપણે એ બાબતે સંમતિ આપી હતી કે "નિયુક્ત દિવસથી તાત્કાલિક પહેલાં ભારત જે તમામ આંતરરાષ્ટ્રીય કરારોમાં પક્ષકાર છે, તે હેઠળના હકો અને બાધ્યતાઓ ભારતના ડોમિનિયન તથા પાકિસ્તાનના ડોમિનિયન બંને ઉપર અવતરિત થશે." તેથી, ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭ ના કાર્યક્ષેત્રમાંથી કોઈપણ સંધિને બહાર રાખવા અથવા દૂર કરવાનો અર્થ કાઢવો શક્ય નથી, અને તે પણ વિશેષજ્ઞ સમિતિના અહેવાલ દ્વારા તો વધુ ઓછું. ચિલી સાથેની પ્રત્યર્પણ સંધિ ભારતના ડોમિનિયન અને પાકિસ્તાનના ડોમિનિયન વચ્ચેની વ્યવસ્થામાં પૂર્ણપણે સમાવિષ્ટ હતી અને તેમાં જરૂર પડે તો માત્ર વહેંચણીનો પ્રશ્ન ખુલ્લો રાખવામાં આવ્યો હતો.

૧૦૪. અમે વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલની આ રજૂઆતને પણ અવગણી શકતા નથી કે નિષ્ણાત સમિતિનો અહેવાલ ચર્ચાધીન વિષય પર અંતિમ શબ્દ ન હતો. અહેવાલ સ્ટિયરિંગ સમિતિ દ્વારા વિચારવામાં આવ્યો હતો, જેના મતોને ત્યારબાદ પાર્ટિશન કાઉન્સિલ દ્વારા વિચારવામાં આવ્યા હતા. તે પછી જ બે ડોમિનિયનો વચ્ચેના કરાર જેવો પ્રભાવ ધરાવતા હુકમ દ્વારા કંઈક અંતિમતા પ્રાપ્ત થઈ હતી. નિષ્ણાત સમિતિએ તૈયાર કરેલી ૬૨૭

સંધિઓની યાદી સંપૂર્ણ ન હતી અને તેને સંપૂર્ણ બનાવવાનો આશય પણ ન હતો, તેમજ નિષ્ણાત સમિતિના મતો પણ નિર્ણાયક ન હતા. તેઓ પાર્ટિશન કાઉન્સિલના નિર્ણય અને અંતે ગવર્નર-જનરલ (રીફોર્મ્સ)ના નિર્ણયને આધીન હતા. આ જ કારણસર ગવર્નર-જનરલ (રીફોર્મ્સ) દ્વારા જારી કરાયેલા ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય (આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થાઓ) હુકમ, ૧૯૪૭માં કોઈ સંધી અથવા સંધિઓનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો, પરંતુ મર્યાદા વિના તમામ આંતરરાષ્ટ્રીય કરારો હેઠળના હકો અને બાધ્યતાઓના હસ્તાંતરણનો સર્વસમાવેશક ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૦૫. અંતમાં, સામાન્ય રીતે પ્રત્યર્પણ સંધિઓ અંગે જ્યાં સુધી પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી સ્વાતંત્ર્ય પહેલાં કરવામાં આવેલી આવી તમામ સંધિઓ પર અધિનિયમની કલમ ૨(ડી)ની જોગવાઈઓ લાગુ કરવામાં આવી છે. આ વિષય પર આથી વધુ સ્પષ્ટ અથવા નિર્વિવાદ કંઈ હોઈ શકે નહીં.

૧૦૬. નિષ્ણાત સમિતિના અહેવાલે બે ડોમિનિયનો વચ્ચેનો કરાર માત્ર સ્વતંત્રતા-પૂર્વના ૬૨૭ કરારો સુધી મર્યાદિત રાખ્યો હતો એવું માની લઈએ, તો પણ તે સ્વતંત્રતા પહેલાં ભારત તરફથી કરવામાં આવેલા અન્ય કરારોના અસ્તિત્વને, જેમાં ૧૨મી નવેમ્બર, ૧૯૮૮ના ગેઝેટ ઓફ ઇન્ડિયામાં ઉલ્લેખિત કરારનો પણ સમાવેશ થાય છે, નાબૂદ કરી શકતું નથી. નિષ્ણાત સમિતિના

અહેવાલના પરિણામે સ્વતંત્રતા-પૂર્વના એવા કરારોનો અંત આવ્યો હતો અથવા તેમનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે ભારત પર બાંધધરીરૂપ હોવાનું સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું, એવું કોઈપણ પક્ષનું કહેવું નથી. આવો દાવો ઇન્ડિયન ઇન્ડિપેન્ડન્સ (ઇન્ટરનેશનલ એરેન્જમેન્ટ્સ) ઓર્ડર, ૧૯૪૭ની સામગ્રીને સંપૂર્ણપણે અવગણે છે.

૧૦૭. પ્રત્યર્પણ સંધિ અસ્તિત્વમાં હતી અને તેને એકતરફી રીતે સમાપ્ત કરવામાં આવી ન હતી અથવા અસ્વીકારવામાં આવી ન હતી, તે બે મુખ્ય સ્પષ્ટ કૃત્યોમાંથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે: પ્રથમ, સંસદમાં પ્રધાનમંત્રીનું તે નિવેદન, જેમાં ચિલી સાથેની પ્રત્યર્પણ સંધિની માન્યતા આપવામાં આવી હતી અને દ્વિતીય, કાનૂની અધિનિયમન, અર્થાત્ પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨, જેણે તેની કલમ ૨(ડી) દ્વારા ખાસ કરીને ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ પહેલાં કરવામાં આવેલી તમામ પ્રત્યર્પણ સંધિઓને માન્યતા આપી હતી. જો ભારત સરકાર પોતાને પ્રત્યર્પણ સંધિના બાધ્ય તરીકે સ્વીકારતી હતી કે નહીં તે અંગે કોઈ વિવાદ હતો, તો તે અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ તા. ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ ના જાહેરનામા દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરાયેલા હુકમથી (જે તા. ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ ના રોજ રાજપત્રમાં પ્રકાશિત થયો હતો અને તા. ૧૧મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૫ ના રોજ સુધારાપત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું) સમાપ્ત થઈ ગયો, જેના દ્વારા ભારત સરકારે તે અધિનિયમ ચિલી પ્રજાસત્તાક પર લાગુ કર્યો. તેથી ભારત પ્રત્યર્પણ

સંધિ હેઠળની જવાબદારીઓથી બંધાયેલું હતું તે અંગે લેશમાત્ર પણ શંકાને સ્થાન રહ્યું નથી. સ્વતંત્રતા બાદના આ જાહેર અને સ્પષ્ટ કૃત્યો ભારત તરફથી ભારત અને ચિલી વચ્ચેની પ્રત્યર્પણ સંધિના અસ્તિત્વ તથા તેની બંધનકારક પ્રકૃતિની પુષ્ટિ કરે છે અને તેને સ્વીકારે છે.

૧૦૮. તે ઉપરાંત, આ અદાલતે રોઝિલાઈન જ્યોર્જ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય [૭] માં (બાબુ રામ સક્સેના વિરુદ્ધ સ્ટેટ, (૧૯૯૪) ૨ એસ.સી.સી. ૮૦ પર આધાર રાખીને) એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે આપણી સ્વતંત્રતા અને તે પછીનું સર્વસત્તાસંપન્ન પ્રજાસત્તાક તરીકેનું સ્થાન, ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ પહેલાં ભારતની તરફથી બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલી સંધિઓનો અંત લાવતું નથી. અહેવાલના પરિચ્છેદ ૨૬ માં આ રીતે જણાવવામાં આવ્યું હતું:

"આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે બાબુ રામ સક્સેના કેસમાં આ અદાલતે આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના તે સિદ્ધાંતને મંજૂરી આપી હતી કે કરારબદ્ધ રાજ્યની શાસનવ્યવસ્થાના સ્વરૂપમાં થયેલો ફેરફાર તેની સંધિઓનો અંત લાવતો નથી. ભારતે, બ્રિટિશ શાસન હેઠળ હોવા છતાં, આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા હેઠળ રાજ્ય તરીકેનું પોતાનું વ્યક્તિગત અસ્તિત્વ જાળવી રાખ્યું હતું. તે પોતાના હક્કે સંયુક્ત રાષ્ટ્રનું સભ્ય હતું. તેથી, ઈસવીસન ૧૯૪૭માં સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત

થવાથી અને ત્યારબાદ સર્વભૌમ ગણરાજ્યનો દરજ્જો પ્રાપ્ત થવાથી,
૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ પહેલાં ભારતની તરફથી બ્રિટિશ સરકારે
કરેલી સંધિઓનો અંત આવી ગયો હોવાનું માનવામાં આવી શકતું
નથી.”

૧૦૯. કાયદાનું, ખાસ કરીને પ્રત્યાર્પણ સંધિઓ સંદર્ભે, આથી વધુ સ્પષ્ટ
પ્રતિપાદન બીજું કંઈ હોઈ શકે નહીં. એટલું જ મહત્વનું એ પણ છે કે પ્રત્યાર્પણ
સંધિ સંબંધિત હકીકતી પરિસ્થિતિને ભારત સરકારે કેવી રીતે જોવી હતી. અમારી
સમક્ષ રહેલી હકીકતી પરિસ્થિતિમાં, શું ભારત સરકારે સંધિ સમાપ્ત કરી હતી કે
તેણે પ્રત્યાર્પણ સંધિ હેઠળની પોતાની બાધ્યતાઓને માન્યતા આપી હતી— આ
સંદર્ભમાં, પ્રત્યાર્પણ સંધિના અનુચ્છેદ ૧૮ નો ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે. તે નીચે
મુજબ છે:—

“હાજર સંધિ, ઉચ્ચ કરારકર્તા પક્ષકારોના કાયદાઓ દ્વારા
નિર્ધારિત સ્વરૂપોને અનુરૂપ તેના પ્રકાશન પછી દસ દિવસમાં
અમલમાં આવશે. તેનો અંત, ઉચ્ચ કરારકર્તા પક્ષકારોમાંથી
કોઈપણ એક દ્વારા, એક વર્ષથી વધુ ન હોય અને છ મહિનાથી
ઓછી ન હોય તેવી નોટિસ આપીને, લાવી શકાય છે. ચિલી
પ્રજાસત્તાકની કોંગ્રેસની મંજૂરી પ્રાપ્ત થયા પછી તેની પુષ્ટિ કરવામાં

આવશે, અને પુષ્ટિપત્રો શક્ય તેટલી વહેલી તકે સાન્નિધ્યગોમાં પરસ્પર વિનિમય કરવામાં આવશે."

એવું સૂચવવા માટે કશી બાબત નથી કે ભારત સરકારે પ્રત્યાર્પણ સંધિને સમાપ્ત કરવા અથવા નકારવા માટે આ અનુરોધનો આશ્રય લીધો હતો. વિપરીત રીતે, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, ભારત સરકારે સ્પષ્ટપણે તે સંધિને સ્વીકારી અને માન્યતા આપી હતી અને ચિલી માટે પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ પણ લાગુ કર્યો હતો.

૧૧૦. અમારી દષ્ટિ હેલ્સબરીઝ લૉઝ ઑફ ઇંગ્લેન્ડ, ૧૯૫૦ એસ.સી.આર. ૫૭૩ [૫ ન્યાયાધીશો] તરફ પણ દોરવામાં આવી હતી, જેમાં પરિષદે કચ્છ માં તેના વસાહતોની તરફથી 'મધર સ્ટેટ' દ્વારા કરવામાં આવેલી સંધિઓ અંગે નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

"કચ્છ. પ્રાદેશિક લાગુ પડતાની કલમો. સ્વાતંત્ર્ય પછી તેમના મૂળ રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવેલા કરારોના સંદર્ભમાં ભૂતપૂર્વ વસાહતી પ્રદેશોની સ્થિતિ પર, આવા કેટલાક કરારોમાં પ્રાદેશિક અથવા વસાહતી લાગુ પડતાની કલમો અસ્તિત્વમાં હોવાના કારણે અસર પડે છે. વાસ્તવમાં, આવી કલમો રાજ્યના મહાનગરીય ન હોય તેવા પ્રાદેશિક ઉપવિભાગોને મૂળ દેશથી સ્વતંત્ર રીતે કરારોમાં

જોડાવાની અથવા તેમાંથી બહાર રહેવાની મંજૂરી આપે છે. પરિણામે, જ્યારે કાઉનના સ્વશાસિત ડોમિનિયનોને અંતે રાજ્યનો દરજ્જો પ્રાપ્ત થયો, ત્યારે તેઓ યુનાઇટેડ કિંગડમના કરારોના ઉત્તરાધિકારી બન્યા કે નહીં તે પ્રશ્ન ઊભો થયો નહોતો, કારણ કે તેઓ પહેલાથી જ તે કરારોના પક્ષકાર હતા. તે જ રીતે, જ્યારે અન્ય બ્રિટિશ વિદેશસ્થ પ્રદેશોને સ્વાતંત્ર્ય આપવામાં આવ્યું, ત્યારે કરારોના સંબંધમાં મુખ્ય પ્રશ્ન ઘણી વાર એવો નહોતો કે તે પ્રદેશો તે કરારોના ઉત્તરાધિકારી બન્યા કે નહીં, પરંતુ એવો હતો કે તે કરારોમાં સમાયેલ કોઈ પ્રાદેશિક કલમના આધારે, તેમની નવી આંતરરાષ્ટ્રીય હેસિયતોમાં, તે કરારો પહેલાથી જ તેમની ઉપર લાગુ પડતા હતા કે નહીં.

ઉપરોક્ત અવતરણની પાદટીપમાં ભારતનો ઉલ્લેખ આ અર્થથી કરવામાં આવ્યો હતો કે સંબંધિત સમયે તે સ્વશાસિત રાજ્ય ન હતું, તેમ છતાં તે સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘનું મૂળ સભ્ય હતું અને સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘના ચાર્ટરની પોતાની હક્કસરની પક્ષકાર હતી. આ સંદર્ભમાં, અમે એ પણ સ્મરી શકીએ કે જ્યાં સુધી સંધિનો સંબંધ છે, ભારતે ૧૨મી નવેમ્બર, ૧૯૯૮ના ભારતના ગેઝેટમાં કાઉન્સિલનો હુકમ પુનઃપ્રસ્તુત કર્યો હતો ત્યારે તેનું ગેઝેટમાં પ્રકાશન કર્યું હતું, યદ્યપિ તે સમયે ભારત સ્વશાસિત રાજ્ય ન હતું.

એક રાજકીય પ્રશ્ન – વૈકલ્પિક દષ્ટિકોણ

૧૧૧. વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ દ્વારા વૈકલ્પિક રીતે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સંધિનું અસ્તિત્વ એ રાજકીય પ્રશ્ન છે અને ભારત અને ચિલી વચ્ચે પ્રત્યર્પણ અંગે અમલમાં રહેલી અને બંધનકારક સંધિ અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તે પ્રશ્નમાં આ અદાલત જઈ શકતી નથી. હકીકતમાં, દલીલ એ છે કે સંધિના અસ્તિત્વ બાબતે ભારત સરકારનું વચન સ્વીકારી લેવો જોઈએ. જે વિશાળ રીતે આ પ્રસ્તાવ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, તે રીતે તેને સંપૂર્ણપણે સ્વીકારવું મુશ્કેલ છે.

૧૧૨. સેઈન વિરુદ્ધ શિપ્લી, વોલ્યુમ ૧૮(૨) જથી આવૃત્તિમાં, યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને રિપબ્લિક ઓફ પનામા વચ્ચેની ૧૯૦૩ની સંધિ સંબંધિત ચર્ચામાં, ટેરલિન્ડન વિરુદ્ધ એમ્સ, ૪૧૮ એફ.રડી. ૬૭૯ [યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અદાલત ઓફ એપિલ્સ, ફિફ્થ સર્કિટ] તથા આયવાન્સેવિચ વિરુદ્ધ આર્ટુકોવિચ, ૧૮૪ યુ.એસ. ૨૭૦ (૧૯૦૨) નો ઉલ્લેખ કરતાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વિદેશી બાબતોનું સંચાલન રાજકીય કાર્ય છે, પરંતુ સંધિ હજી અમલમાં છે તેવી સલાહ અંતિમરૂપે નિર્ધારક નથી, જોકે તેને ખૂબ જ વજન અને મહત્વ આપવાનું પાત્ર છે. નીચે મુજબ કહેવામાં આવ્યું હતું:

"રાજ્ય વિભાગના સંધિ બાબતો માટેના સહાયક કાનૂની સલાહકારે જિલ્લાની અદાલતને સલાહ આપી છે કે ૧૯૦૩ની સંધિનું અનુચ્છેદ ૧૬ હજી પણ અમલમાં છે. કારણ કે અમે સ્વીકારીએ છીએ કે વિદેશી બાબતોનું સંચાલન ન્યાયિક નહીં પરંતુ રાજકીય કાર્ય છે, તેથી આવી સલાહ, જો કે આ અદાલત પર અંતિમ અને નિશ્ચિત બાંધધરીરૂપ નથી, છતાં તેને અત્યંત મહત્વ અને ગૌરવ આપવાનું પાત્ર છે. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે અદાલતો, સંધિનો અંત આવ્યો છે એવી કાર્યપાલક વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવેલી નિર્ધારિણને, ખાસ કરીને જ્યારે ખાનગી હકો સંકળાયેલા હોય ત્યારે, અત્યંત મહત્વ આપશે, પરંતુ તેને બાંધધરીરૂપ ગણશે નહીં."

૧૧૩. ટેરલિન્ડન કેસમાં આ મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :.. આ સંધિ [યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા અને કિંગડમ ઓફ પ્રશિયા વચ્ચેની, ૧૬મી જૂન, ૧૮૫૨ના રોજ સંપન્ન થયેલી અને ૩૦મી મે, ૧૮૫૩ના રોજ અનુમોદિત થયેલી સંધિ] ક્યારેય સમાપ્ત કરવામાં આવી છે કે નહીં, તે પ્રશ્ન અંગે તેની સંદર્ભમાં થયેલી શાસકીય કાર્યવાહી નિર્ધારક મહત્વની ગણાવી જોઈએ.

૧૧૪. ઝિરાડ વિરુદ્ધ ફેરેન્ડિના, ૨૧૧ એફ.રડી પડપ [યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ અદાલત ઓફ અપીલ્સ, નવમો સર્કિટ] માં ભારત સરકારે બંને દેશો વચ્ચેની ૧૯૩૧ની પ્રત્યાર્પણ સંધિ પર આધાર રાખીને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાંથી એક ભારતીય નાગરિકના પ્રત્યાર્પણની માંગ કરી હતી. તેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"પ્રત્યાર્પણ સંધિ અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં તે મહત્વપૂર્ણ વિદેશ નીતિ સંબંધિત પરિણામો ધરાવતો પ્રશ્ન છે અને એવો પ્રશ્ન છે કે જે સહેલાઈથી સરકારની ન્યાયતંત્ર શાખાના ક્ષેત્રમાં આવતો નથી. તેથી, પ્રત્યાર્પણ સંધિઓની વૈધતા અંગે કાર્યપાલિકા શાખાએ લીધેલા વલણને અદાલતોએ ઘણું મહત્વ આપ્યું છે. સેન વિરુદ્ધ શિપ્લી માં, ફિફ્થ સર્કિટ આ મુજબ જણાવ્યું હતું:"કારણ કે અમે સ્વીકારીએ છીએ કે વિદેશી બાબતોનું સંચાલન ન્યાયિક નહીં પરંતુ રાજકીય કાર્ય છે, તેથી કાર્યપાલક શાખા તરફથી મળેલી આવી સલાહ, ભલે આ અદાલત માટે અંતિમ નિર્ધારક ન હોય, તો પણ તેને વિશેષ મહત્વ અને પ્રાધાન્ય આપવાનું પાત્ર છે."હાલના કેસમાં, યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સે, કાર્યકારી સચિવ, રાજ્ય વિભાગ મારફતે, ૧૪ ઓગસ્ટ, ૧૯૭૨ના રોજ પ્રમાણિત કર્યું હતું કે "યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ અને ભારત વચ્ચેની પ્રત્યાર્પણ સંધિને તેથી યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ અને ભારત વચ્ચે અમલમાં રહેલી, ચાલુ અને

બંધનકારક સંધિ તરીકે માનવામાં આવે છે." વધુમાં, કારોબારી શાખાએ સંધિ પ્રત્યે પોતાની સતત પુષ્ટિનો મજબૂત સંકેત ત્યારે આપ્યો હતો જ્યારે (જુલાઈ, ૧૯૬૭માં), યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને ભારત વચ્ચેના અગાઉના એક પ્રત્યર્પણના સંબંધમાં, બંને સરકારો વચ્ચે નોંધોની આપલે કરવામાં આવી હતી.કાર્યપાલિકા શાખાનું વલણ, ભલે પ્રબોધક હોય, અંતિમ નિષ્કર્ષરૂપ નથી. અદાલતે સંધિ સંબંધિત તથ્યોનું સ્વતંત્ર રીતે મૂલવણ કરવું આવશ્યક છે.

૧૧૫. આ વિષય પર કેટલાક અન્ય નિર્ણયો પણ છે, પરંતુ એવો એકપણ નિર્ણય નથી જે આ બાબતમાં કે કોઈ સંધિ અમલમાં છે કે નહીં તે નક્કી કરવા બાબતે ન્યાયતંત્ર કેટલા હદ સુધી જઈ શકે તેની સીમાને સ્પષ્ટ રીતે નિર્ધારિત કરે. આ બાબત નિશ્ચિતપણે સંશયમુક્ત નથી, પરંતુ એવું જણાય છે કે સેનમાં ઉદ્દેખિત પ્રમાણે આ બાબતમાં સંપૂર્ણ ન્યાયિક અભિપ્રાય હોઈ શકતી નથી.

૧૧૬. બેકર વિરુદ્ધ કાર, ૩૫૫ એફ. સપ્પ. ૧૧૫૫ [એસ.ડી.એન.વાય. ૧૯૭૩] માં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ સર્વોચ્ચ અદાલતે (જોકે પ્રત્યર્પણ સંબંધિત મુદ્દો તેમાં ન હતો) અવલોકન કર્યું હતું કે વિદેશી સંબંધોને લગતો દરેક કેસ ન્યાયિક સંજ્ઞાનની બહાર છે એવું કહેવું ભૂલભર્યું થશે. આ વિષય પર ટર્લિન્ડન અને

'સરકારી કાર્યવાહી' નો ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો. ન્યાયિક સમીક્ષા અને વિદેશી સંબંધો વિષે અદાલતે આ મુજબ કહ્યું હતું:

"વિદેશી સંબંધો: આવા વ્યાપક નિવેદનો કરવામાં આવ્યા છે કે વિદેશી સંબંધોને સ્પર્શતા તમામ પ્રશ્નો રાજકીય પ્રશ્નો છે. આવા મુદ્દાઓના નિરાકરણમાં ઘણી વાર એવા માપદંડોનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે, જે ન્યાયિક લાગુ પાડવાને પડકારે છે, અથવા સ્પષ્ટ રીતે કાર્યપાલિકા અથવા વિધાનમંડળને સોંપાયેલ વિવેકાધિકારના ઉપયોગનો સમાવેશ થાય છે, તેમજ આવા ઘણાં પ્રશ્નો ખાસ કરીને સરકારના અભિપ્રાયનું એકસ્વરીય નિવેદન માંગે છે. તેમ છતાં, વિદેશી સંબંધોને સ્પર્શતો દરેક કેસ અથવા વિવાદ ન્યાયિક સંજ્ઞાનની બહાર આવે છે એવું માનવું ભૂલ છે. આ ક્ષેત્રમાં આવેલા અમારા કેસો અનિવાર્ય રીતે એવું દર્શાવે છે કે રજૂ થયેલા વિશિષ્ટ પ્રશ્નનું વિવેકપૂર્ણ વિશ્લેષણ કરવામાં આવે છે, જેમાં રાજકીય શાખાઓ દ્વારા તેના સંચાલનનો ઇતિહાસ, ચોક્કસ કેસમાં તેના સ્વભાવ અને સ્થિતિના પ્રકાશમાં તેની ન્યાયિક સંભાળ માટેની યોગ્યતા, તેમજ ન્યાયિક કાર્યવાહીના સંભવિત પરિણામોનો વિચાર કરવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, સામાન્ય રીતે અદાલત એ બાબતની તપાસ નહીં કરે કે કોઈ સંધિ સમાપ્ત કરવામાં આવી

છે કે નહીં, કારણ કે તે પ્રશ્ન પર, "સરકારી કાર્યવાહી . . . નિયામક મહત્વની ગણવી જોઈએ," પરંતુ જો કોઈ નિષ્કર્ષાત્મક "સરકારી કાર્યવાહી" ન થઈ હોય, તો અદાલત સંધિનું અર્થઘટન કરી શકે છે, અને તે ઉત્તર પ્રદાન કરે છે એવું પણ નિષ્કર્ષે આવી શકે છે. તુલના કરો ટેલિન્ડન વિરુદ્ધ એમ્સ, ૧૮૪ યુ.એસ. ૨૭૦, ૨૮૫, સાથે સોસાયટી ફોર ધ પ્રોપાગેશન ઓફ ધ ગોસ્પેલ ઇન ફોરેન પાર્સ વિરુદ્ધ ન્યૂ હેવન, ૮ વ્હીટ. ૪૬૪, ૪૯૨-૪૯૫."

૧૧૭. જ્યાં સુધી અમારો સંબંધ છે, રોકિલિન જ્યોર્જ મામલામાં આ અદાલતે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની સર્વોચ્ચ અદાલતના ટોમ સી. ક્લાર્ક વિરુદ્ધ અલ્પિના એલન, ૩૬૯ યુ.એસ. ૧૮૬ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ રાજ્ય તેની સંધિ-બાધ્યતાઓનું પાલન કરવા સક્ષમ સ્થિતિમાં છે કે નહીં તે મૂળભૂત રીતે રાજકીય પ્રશ્ન છે. આ દૃષ્ટિકોણને ન્યાયમૂર્તિ સથાસિવમે અબુ સેલેમ અબ્દુલ કયૂમ અન્સારી વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, ૩૩૧ યુ.એસ. ૫૦૩, ૫૧૮માં સ્વીકાર્યો હતો.

૧૧૮. રોકિલાઇન જ્યોર્જમાં એ પણ અવલોકિત કરવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ સંધિને રાજ્ય દ્વારા સમાપ્ત કરવામાં આવી છે કે નહીં, તે મૂળભૂત રીતે એક રાજકીય પ્રશ્ન છે. નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"રાજ્ય દ્વારા કોઈ સંધિ સમાપ્ત કરવામાં આવી છે કે નહીં, તે મૂળત્વે એક રાજકીય પ્રશ્ન છે. તે અંગેની સરકારી કાર્યવાહી નિયંત્રણકારી મહત્વની ગણાવી જોઈએ. જ્યાં સુધી ભારત અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા નો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી તેમની કાર્યવાહીથી પૂરતા પ્રમાણમાં આ સાબિત થાય છે કે બન્ને રાજ્યઓ ૧૯૩૧ ની સંધિ હેઠળની પોતાની બાધ્યતાઓને સંપૂર્ણપણે માન્ય ગણે છે."

૧૧૯. જોકે આ કાયદાની સંપૂર્ણપણે સચોટ રજૂઆત આવશ્યક રીતે ગણાવી શકાય તેવી ન પણ હોય, તથાપિ આ કેસોમાં આ મુદ્દો ઊભો થતો ન હોવાને કારણે અમે બાબતને એ જ સ્થાને છોડીએ છીએ. કોઈપણ સ્થિતિમાં, કરારનું સમાપન અથવા કરારજન્ય બાધ્યતાઓના પાલન સંબંધિત આ પ્રશ્નો રાજકીય પ્રશ્નો છે કે કેમ તે યોગ્ય પ્રકરણમાં નક્કી કરવા માટે અમે ખુદ્દા રાખીએ છીએ. તેમ છતાં, અમે એટલું કહી શકીએ કે પ્રત્યર્પણ કરાર સમાપ્ત કરવાનો કારણ રાજકીય પ્રશ્ન ગણાય એવું જણાય છે; તેવી જ રીતે ભારતે કોઈ વિદેશી રાજ્ય સાથે પ્રત્યર્પણ કરારમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ કે નહીં અને અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ અધિસૂચિત હુકમ જાહેર કરીને તે અધિનિયમને કોઈ વિદેશી રાજ્ય માટે લાગુ કરવો જોઈએ કે નહીં, તે પણ રાજકીય નિર્ણય ગણાશે. પરંતુ ભારત અને કોઈ વિદેશી રાજ્ય વચ્ચે કરાર અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં, તે આવશ્યક રીતે

રાજકીય પ્રશ્ન અથવા રાજકીય નિર્ણય ગણાય જ એવું નથી – ઘણું બધું 'સરકારી કાર્યવાહી' પર નિર્ભર રહે છે, જેને નિશ્ચિતપણે 'નિયંત્રક મહત્વ' તો હશે જ, જોકે તે અંતિમ નિષ્કર્ષરૂપ નહીં હોય. તેમ છતાં, અમને આ બાબતમાં સ્પષ્ટતા છે કે જો કાર્યપાલિકા અદાલતને જાણ કરે કે ભારત અને કોઈ વિદેશી રાજ્ય વચ્ચે કરાર અસ્તિત્વમાં છે, તો અદાલત કાર્યપાલિકાના નિર્ણયને માન આપશે અને સામાન્ય રીતે એવી માહિતી પર પ્રશ્ન ઊભો કરશે નહીં.

અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી ની લાગુ પડતાપણું

૧૨૦. અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે વડી અદાલતના ચુકાદા બાદ તરત જ, એટલે કે ૨૨મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ના રોજ, અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી હેઠળ તેમના અસીલની અટકાયત અને કામચલાઉ ધરપકડ ગેરકાયદેસર હતી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે અરજદારને અટકાયત કરવા અને ધરપકડ કરવા માટે ઇન્ટરપોલ તરફથી કોઈ વિનંતી નહોતી અને તેથી તેની ધરપકડ કરવાનો કોઈ પ્રસંગ જ ઊભો થતો ન હતો, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે તેના વિરુદ્ધની કાર્યવાહી વડી અદાલતે તેના ૨૧મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ના તારીખના ચુકાદા દ્વારા તે પહેલાંના દિવસે જ રદ કરી દીધી હતી. અમે આ રજૂઆત સ્વીકારવા પ્રેરાયેલા નથી.

૧૨૧. ભારતની બહાર થયેલા ગુના માટે કોઈ વિદેશી નાગરિકની ધરપકડ માત્ર રેડ નોટિસના આધારે જ થઈ શકે, એવું કતઈ આવશ્યક નથી. ભવેશ જયંતિ લાખાની વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર અને અન્ય, (૨૦૧૧) ૧૧ એસ.સી.સી. ૨૧૪ માં રેડ નોટિસ ઇચિછત વ્યક્તિની કામચલાઉ ધરપકડ મેળવવા માટે જારી કરવામાં આવે છે, તેવું સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું, એ સાચું છે. તે ધરપકડનો વોરંટ નથી. તે પ્રત્યર્પણ માટે ઇચિછત હોય એવી અને જેના વિરુદ્ધ કોઈ રાષ્ટ્રીય અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય અદાલતે ધરપકડનો વોરંટ જારી કર્યો હોય તેવી વ્યક્તિની કામચલાઉ ધરપકડ માટે એન.સી.બી. દ્વારા ઇન્ટરપોલ મુખ્યાલયને કરવામાં આવેલી વિનંતી છે. અલગ બાબત એ છે કે ઇન્ટરપોલ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી રેડ નોટિસ વાસ્તવમાં આંતરરાષ્ટ્રીય ધરપકડ વોરંટ તરીકે કાર્ય કરે છે. જોકે, આ એ શરતને આધીન છે કે જરૂરી પુરાવાઓ સાથેની પ્રત્યર્પણ માટેની વિનંતી વિનંતી કરનાર રાજ્ય દ્વારા વિલંબ વિના રજૂ કરવામાં આવશે.

૧૨૨. પરંતુ રેડ નોટિસના અભાવથી ભારત સરકારને પલાયનકારી ગુનેગારને ધરપકડ કરવા અને કાયદા મુજબ તેને મજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવા માટે પ્રતિબંધિત કરવામાં આવતું નથી. ત્યારબાદ, જો કોઈ વિદેશી રાજ્ય તરફથી પલાયનકારી ગુનેગારની કામચલાઉ ધરપકડ માટે તાત્કાલિક વિનંતી પ્રાપ્ત થાય, તો અધિનિયમની કલમ ૩૪-બીની જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકી શકાય. હાલના કેસમાં આ જ ઘટના બની હતી, જ્યારે ચિલીના દૂતાવાસે ૨૨મી સપ્ટેમ્બર,

૨૦૧૫ના નોટ વર્બાલ દ્વારા અરજદારની ધરપકડ માટે તાત્કાલિક વિનંતી કરી હતી. તે નોટ વર્બાલ પર ભારત સરકારે કાર્યવાહી કરી હતી અને નવી દિલ્હી સ્થિત પટિયાલા હાઉસ અદાલતોના વધારાના મુખ્ય મહાનગર મજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ અરજી કરવામાં આવી હતી, જેમણે અરજદારની કામચલાઉ ધરપકડ માટે કરેલી પ્રાર્થના મંજૂર કરી હતી. અરજદારની કામચલાઉ ધરપકડ માટે અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયામાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા અથવા અનિયમિતતા જણાતી નથી.

૧૨૩. અરજદાર તરફના વિધાવાન વકીલે રજૂ કર્યું કે અધિનિયમની કલમ ૩૪- બી હેઠળ અરજદારની ધરપકડ માત્ર વિદેશી રાજ્ય તરફથી કરાયેલી વિનંતિના આધારે જ થઈ શકે (જેમ કલમમાં ઉલ્લેખિત છે) અને વિદેશી રાજ્યના પ્રતિનિધિ દ્વારા અથવા વિદેશી રાજ્યના દૂતાવાસ દ્વારા પણ થઈ શકતી નથી. આ દલીલ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. અધિનિયમની કલમ ૨(ઈ) માં “વિદેશી રાજ્ય” ની વ્યાખ્યા ભારત બહારના કોઈપણ રાજ્ય તરીકે કરવામાં આવી છે અને તેમાં તેવા રાજ્યના દરેક ઘટક ભાગ, વસાહત અથવા પરાવલંબિત પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે. વિદેશી રાજ્યના દૂતાવાસ દ્વારા કરવામાં આવેલી વિનંતિ, તે વિદેશી રાજ્યએ પોતે જ કરેલી વિનંતિ જેટલી જ માન્ય ગણાય. જો આ સ્વીકારવામાં ન આવે, તો એવી અવિવેકી પરિસ્થિતિ ઊભી થાય કે જેમાં વિદેશી રાજ્યના રાજ્યપ્રમુખ અથવા તે રાજ્યની સરકારના વડાએ પ્રત્યાર્પણ માટે વિનંતિ કરવી આવશ્યક બની પડે. આ સૂચન સરળતાથી સ્વીકાર્ય નથી.

પ્રત્યાર્પણ અને પારસ્પરિકતા

૧૨૪. પરસ્પરતા સિદ્ધાંતનો ઇતિહાસ ઘણો જ 'પ્રાચીન' છે. "પ્રત્યાર્પણ કરવાની અથવા અભિયોજન ચલાવવાની ફરજ" (ઓટ ડેડેરે ઓટ જુડિકારે) વિષે આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા આયોગની અંતિમ અહેવાલ (૨૦૧૪) માં નોંધવામાં આવ્યું છે કે:

"દંડમુક્તિ સામે લડવા માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારને સમર્થન આપવા પ્રત્યાર્પણ કરવું અથવા અભિયોજન ચલાવવું તે બાધ્યતા જે ભૂમિકા ભજવે છે, તેની માન્યતા ઓછામાં ઓછું દ્યુગો ગ્રોટિયસના સમયથી આપવામાં આવી છે; જેમણે ઓટ ડેડેરે ઓટ પુનિરેનો સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કર્યો હતો (અથવા તો પ્રત્યાર્પણ કરો અથવા દંડ કરો): "અપીલ કરવામાં આવે ત્યારે, કોઈ રાજ્યએ અથવા તો દોષિત વ્યક્તિને તે જેવો હકદાર હોય તે પ્રમાણે દંડિત કરવી જોઈએ, અથવા તેને અપીલ કરનાર પક્ષના વિવેકાધીન સોંપી દેવી જોઈએ." આધુનિક પરિભાષા, આરોપિત અપકર્તા નિર્દોષ ઠરી શકે તેવી સંભાવનાને વધુ સારી રીતે પ્રતિબિંબિત કરવા માટે, પ્રત્યાર્પણના વિકલ્પ તરીકે "દંડ"ના સ્થાને "અભિયોજન" [ઓટ ડેડેરે ઓટ જુડિકારે] શબ્દપ્રયોગ કરે છે."

અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, જો કોઈ રાજ્ય ભાગેડુ ગુનેગારને પ્રત્યાર્પિત કરવા ઈચ્છુક ન હોય, તો તેને તે પુરુષ અથવા સ્ત્રી વિરુદ્ધ કાર્યવાહી ચલાવવાની જવાબદારી સ્વીકારવી જોઈએ, કારણ કે સિદ્ધાંત એવો છે કે કોઈ ગુનેગાર દંડ વિના ન છૂટવો જોઈએ. કાર્યવાહી ચલાવો અથવા પ્રત્યાર્પણ કરો તેવી વ્યવસ્થાને આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાય અદાલતે “કાર્યવાહી ચલાવવાની અથવા પ્રત્યાર્પણ કરવાની ફરજ સંબંધિત પ્રશ્નો” ના કેસમાં (બેલ્જિયમ વિરુદ્ધ સેનેગલ), યાતના વિરુદ્ધના કન્વેન્શનના સંદર્ભમાં, માન્યતા આપી હતી; પરંતુ “અદાલતનો નિર્ણય ... અન્ય કન્વેન્શનો હેઠળ કાર્યવાહી ચલાવો અથવા પ્રત્યાર્પણ કરો તેવી વ્યવસ્થાનો અર્થ સ્પષ્ટ કરવામાં પણ સહાયરૂપ થઈ શકે છે”, જેઓએ વિમાનના ગેરકાયદેસર કબજાને દમન કરવા અંગેના ૧૯૭૦ ના હેગ કન્વેન્શન જેવી જ રીત અપનાવી છે, ચુકાદો તા. ૨૦ જુલાઈ, ૨૦૧૨; આઈ.સી.જે. અહેવાલો ૨૦૧૨, પૃ. ૪૨૨.

૧૨૫. રોઝિલાઈન જ્યોર્જમાં પ્રત્યાર્પણ અંગે ચર્ચા કરવામાં આવી છે. અહેવાલના પરિચ્છેદ ૧૬માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે પ્રત્યાર્પણ એ એવી પ્રક્રિયા સૂચવે છે કે જેમાં સંપત્તિ થયેલ સંધિ અનુસાર એક રાજ્ય, બીજા રાજ્યની વિનંતિ પર, તે વિનંતી કરનાર રાજ્યના કાયદાઓના ઉલ્લંઘનરૂપે કરવામાં આવેલ ફોજદારી ગુનામાં આરોપિત અથવા દોષિત ઠરેલ વ્યક્તિને, તે વિનંતી કરનાર રાજ્ય કથિત

ગુનેગારનો વિચાર ચલાવવા સક્ષમ હોય ત્યારે, અન્ય રાજ્યને સમર્પણ કરે છે. "પ્રત્યાર્પણનો આધાર આ વ્યાપક સિદ્ધાંત પર છે કે સંસ્કારી સમાજોના હિતમાં એ છે કે ગુનેગારો દંડ વિના ન છૂટે અને આ કારણસર રાષ્ટ્રોની પરસ્પર સૌહાર્દની પ્રથાના ભાગરૂપે એ માન્ય કરવામાં આવ્યું છે કે એક રાજ્યએ સામાન્ય રીતે બીજા રાજ્યને ગુનેગારોને ન્યાય સમક્ષ લાવવા માટે સહાયતા આપવી જોઈએ."

ટરલિન્ડન મામલામાં, એવું કહેવામાં આવ્યું હતું:"પ્રત્યાર્પણની પૂરતી વ્યાખ્યા એવી રીતે કરી શકાય કે તે એક રાષ્ટ્ર દ્વારા બીજા રાષ્ટ્રને એવા વ્યક્તિનું સમર્પણ છે, જેના વિરુદ્ધ તેના પોતાના પ્રદેશની બહાર અને બીજા રાષ્ટ્રના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રની અંદર થયેલા ગુનાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય અથવા જે તેવા ગુનામાં દોષિત ઠર્યો હોય, અને જે બીજું રાષ્ટ્ર તેની વિરુદ્ધ કાર્યવાહી ચલાવવા તથા તેને દંડિત કરવા સક્ષમ હોવાને કારણે તેના સમર્પણની માંગ કરે છે."

૧૨૬. અબુ સાલેમ મામલે ન્યાયાધીશ ગાંગુલી દ્વારા પ્રત્યર્પણ અંગે કરવામાં આવેલી ચર્ચા માત્ર અત્યંત પાંડિત્યપૂર્ણ જ નથી, પરંતુ અત્યંત માર્ગદર્શક પણ છે. વિદ્વાન ન્યાયાધીશે નોંધ્યું હતું કે સિદ્ધાંતની દ્રષ્ટિએ પ્રત્યર્પણના પાંચ તાત્વિક ઘટકો છે: પારસ્પરિકતા; દ્વિ-અપરાધિતા; પ્રત્યર્પણયોગ્ય ગુનો;

વિશિષ્ટતા અને અપરાધની તપાસ ન કરવી. વર્તમાન હેતુઓ માટે, દરેક ઘટક અંગે ચર્ચા કરવી આવશ્યક નથી.

૧૨૭. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે રજમી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ની નોટ વર્ગીકરણમાં ઉલ્લેખિત મુજબ, ચિલે પ્રજાસત્તાકે અરજદારના પ્રત્યાર્પણની માંગ સૌપ્રથમ પરસ્પરતા ના આધારે કરી હતી. ભારત સરકારે જ્યારે પોર્ટુગલ પાસેથી અબુ સેલેમના પ્રત્યાર્પણની માંગ કરી હતી ત્યારે પણ પરસ્પરતા નો એ જ સિદ્ધાંત અપનાવવામાં આવ્યો હતો, જોકે ભારત સરકારે પોર્ટુગલને કરેલી વિનંતીમાં આતંકવાદી બોમ્બ વિસ્ફોટોના દમન માટેના આંતરરાષ્ટ્રીય કન્વેન્શન પર આધાર રાખીને તેના પ્રત્યાર્પણની પણ માંગ કરી હતી. જોકે, ન્યાયમૂર્તિ ગાંગુલી અહેવાલના પરિચ્છેદ ૬૩ માં દર્શાવે છે કે "પ્રત્યાર્પણની વિનંતી માટેનો મુખ્ય વિચાર પરસ્પરતાનું આશ્વાસન હતો."

૧૨૮. પરસ્પરતાના સિદ્ધાંતનો આશ્રય લેવા માટે ભારત અને વિદેશી રાજ્ય વચ્ચે પ્રત્યાર્પણ અંગેની સંધિ હોવી પણ આવશ્યક નથી, જેમ કે આ અદાલતના અબુ સાલેમ મામલાના નિર્ણયના વાંચન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. હકીકતમાં, ભારત અને પોર્ટુગલ વચ્ચે કોઈ પ્રત્યાર્પણ સંધિ ન હતી, છતાં ભારતે પરસ્પરતાના આધારે અબુ સાલેમના પ્રત્યાર્પણ માટે વિનંતી કરી હતી. વાસ્તવમાં, આ વિનંતી કરવામાં આવી તે સમયગાળા આસપાસ જ ભારત

સરકારે અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ જાહેરનામા દ્વારા હુકમ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો કે પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ ની જોગવાઈઓ, પ્રકરણ ૩ સિવાયની, પોર્ટુગલ ગણરાજ્ય પર લાગુ પડશે.

૧૨૯. તેથી, અમે વિધાવાન અતિરિક્ત સોલિસિટર જનરલની આ રજૂઆત સાથે સહમત છીએ કે ચિલી દ્વારા ૨૨મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૫ના નોટ વર્જાલેમાં સમાવાયેલ વિનંતિના આધારે, ભારત અને ચિલી વચ્ચે પ્રત્યર્પણ સંધિ હોય કે ન હોય, પારસ્પરિકતાના આધાર પર, અરજદારને અધિનિયમની કલમ ૩૪-બી હેઠળ કાયદેસર રીતે અટકાયતમાં રાખી શકાત અને અસ્થાયી ધરપકડ હેઠળ મુકી શકાત. છતાં, વધુ આવશ્યકતા (અધિનિયમની કલમ ૩૪-બીના અર્થમાં) એ રહેશે કે ચિલી દ્વારા અરજદારને ભારતમાંથી પ્રત્યર્પિત કરવા માટે તેની વિરુદ્ધ વિશ્વસનીય પુરાવાના આધારે, કે તેણીએ એવું પ્રત્યર્પણયોગ્ય ગુનો કર્યો છે જે ચિલીમાં તેમજ ભારતમાં બંને સ્થળે દંડનીય છે, ઔપચારિક વિનંતિ કરવામાં આવે.

ગૌણ મુદ્દાઓ

૧૩૦. વિદ્ધાન વકીલ દ્વારા એ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ચિલી પ્રજાસત્તાક અંગે અધિનિયમ લાગુ કરવામાં આવ્યો ત્યારે ભારત સરકારે પોતાની બુદ્ધિનો કણમાત્ર પણ ઉપયોગ કર્યો નહોતો. આ દલીલ પણ કોઈપણ આધાર વિના છે અને વિદ્ધાન વકીલે, અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ જાહેરનામુંરૂપ હુકમ જારી કરવા સિવાય, કોઈ સામાન્ય અથવા વિશિષ્ટ પ્રક્રિયા એવી દર્શાવી કે સૂચવી નથી કે જે વિદેશી રાજ્ય પર અધિનિયમ લાગુ કરવા માટે ભારત સરકારે અનુસરવી જોઈએ. નિર્વિવાદ રીતે, ચિલી પ્રજાસત્તાકના સંબંધમાં આવો જાહેરનામુંરૂપ હુકમ જારી કરવામાં આવ્યો છે અને સ્વાભાવિક અનુમાન એ છે કે આ સત્તાવાર કાર્યવાહી યોગ્ય રીતે બુદ્ધિપ્રયોગ કર્યા બાદ કરવામાં આવી છે. કોઈપણ સ્થિતિમાં, પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ કોઈ વિદેશી રાજ્ય પર લાગુ કરવો કે નહીં તે સંપૂર્ણપણે ભારત સરકારે લેવાનો રાજકીય નિર્ણય છે અને આ બાબતમાં ન્યાયિક સંયમ રહેવો જોઈએ. અમને કોઈ શંકા નથી કે આ એવો ક્ષેત્ર છે જે ન્યાયિક સમીક્ષાનો વિષય બની શકતો નથી.

૧૩૧. વધુમાં એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વડી અદાલતે ભારત સરકારને પુનઃ એકવાર પ્રત્યાર્પણની પ્રક્રિયા શરૂ કરવાની છૂટ આપવી ન જોઈતી હતી. આ રજૂઆત ભ્રાંતિપૂર્ણ છે. વાસ્તવમાં અરજદારનું પ્રત્યાર્પણ કરાવવું છે કે નહિ તે નક્કી કરવાનું ચિલી ગણરાજ્ય પર નિર્ભર છે. આ બાબતમાં ભારત સરકારને કોઈ કહેવાતું નથી. ચિલી ગણરાજ્યએ નવેમ્બર, ૨૦૧૫માં

અરજદારના પ્રત્યાર્પણ માટેની પોતાની વિનંતીનું નવીનીકરણ કરવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. ભારત સરકારે તે વિનંતીને અવગણવાના બદલે તેના આધારે કાર્યવાહી કરવાનો માર્ગ પસંદ કર્યો. તે ભારત સરકારે લીધેલો રાજકીય અથવા રાજદ્વારી નિર્ણય છે. આ બાબતમાં અરજદારને કોઈ કહેવાતું નથી અને આવા મુદ્દે ન્યાયિક સંયમ અમને તે નિર્ણય અંગે કોઈ ટિપ્પણી કરવાથી અટકાવે છે.

માહિતીનો પ્રસાર

૧૩૨. અંતે, અરજદાર તરફના વિદ્વાન વકીલે વિદેશ મંત્રાલય દ્વારા તેની અધિકૃત વેબસાઇટ મારફતે માહિતીના પ્રસાર અંગે ટિપ્પણી કરી. ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું કે અધિકૃત વેબસાઇટ સૌને જણાવે છે કે ભારતે ચિલી સાથે ૨૦૧૫માં પ્રત્યર્પણ સંધિ કરી હતી. વિદ્વાન વકીલે આ માહિતી પર આધાર રાખીને દલીલ કરી કે ભારત સરકાર ૧૮૯૭ની પ્રત્યર્પણ સંધિને માન્યતા આપતી નથી અને ૨૦૧૫માં ચિલી સાથે કોઈ પ્રત્યર્પણ સંધિ કરવામાં આવી નથી. પરિણામે, અરજદાર સામેની સમગ્ર કાર્યવાહી દૂષિત બની જાય છે.

૧૩૩. આ અત્યંત દુર્ભાગ્યપૂર્ણ છે કે વિદેશ મંત્રાલયની સત્તાવાર વેબસાઇટ ભારતીઓ જ નહીં પરંતુ સમગ્ર વિશ્વને પણ ભ્રામક માહિતી આપે છે. વિદ્વાન

વધારાના સોલિસિટર જનરલ સત્તાવાર વેબસાઈટ પર આપવામાં આવેલી ભ્રામક માહિતીથી ખૂબ વ્યથિત હતા અને તેમણે અમને જાણ કરી હતી કે તેમણે મંત્રાલયના સંબંધિત અધિકારીઓને કડક રીતે પોતાની અસંતોષભરી વાત કહી હતી. વિદેશ મંત્રાલય દ્વારા ભૂલસુધારણા કરવામાં આવી છે કે નહીં અને વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે આપેલી સલાહ વિદેશ મંત્રાલયે યોગ્ય ભાવનાથી સ્વીકારી છે કે નહીં, તે બાબત અમને સ્પર્શતી નથી. અમારે ફક્ત એટલું જ કહેવાનું છે કે આ યુગમાં, જ્યારે સંચાર અને સંચાર તકનીક અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે, ત્યારે વિદેશ મંત્રાલયે સમગ્ર વિશ્વમાં પ્રસારીત કરતી માહિતી અંગે ઘણું વધુ સાવચેત રહેવું આવશ્યક છે.

૧૩૪. અમે વિદેશ મંત્રાલયના શિથિલ વલણની પણ નોંધ લઈ શકીએ છીએ, જે તે દ્વારા તા. ૨૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૫ના જાહેર કરવામાં આવેલા હુકમનું મસૂદાકરણ જે રીતે કરવામાં આવ્યું હતું તેમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે. જાહેર કરવામાં આવેલા હુકમનો પાઠ ઘણી રીતે અપેક્ષિત ગુણવત્તાથી ઓછો છે. અમે જાહેર કરવામાં આવેલા હુકમમાં પહેલેથી જ ત્રણ ભૂલો દર્શાવી ચૂંક્યા છીએ, જેમાંથી એકેય ભૂલ થવી જ ન જોઈએ હતી. આ ભૂલો માત્ર એટલું જ દર્શાવે છે કે વિદેશ મંત્રાલય પોતાના આંતરિક કારોબાર કેવી ઢીલાશપૂર્વક ચલાવે છે. વધુ દુર્ભાગ્યની વાત એ છે કે તા. ૧૧મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૫ના રાજપત્રમાં પ્રકાશિત સુધારાપત્ર પણ અગાઉના જાહેર કરવામાં આવેલા હુકમમાં રહેલી તે ભૂલ સુધારવામાં નિષ્ફળ

ગયું છે, જેમાં પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨નો ઉદ્દેખ ઈન્ડિયન પ્રત્યર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ તરીકે કરવામાં આવ્યો છે. હવે સમય આવી ગયો છે કે વિદેશ મંત્રાલય વસાહતી માનસિકતાના અવશેષમાંથી બહાર આવે. યદ્યપિ આ ભૂલ નાની છે અને મૌલિક નથી, તેમ છતાં તે હોવી જ ન જોઈએ હતી. આ વિષય પર અમે વધુ કંઈ કહેવાની જરૂર માનતા નથી, સિવાય એટલી આશા વ્યક્ત કરવાની કે ભારત સરકારનું વિદેશ મંત્રાલય કાનૂની બાબતોને અમારી સમક્ષ નોંધાયેલ સામગ્રીમાંથી જેવું પ્રગટ થાય છે તે કરતાં ઘણાં વધુ ગંભીરતાથી લે.

૧૩૫. હવે એ સમજવાનો સમય આવ્યો છે કે ભારત હવે વિશ્વ મંચ પર એક મહત્વપૂર્ણ અને પ્રભાવશાળી ભાગીદાર છે. આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂનની બાબતો તરફ ખૂબ જ ઓછી કાળજી આપવામાં આવી હોય તેમ જણાય છે, જે ભારત સરકાર દ્વારા માત્ર દિલ્લી વડી અદાલતમાં જ નહીં પરંતુ આ અદાલતમાં પણ જે રીતે સોગંદનામાં તૈયાર કરીને દાખલ કરવામાં આવ્યા છે તે પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. માનનીય એડિશનલ સોલિસિટર જનરલે અદાલતમાં અમને સુપરત કરેલી મોટા ભાગની સંબંધિત સામગ્રી ભારત સરકાર દ્વારા દાખલ કરાયેલા કોઈપણ સોગંદનામાનો ભાગ નહોતી. ખરું છે કે અદાલતમાં અમને સુપરત કરાયેલ સામગ્રીની પ્રામાણિકતા અંગે કોઈ વિવાદ નથી, પરંતુ મુદ્દો એ નથી. વિવાદનો મુદ્દો એ છે કે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા સંબંધિત બાબતમાં ભારત સરકારનો

બેદરકારીભર્યો પ્રતિસાદ, ભલે તે વ્યક્તિ ભારતમાં રહેલો કોઈ વિદેશી નાગરિક જ કેમ ન હોય.

નિષ્કર્ષ

૧૩૬. અમારી સમક્ષ રહેલી સામગ્રીના આધાર પર, અમે એવો નિષ્કર્ષ ધરીએ છીએ કે ભારત અને ચિલી વચ્ચે બંધનકારક પ્રત્યાર્પણ સંધિ અસ્તિત્વમાં છે અને પ્રત્યાર્પણ સંધિમાં નિર્દિષ્ટ ગુનાઓના સંબંધમાં પ્રત્યાર્પણ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ ની જોગવાઈઓ (તેના પ્રકરણ ૩ સિવાય) ચિલી પ્રજાસત્તાક પર લાગુ પડે છે.

૧૩૭. અરજદાર સંબંધિત પ્રત્યાર્પણ કાર્યવાહી નવી દિલ્હી સ્થિત પટિયાલા હાઉસ અદાલતોના વધારાના મુખ્ય મહાનગર દંડાધિકારી સમક્ષ બાકી છે. અમે આ સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે તેમના સમક્ષ બાકી રહેલા વિવાદના ગુણદોષ અંગે અમે કોઈ નિશ્ચય વ્યક્ત કર્યો નથી અને અમે અમારી વિચારણા માત્ર ભારત અને ચિલે વચ્ચે પ્રત્યાર્પણ સંધિનું અસ્તિત્વ છે કે નથી એટલા પ્રશ્ન સુધી જ મર્યાદિત રાખી છે. માનનીય દંડાધિકારીએ અરજદારના પ્રત્યાર્પણનો નિર્ણય કેસના ગુણદોષ અને તેમના સમક્ષ રહેલા પુરાવાના આધારે કરવો જોઈએ. પ્રત્યાર્પણ માંગણીના

ગુણદોષ અંગે અમારા દ્વારા આડકતરી રીતે કરવામાં આવેલી કોઈપણ ટિપ્પણીઓ કાર્યવાહી ના અંતિમ પરિણામના હેતુસર માનનીય દંડાધિકારીને બંધનકારક રહેશે નહીં.

૧૩૮. રિટ અરજિ અને ફોજદારી અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ નથી.

*The translation of this judgment has been provided by
M/s. Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use

of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.